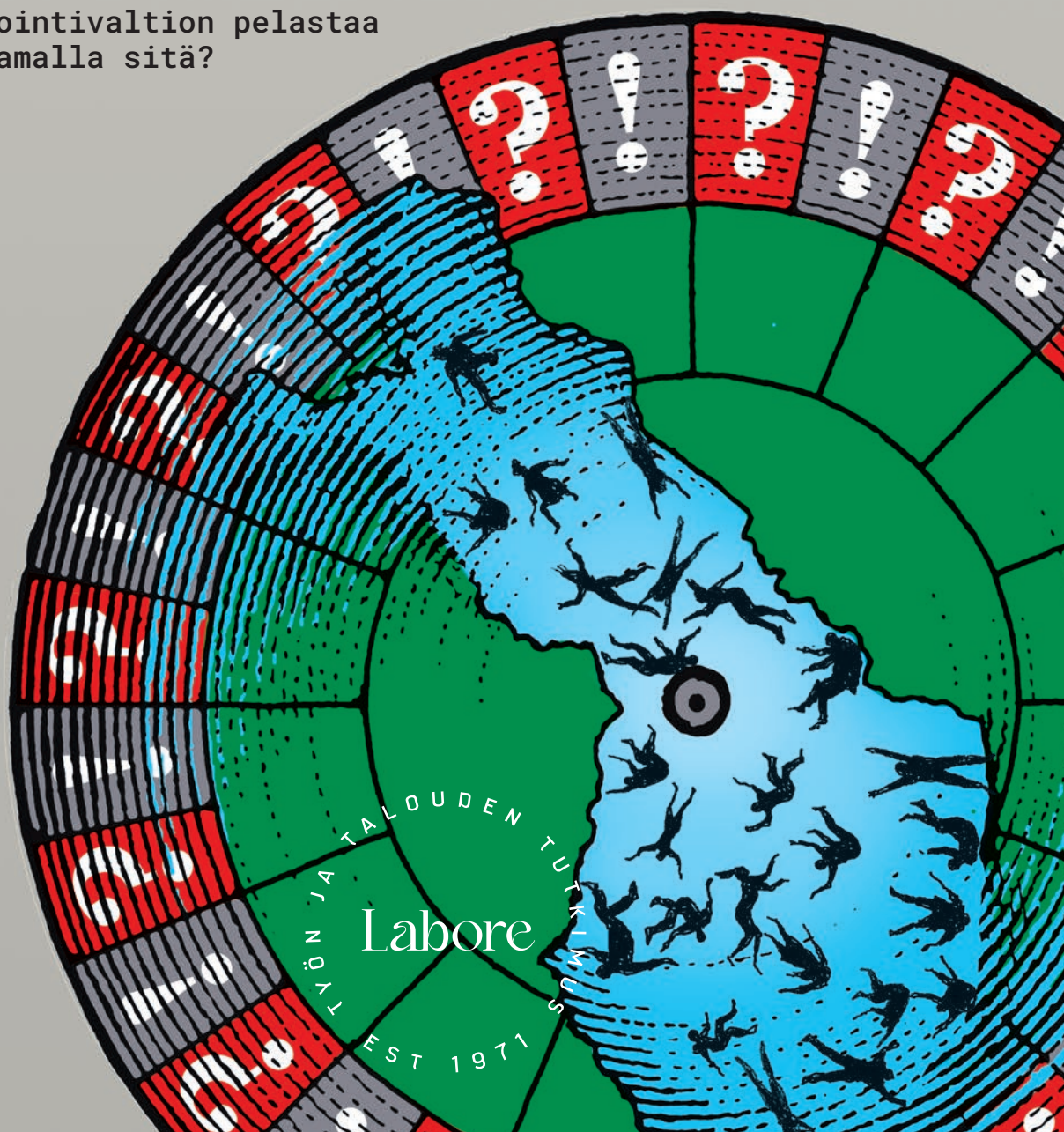

T & Y

Miten meille käy?

Suomi vanhenee, velkaantuu ja pakkautuu etelään. Voiko hyvinvointivaltion pelastaa leikkaamalla sitä?

Julkaisija

Työn ja talouden tutkimus LABORE
Arkadiankatu 7 (Economicum)
00100 Helsinki
p. 040 940 1940
www.labore.fi

Toimitus

Päätöimittaja Mika Maliranta
Järjestelmäpäällikkö Aila Mustonen
Tuottaja Tuomo Tamminen

toimitus@labore.fi
etunimi.sukunimi@labore.fi

Toimitusneuvosto

Jaakko Haikonen, Teemu Hirvonen,
Pirjo Pajunen, Samuli Sinisalo

Kansi

Lasse Rantanen

Taitto

Tuomo Tamminen

Graafit

Aila Mustonen

Kuvankäsittely

Hans Eiskonen

Tilaushinnat

Vuosikerta 35,00 euroa
Irttonumero 10,00 euroa

Tilaukset

Aila Mustonen
p. 040 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

Painopaikka

Kirjapaino Jaarli Oy

Talous & Yhteiskunta painetaan
PEFC-metsäsertifioidulle paperille.

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)

PALSTAT

04 PÄÄKIRJOITUS
Mika Maliranta

06 DEBATTI
Hannu Simola

10 TUTKIMUKSEN
RUUMIINAUS
Janne Tukiainen

12 KANSI
Oskari Onninen

24 HAASTATELU
Outi Hannula

26 NÄKÖKULMA
Essi Eerola

54 KOLUMNI
Eljas Aalto

65 VÄITTELIJÄ
Tiina Kuuppelomäki

66 KIRJA-ARVIO
Valta ja edistys

68 LABOREN
UUTISIA

”Suomen yksityisen sektorin kasvulle on mainiot lähtökohdat.”

MIKA MALIRANTA, s. 4

”Koulun toimintaympäristön unohtaminen käy erityisen myrkylliseksi, kun se yhdistyy aikamme markkinaliberalistiseen eetokseen.”

HANNU SIMOLA, s. 6

”Kaikki työllisyyden paraneminen ei ole julkisen talouden kannalta yhtä arvokasta, vaikka voi toki olla muuten hyödyllistä.”

ESSI EEROLA, s. 26

”Saavutetaanko talouskasvun loppu ehkä siis silloin, kun valveillaoloaika ei enää riitä uusien palveluiden kuluttamiseen?”

ELJAS AALTO, s. 54

TUTKIJA-ARTIKKELIT

28

MITEN HYVINVOINTIVALTIO
PÄRJÄÄ IKÄÄNTYVÄN
VÄESTÖN KANSSA?

Ilpo Suoniemi
Hannu Tanninen
Matti Tuomala

38

TYÖURAEÄLÄKE JÄÄMÄSSÄ
HARVOJEN ETUDEKSI

Mika Vidlund
Peter Lindström

Kuvat: Hans Eiskonen

46

HAASTATTELUT AUTTAVAT
ETENKIN NUORIA JA
MATALASTI KOULUTETTUJA
TYÖTTÖMIÄ

Jussi Huuskonen
Jaakko Pehkonen

PÄÄTTÄJÄ

Laura Kotila / Valtioneuvoston kanslia

56

”Meidän pitää jatkos-
sa osoittaa olevamme
entistä vahvemmin
liikkeiden liike ja olla
taho, joka voi tehdä
luontevasti yhteis-
työtä vaikka kahden
EK:n – Elinkeinoelä-
män keskusliiton ja
Elokapinan – suun-
taan.”

MARIA OHISALO

Taloutta korjaava varis tervatulla katolla

Laura Oja

Viime kevään vaaleja on kuvailtu talousvaaleiksi. Talouden korjaaminen nousi vahvasti esiin monissa puheenvuoroissa. Usein olisi kuitenkin ollut hyvä tarkentaa, puhuttiinko kansantaloudesta vai julkisesta taloudesta.

Kansantalouden remontoijan tilaamassa kuntoarvioinnissa keskityttäisiin ennen kaikkea talouden ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyYTEEN: kuinka saastuttavaa tuotanto on, mitä on tapahtunut luonnon monimuotoisuudelle, miten työllisyys ja reaalityypit ovat kehittyneet, mikä on julkisten palvelujen tila ja niin edelleen. Julkisen talouden kestävyyttä arvioidaan sen sijaan julkisen velan suhteella kansantuotteeseen ja tämän suhteen ennakoitavalla kehityksellä.

Monissa vaalikeskusteluissa keskityttiin erityisesti julkiseen talouteen – eikä ihme. Vaikka tehtyjen työtuntien määrä on sekä historiallisesti että kansainvälisesti vertaillen korkea, Suomen julkinen talous on

edelleen merkittävästi alijäämäinen. Tulojen kehitys tökkii, ja samalla julkiset menopaineet ovat kasvussa niin, että julkinen velka näyttää jatkavan nousuaan suhteessa kansantuotteeseen. Tällainen kehitys ei voi jatkua loputtomasti – tarvitaan käänne. Kysymys kuuluu, milloin ja miten. Jos käänne lykkääntyy kovin kauas, luvassa on myöhemmin paljon itkuja ja hammasten kiristystä.

Huolehtimalla pitkäjänteisesti ja päättäväisesti julkisen talouden tilasta varmistetaan, että hyvinvointivaltion talouden perustukset ovat kunnossa. Silloin valtio pystyy pitämään huolta sekä ihmisten hyvinvoinnista että yritystoiminnan edellytyksistä kestäväällä tavalla. Julkisen talouden tiukka huolenpito ei välttämättä haittaa kansantalouden kasvua, siitä rohkaisevan esimerkin antavat Ruotsi ja Tanska. Lopulta ehkä jopa päinvastoin, jos julkista taloutta hoidetaan tiukasti oikealla tavalla ja oikeaan aikaan.

Jotta kansantalouden myönteii-

nen kehitys voisi jatkua, sen molempien siipien, yksityisen ja julkisen sektorin, täytyy kantaa. Usein esitetty kansantalouden muna–kana-ky-symys kuuluu: kumpi pitää laittaa kuntoon ensiksi, yritykset vai julkinen sektori?

Evoluutioteorian mukaan oikea vastaus alkuperäiseen muna–kana-kysymykseen on muna, sillä geneettiset muutokset tapahtuvat munavaiheessa. Näiden muutosten ansiosta munasta kuoriutuva lintu on parhaimmillaan lentokykyisempi ja ehkä jopa eri lajia kuin äitinsä. Luomisopin mukaan ensin oli kana eikä kehitystä ole tapahtunut.

Sen sijaan talousteoria ei anna selvää vastausta siihen, nouseeko vahva yksityinen sektori vahvasta julkisesta sektorista vai päinvastoin. Pikemminkin niillä on yksi keskeinen yhteinen tekijä: rationaalinen poliittinen päätöksentekijä. Hän ymmärtää, että keskittymällä vain toiseen käy helposti kuin tervatun katon varikselle. Revittyään raivokkaasti nokkaansa irti terva-voikin lopulta tarttua sen pyrstö. Kumpi-

kaan ei ole hyvä tilanne: lentoon lähdön edellytykset ovat surkeat. Siksi viisas varis on riittävän kärsivällinen ja varovainen. Sillä tavalla se voi päästä tasapainoon jaloilleen – ja myöhemmin ehkä lentoon.

Suomen yksityisen sektorin kasvulle on mainiot lähtökohdat. Työvoimaa, jolla on kansainvälisten vertailujen perusteella poikkeuksellisen hyvät valmiudet teknologiapainotteisessa ongelmanratkaisussa ja tietoteknologian käytössä. Yrityksiä, joilla on poikkeuksellisen hyvät digivalmiudet.

Kaivataan vielä lisää investointeja aineelliseen ja aineettomaan pääomaan. Siihen yritykset tarvitsevat lisää osaavia johtajia, kekseliäitä työntekijöitä, toimivaa infrastruktuuria sekä vakaita talouden suhdanteita. Järkevällä talouspolitiikalla julkinen valta voi niitä yrityksille tarjota. Vastalahjaksi julkinen sektori saa lisää verotuloja sekä uusia laadukkaita ja tuottavia työpaikkoja.

Näillä eväillä varis pääsee uuteen lentoon! «

Tällainen kehitys ei voi jatkua loputtomasti – tarvitaan käänne. Jos käänne lykkääntyy kovin kauas, luvassa on myöhemmin paljon itkua ja hammasten kiristystä.

Peruskoulukeskustelu tarvitsee myös yhteiskunta- tieteellistä näkökulmaa

Suomessa vallitsee koulutodellisuuden
kohdistuva muistinmenetyks, emeritus-
professori Hannu Simola kirjoittaa.

T&Y –lehti 1/2023 kysyi kansilehdellään: ”Emme tiedä, miksi oppimistulokset ovat laskeneet – tai miksi ne aiemmin olivat niin hyvät. Eikö asiasta ole tarpeeksi tutkimusta?”

Kotimaisessa koulutussosiologisessa kirjallisuudessa on analysoitu vuoden 2000 Pisa-menestyksen syitä ja myös tulosten hiipumiseen vaikuttaneita tekijöitä varsin perusteellisesti. Suomalainen peruskoulunarratiivi on kuitenkin ollut niin vahvasti yksilöpsykologistinen, ettei sitä hämmentämään ole kaivattu yhteiskuntatieteellistä näkökulmaa.

Seuraavassa vedän yhteen ryhmämme tutkimustuloksia. Esitys perustuu pääosin kirjaamme *Dynamics in Basic Education Politics - Understanding and Explaining the Finnish Case* (Hannu Simola, Jaakko Kauko, Janne Varjo, Mira Kalalahti ja Fritjof Sahlström. London: Routledge 2017). Laajempi katsaus julkaistiin *Kanavassa* (2/2023).

KOULUTUSUSKON JA TASA-ARVON MURROS

Suomi luettiin ennen sotia Euroopan neljän vähiten teollistuneen maan joukkoon. Oppivelvollisuus toteutettiin maanosan viimeisimpänä. Vielä sotienkin jälkeen kansakoulu oli yksi Euroopan takapajuisimmista. Yhteiskunnallisen kehityksen lykkäytymisestä seurasi, että Suomessa kolme tärkeää edistysaskelta – teollistuminen, hyvinvointivaltion rakentuminen ja koulutuksen laajeneminen – tapahtui samanaikaisesti ja päällekkäin. On ajateltavissa, että tästä harvinaisesta yhteenkääymisestä nousi suomalaisten

kollektiivinen kokemus, että pienikin lisäkoulutus auttoi sosiaalisesti eteen- ja ylöspäin. Teollistuminen sekä palvelu- ja hyvinvointiyhteiskunnan synty loivat ”siistejä sisätöitä”, mutta niihin pääsy luettiin lisäkoulutuksen ansioksi. Syntyi poikkeuksellinen suomalainen koulutususkko.

Myös perinteinen talonpoikais-työläinen tasa-arvo oli kunniassa aina 2000-luvulle asti. Lama tuotti 1990-luvulla myös keskiluokalle kokemuksen yhteiskunnan turvaverkkojen tärkeydestä. Yhtenä merkinä perinteisestä tasa-arvoajattelusta oli, että tuskin missään koulujen ranking-listaus torjuttiin niin yksituumaisesti kuin Suomessa. Mykkä konsensus huipentui passiiviseen vastarintaan korkeimman hallinto-oikeuden päätettyä vuonna 2007, että oppisaavutuksia koskevat koulukohtaiset tutkimustiedot ovat julkistettavia asiakirjoja. Kunnat ovat sen jälkeen pidättäytyneet tällaisista tutkimuksista.

Muutos oli kuitenkin alkanut jo 1980-luvun lopulla. Vuonna 1987 pääministeri **Harri Holkeri** piti kuuluisan puheensa Suomen rehtoreille. Hän julisti, että perinteinen sosiaalinen tasa-arvo ei riitä. Tarvitaan ”uutta tasa-arvoa”, jonka mukaan jokaisella on oikeus saada koulussa ”lahjojensa ja kykyjensä mukaista” opetusta. Näin luotiin perustelu 2000-luvun ”koulushoppailulle” ja painotetun opetuksen ”erikoisluokille”. Ne lisäsivät merkittävästi koulujen välistä ja koulujen sisäistä eriarvoisuutta. Peruskoulu ei ollut enää samalla tavalla yhteinen kuin aikaisemmin.

Toinen muutoksen merkki oli uuden Opetushallituksen ”Ehdotus opetustoimen rakenneohjelmaksi” vuonna 1992. Ohjelman mukaan koulutuksen tulisi olla muun muassa ”henkisesti ja rakenteellisesti joustava, omavastuista yksilöllistä osaamista korostava, toiminnallisesti hajautettu sekä asiakaslähtöinen ja tulostavasti”. Opetuksen kulttuuri ja käytännöt tuli muuttaa ”omavastuista oppimista suosivaksi” ja ”julkinen rahoitus olisi sidottava tuloksiin”. Lama kuitenkin siirsi nämäkin suunnitelmat 2010-luvulle.

LUOTTAMUS PERUSKOULUUN ON SÄILYNYT

Suomessa tehtiin 1970-luvulla kansainvälisesti ainutlaatuinen ratkaisu, jossa kaikki opettajankoulutus siirrettiin maisteritasolle yliopistoihin. Kun opettajan ammatti siihen saakka oli ollut tyypillisesti talonpoikaiston ja keskiluokan ammatti, siitä tuli nyt sovelias myös ylempien yhteiskuntaluokkien jälkeläisille. Niinpä suomalaiset opettajat ovatkin voineet työskennellä paitsi vanhempien myös yhteiskunnan eliitin luottamuksen ja arvostuksen ilmapiirissä, mikä on kansainvälisessä vertailussa harvinaista herkkua.

1990-luvun puolivälistä lähtien suomalainen peruskoulunopettaja on ollut myös hallinnollisesti poikkeuksellisen itsenäinen ja vapaa. Laman aikana ja hajautuspolitiikan hengessä alettiin rivakasti purkaa koulun vanhoja kontrollimekanismeja. Eräs haastattelemamme korkea opetushallinnon virkamies purki turhautuneisuuttaan tutkimushaastattelussamme vuonna 2007:

"(...) ongelma on se, että kun tulee esille näitä parantamisen paikkoja, niin meillä ei ole instrumentteja, jolla me varmistetaan jatkotoimenpiteet ja seurataan, että myöskin ne jatkotoimenpiteet johtaa johonkin. Tämä on se ongelma. Ei meillä ole mitään toimivaltaa puuttua mihinkään. (...) meiltä puuttuu lainsäädäntö siitä, meiltä puuttuu mekanismit, meiltä puuttuu kaikki. (...) tähän se kiteytyy tämä meidän suurin heikkous."

Päätösvalta siirrettiin opetuksen järjestäjille, eli yleensä kunnille. Kuntien väliset erot koulu-, sosiaali- ja terveystoimen järjestämisessä alkoivat välittömästi kasvaa. Lamavuosien säästöt ja leikkaukset suurensivat luokkakokoja ja vähensivät jakotunteja sekä tuki- ja erityisopetusta. Säästöt jäivät pysyviksi ja kohdistuivat erityisesti koulun vähäosaisiin. Pe-

ruskoulun rahoituksessa ei milloinkaan palattu lamaa edeltävälle tasolle. Jo 1990-luvulla alkoivat erot oppisaavutuksissa mutta myös kouluviihtyvyydessä ja jatkokoulutushalukkuudessa kasvaa. Suomi oli siirtynyt hyvinvointivaltiota rakentaneesta toisesta tasavallasta kilpailukykyvaltiota vaalivaan kolmannen tasavaltaan.

EHRNROOTH-PEDAGOGIIKKA LAKKASI TOIMIMASTA

Pisa-menestyksen yksi selittäjistä oli omaperäinen peruskoulupedagogiikka, jossa yhdistyivät opetuksen systemaattisuus, yhteisöllinen kurinalaisuus ja perinteinen mutta tehokkaaksi tiedetty luokan opettaminen yhtenä joukkona. Olen luonnehtinut sitä eräänlaiseksi "Adolf Ehrnrooth -pedagogiikkaksi"; sellaiseksi edestä johtamisen pedagogiikaksi, jossa opettaja pitää kyllä huolta jokaisen oppilaansa oppimisesta, mutta säilyttää samalla tietyn välimatkan heihin. Tuon edestä opettamisen pedagogiikan

vara on ollut hankala ponnistaa vastaamaan 2000-luvun haasteisiin.

Oppilaita yhtenä joukkona edestä opettamisen pedagogiikka lakkaa toimimasta heti, kun oppilaat lakkaavat suostumasta ja opettajat uskomasta siihen. Tämä kaikki on murenemassa yksinkertaisesti siksi, että Suomi on nopeasti muuttumassa "samanlaisemmaksi" kuin muutkin myöhäismodernit yhteiskunnat.

En tiedä parempaa kuvausta suomalaisen koulun perinteisestä opetustavasta kuin brittiläisten tutkijoiden raportti 1990-luvun puoli-

välistä. He havainnoivat ja haastattelivat opettajia ja oppilaita 50:ssä ala- ja yläkoulussa. Nämä koulut eivät olleet mitä tahansa satunnaisia kouluja, vaan ne kuuluivat opetussuunnitelmauudistuksen "Suureen aaltoon". Britit kuvailivat näitä edistyksellisiä suoma-

**Oppilaita yhtenä
joukkona edestä
opettamisen
pedagogiikka lakkaa
toimimasta heti, kun
oppilaat lakkaavat
suostumasta ja opetta-
jat uskomasta siihen.**

laiskouluja seuraavasti:

”Kokonaiset luokat seuraamassa kirjan tekstiä rivi riviltä opettajan määräämään tahtiin... Olemme kulkeneet koulusta toiseen ja nähneet lähes identtisiä oppitunteja, opettajat olisi voinut vaikka vaihtaa keskenään, eivätkä oppilaat olisi huomanneet mitään eroa... Emme saaneet paljoakaan näyttöä ala- tai yläasteelta esimerkiksi oppilaskeskeisestä tai itsenäisestä opiskelusta oppiainekeskeisen opetuksen sijaan.”

Mutta toisaalta: ”Aivan ilmeisesti parhailla tämän tyyppisillä tunneilla ... oppilaat nauttivat suunnattomasti ja luultavasti myös oppivat varsin paljon.”

KOLME KULTTUURISTA MUUTOSTA

On runsaasti tutkimusnäyttöä siitä, että tällainen opetus on oppivelvollisuuskoulussa erittäin tehokasta. Viimeisimmän Pisa 2018 -mittauksen ranking-listan kymmenen parasta maata lukemisessa, matematiikassa ja luonnontieteissä nojaavat juuri tällaiseen perinteiseen pedagogiikkaan – paria poikkeusta lukuun ottamatta. Suomessa tällainen pedagogiikka toimi aina 2010-luvulle saakka, jolloin kolme muutosta mursi tämän perinteen toimivuuden.

Sosiaalisen ja yksilöllisen tasa-arvon lisäksi suomalainen koulu sitoutui vuonna 2011 osallistavaan tasa-arvoon, jota useimmiten kutsutaan inklusioperiaatteeksi. Jo vuonna 1994 Unesco vaati kaikkien lasten opettamista yhdessä ja otti käyttöön inklusion käsitteen. Siirto erityisluokalle saisi olla vain harvinainen poikkeus. Suomi siirtyi inklusioon siis pari vuosikymmentä jälkijunassa.

Toinen muutos oli vuoden 2014–2015 Euroopan pakolaiskriisi. Vaikka Suomen osuus lähes kahdesta miljoonasta pakolaisesta oli vain 22 000, se merkitsi valtavaa muutosta maalle, jossa maahanmuuttajien osuus väestöstä oli ollut EU-maiden pienimpiä. Ja tietysti on muistettava, että vuonna 2021 Suomen väestöstä oli ulkomaalaistaustaisia edelleenkin vain 8,5 prosenttia ja heistä yli puolet asui Uudellamaalla.

Kuitenkin vasta kolmas muutos on järjestyttävä koulun ja koko yhteiskunnan kannalta. Elämme 2000-luvulla alkanutta kulttuurista murrosta, jonka vaikutuksia voimme vasta arvailla. Tämä koskee erityisesti suhdettamme tietoon, osaamiseen ja sivistykseen.

Nämä muutokset yllättivät Suomen peruskoulun täysin valmistautumattomana. Erinomainen ja tehokas erityisopetusjärjestelmä on luonut illusion homogeenisestä oppilasaineksesta siirtämällä yli kolmanneksen oppilaista normaaliopetuksesta erityisopettajille: 6 prosenttia erityisluokille ja lähes 30 prosenttia osa-aikaiseen erityisopetukseen. Suomalaisen peruskoulunopettajan ei ollut tarvinnut kiinnittää huomiota kovin poikkeaviin oppijoihin.

On yleisesti tunnettua, että maahanmuuttajaoppilaat menestyvät suomalaisessa koulussa huonommin kuin missään muussa Euroopan maassa. Tämä koskee myös toisen polven maahanmuuttajia, joten suomenkielen poikkeuksellinen vaikeus ei kelpaa selitykseksi. Tämä on suuri epäonnistuminen. Tiedetäänhän, että maahanmuuttajat näkevät hyvin yleisesti koulun ainoana tienä suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen.

Yhtä yleisesti tunnettua on myös se, että kansainvälisessä vertailussa kouluviihtyvyyys on Suomessa varsin huono. Merkittävä vähemmistö ei viihdy koulussa lainkaan ja heidän suhteensa opettajiin on todella kielteinen. Viimeaikainen keskustelu koulukiusaamisesta ja -väkivallasta antaa vielä synkemmän kuvan koulujen toimintakulttuurista. Kouluterveyskyselyn mukaan 6–8 prosenttia lapsista kokee viikoittain aikuisen harjoittamaa kiusaamista. Se on yhtä yleistä kuin oppilaitten keskinäinen kiusaaminen. ”Systemi on totaalisesti epäonnistunut”, toteaa lapsiasiantututettu **Elina Pekkarinen**.

KOULUN TOIMINTAYMPÄRISTÖ UNOHDETTIIN

Miksi peruskoulu ei ole riittävästi kyennyt vastaamaan 2000-luvun haasteisiin? Tutkimustu-

Maahanmuuttajat näkevät hyvin yleisesti koulun ainoana tienä suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaiseen jäsenyyteen.

loksemme viittaavat siihen, että kyse on koulun toimintaympäristön unohtamisesta yhdistettynä markkinaliberalismin periaatteiden soveltamiseen peruskouluun.

Opetushallitus teki vuonna 1994 ennen- ja jälkeennäkemättömän rohkean tempun: kutsui ulkomaisen riippumattoman ja korkeatasoisen tutkimusryhmän arvioimaan 1993 käynnistyneen opetussuunnitelmauudistuksen toteutumista. Itä-Anglian yliopiston tutkijoiden raportti sai aikaan melkoisen skandaalin, sillä sen mukaan uudistus ei ollut lainkaan saavuttanut koulutasoa. Lähes profeetallinen raportti totesi:

”... Suomella on vain vähän tutkimukseen perustuvaa ymmärrystä kouluinstituutiosta. Sen ei ole koskaan tarvinnut hankkia sitä, mutta nyt on pakko. Jos sodanjälkeisten pedagogisten ja opetussuunnitelmauudistusten historia ylipäättänsä jotain opettaa, niin sen, että kaikkialla valtiovalta on kohtalokkaasti yliarvioinut ymmärryksensä koulun suhteen, mutta aliarvioinut sen monimutkaisuuden ja jäykkyyden, eikä ole näin kyennyt luomaan edellytyksiä koulun tehokkaaksi uudistamiseksi. Jos haluaa muuttaa koululaitosta, on karkea virhe käsitellä sitä yksinkertaisena panos-tuotosjärjestelmänä...”

KOULUN TOIMINTAYMPÄRISTÖ UNOHDETTIIN

Varoituksesta ei ole otettu vaarin. Koulun historiallisen, institutionaalisen ja rakenteellisen ymmärryksen laiminlyönti on ollut viime vuosikymmenten koulupolitiikan keskeisin virhelähde. Ilman teoriaa tai edes kokemusta luokkahuonetodellisuudesta ei ole tarvinnut miettiä, miten koulutusjärjestelmä ja kouluinstituutio toimivat luodessaan edellytyksiä ja rajoituksia yksittäisille oppijoille ja opettajille tai miten noita reunaehtoja voisi muuttaa.

Vaikka koulun toimintaympäristön unohtamisen vaikutukset olivat vakavia peruskoulun kolmen ensimmäisenkin vuosikymmenen aikana, tietyn-

lainen realismi pelasti pahimmalta. Vuoden 1970 opetussuunnitelma tunnusti, että oppilaiden yksilöllisyyden täysimääräinen huomioiminen ei ollut mahdollista, sillä se olisi vaatinut yksityisopetukseen siirtymistä. Painopiste oli sosiaalisessa tasa-arvossa, ja se oli mahdollista myös joukkomuotoisessa oppivelvollisuuskoulussa.

Koulun toimintaympäristön unohtaminen käy erityisen myrkylliseksi, kun se yhdistyy aikamme markkinaliberalistiseen eetokseen. Olemme tutkijoina puhuneet jopa koulutodellisuuteen kohdistuvasta muistinmenetyksestä. Se alkaa, kun opettaja sulkee lopullisesti luokkahuoneen oven takanaan ja siirtyy töihin kouluvirastoon, opetushallitukseen, yliopistoon tai jopa rehtoriksi ilman opetusvelvollisuutta.

Niinpä suomalainen peruskoulu on 2010-luvulla päätyntä pyörteeseen, jossa innovaatiopuhe, kunnianhimoiset opetussuunnitelmareformi ja monet samanaikaiset hanke- ja muutosprosessit ovat osaa arkea. «

Hannu Simola

Koulutussosiologian ja -politiikan emeritusprofessori
Helsingin yliopisto
Turun yliopisto

Suomella on vain vähän tutkimukseen perustuvaa ymmärrystä kouluinstituutiosta. Sen ei ole koskaan tarvinnut hankkia sitä, mutta nyt on pakko.

Kirjallisuutta

Simola, H. (2004) Kenraali Adolf Ehrnrooth ja PISA:n ihme – Koulutussosiologia huomautuksia erääseen suomalaisen menestystarinaa. *Kasvatus* 35(1), 91-98.

Simola, H., Kauko, J., Varjo, J., Kalalahti, M. & Sahlström, F. (2017) *Dynamics in Basic Education Politics - Understanding and Explaining the Finnish Case*. London: Routledge.

Simola, H. (2017) Suomalainen koulu on taitekohdassa. *Kanava* 45(1), 6-11 ja *Suomen Kuvalehti*.

Simola, H. (2023) Pisan opetukset. *Kanava* 51(2), 6-12.

Kuntatyöntekijöiden kaksoisrooli

Tiukkoja vaaleja tarkastelemalla tutkijat pystyivät selvittämään, miten kuntien työntekijät vaikuttavat kunnanvaltuutettuina kuntien rahankäyttöön.

Turun yliopiston taloustieteen professori Janne Tukiainen kertoo:

”Ennen sote-uudistusta Suomessa noin 20 prosenttia työvoimasta oli kuntien palkkalisloilla, ja kuntien työntekijät ovat yliedustettuina kunnanvaltuustoissa. He ovat samaan aikaan sekä työnantajia että työntekijöitä kunnalla. Tästä kaksoisroolista on käyty keskustelua jo pitkään, mutta aiemmin ei ollut tehty tutkimusta siitä, miten heidän poliittinen edustuksensa vaikuttaa kuntien rahankäyttöön.

Aihetta käsittelevä tutkimuksemme julkaistiin vuonna 2018, mutta sen taustalla on huomattavasti varhaisempi post doc -hankkeeni **Ari Hyytisen** ja **Otto Toivasen** kanssa. Siinä yhtenä ajatuksena oli miettiä kuntien julkisiin hankintoihin liittyviä poliittisia prosesseja. Toisena käynnistävänä tekijänä olivat minun ja **Tuukka Saarimaan** intressit ymmärtää kuntaliitoksia ja niiden taustalla olevia poliittisia prosesseja.

Nämä kaksi tietotarvetta johtivat siihen, että rupesin suuntaamaan omaa tutkimustani hieman etäämmälle taloustieteen perinteisistä kysymyksistä politiikan tutkimuksen kysymyksiin. Siinä yhteydessä selvisi, että meillä on Suomessa erittäin hyviä aineistoja tarkastella politiikan tutkimuksen kysymyksiä, ja kun niihin yhdistää

taloustieteellisen menetelmäosaamisen, voi tehdä kaikenlaista kivaa.

Meillä oli aluksi tarkoitus tehdä tutkimus hyödyntäen perinteistä regressioepäjatkuvasasetelmaa, koska puolueiden sisäiset tiukat vaalit tarjoavat sellaisen asetelman. Ongelmana oli kuitenkin se, että epäjatkuvuus on yksilötasolla, eli äänimäärissä puolueiden sisällä, kun taas meidän vastemuuttujamme, kuten vaikkapa kuntien menot, ovat kuntatasolla.

Tämän ristiriidan pohdinnasta syntyi tutkimuksemme menetelmällinen ydin, jolla on ehkä ollut pientä vaikutusta laajemminkin. Sen luominen kuvaa hyvin minun ja Tuukan työskentelytapaa, missä minä olen optimisti ja Tuukka pessimisti. Minä tulen aina innokkaana Tuukan luokse, että ’nyt mä keksin miten tää menee’, ja sitten Tuukka kertoo, että ’no ei toi kyllä vielä toimi’. Sitten iteroidaan niin kauan, kunnes olen keksinyt jotain, minkä hän hyväksyy.

TOISAALTA ONGELMALLISTA, TOISAALTA JÄRKEVÄÄ

Perusidea menetelmässämme on se, että etsimme kvantitatiivista variaatiota hyvin tiukoista vaaleista tai jopa todellisista arvunnoista puolueiden sisällä. Eli jos vaikka Närpiön kokoomukselle on jaossa viisi paikkaa valtuustosta, voi olla, että viidennellä sijalla kokoomuksen listalla on samalla äänimäärällä kaksi henkilöä. Silloin viimeinen valtuustopaikka arvotaan. Tai vastaavasti jos viidennen ja kuudennen ehdokkaan ero äänimäärissä on vaikka kaksi ääntä, niin sekin on aika satunnaista, kumpi tulee valituksi.

Menetelmässä lasketaan ensin listojen sisällä, kuinka monta paikkaa kuntatyöntekijät saivat todellisuudessa tiu-

Mistä tutkimuksesta haluaisit lukea tältä palstalta?
Kerro meille: toimitus@labore.fi.

koista vaaleista ja vähennetään tästä vastaavan luvun odotusarvo, kun huomioidaan, kuinka monta ehdokasta oli tiukoissa vaaleissa ja kuinka monta heistä oli kuntatyöntekijä. Seuraavaksi summaamme tämän ehdokaslistakohtaisen muuttujan yli kaikkien puolueiden listojen.

Näin saamme laskettua, onko kyseessä kunta, jossa kuntatyöntekijöillä kävi yhteensä huono vai hyvä tuuri. Vertaamalla hyvän tuurin kuntia huonon tuurin kuntiin pääsimme katsomaan, miten kuntien työntekijät vaikuttavat valtuustoissa kuntien rahankäyttöön. Idean avain oli luopua yksilötason regressioepäjatkuvuusmenetelmästä ja tehdä aggregoitu kuntatason instrumenttimuuttuja-analyysi.

Tulokset kertovat, että kun kuntatyöntekijöiden määrä kunnanvaltuustoissa kasvaa yhdellä, kunnan menot kasvavat noin yhden prosentin. Lisäksi havaitsimme alaspesifisyyttä, eli kun kuntatyöntekijät ovat sote-alalla, silloin kasvavat sote-menot, mutta eivät muut, ja jos muulla alalla, muut menot kasvavat mutta eivät sote-menot. Kolmas tärkeä havainto oli se, että menot kasvavat sitä enemmän, mitä pienemmästä valtuustosta on kyse. Neljäs olennainen havainto oli, että vaikutus tulee pääosin kunnan suurimman puolueen sisällä tapahtuvasta arvonnasta.

Tulos on merkittävä siksin, että me tarkastelimme viimeiseksi valittuja ihmisiä, joiden joukossa tuskin oli kuntapolitiikan merkkihenkilöitä tai paikallisia puoluejohtajia. Silti myös näillä viimeiseksi valituilla näyttää olevan valtaa. Todennäköisin syy sille on informaatioetu. Toiset valtuutetut ehkä kuuntelevat herkästi kunnassa työskentelevää opettajaa tai sairaanhoitajaa, kun puhutaan koulutuksesta tai terveystoista. Tämä vaikuttaa menoihin, jos yksittäinen kuntatyöntekijävaltuutettu vakuuttaa ison puolueen kannan puolelleen.

Sitä tutkimuksemme ei kerro, onko hyvä asia, että kuntien työntekijöitä on päättäjinä. On toisaalta ongelmallista, että työntekijät ovat valtuustossa päättämässä omista työpaikoistaan ja palkoistaan, mutta toisaalta he saattavat myös tietää muita enemmän siitä, mihin julkisia varoja on järkevä käyttää. Itsessään korkeammilla menoilla ei ole normatiivista tulkintaa.

Samaa menetelmää me tutkimusryhmän jäsenet olemme käyttäneet myöhemmin tahoillamme. Olemme muun muassa yhdistäneet suomalaisia poliitikkojen aineistoja Puolustusvoimien psykologisiin testeihin. Toinen tästä tutkimuksesta verisonut haara on politiikan maantieteen kysymykset.

YHTEISTYÖN TULOSTA

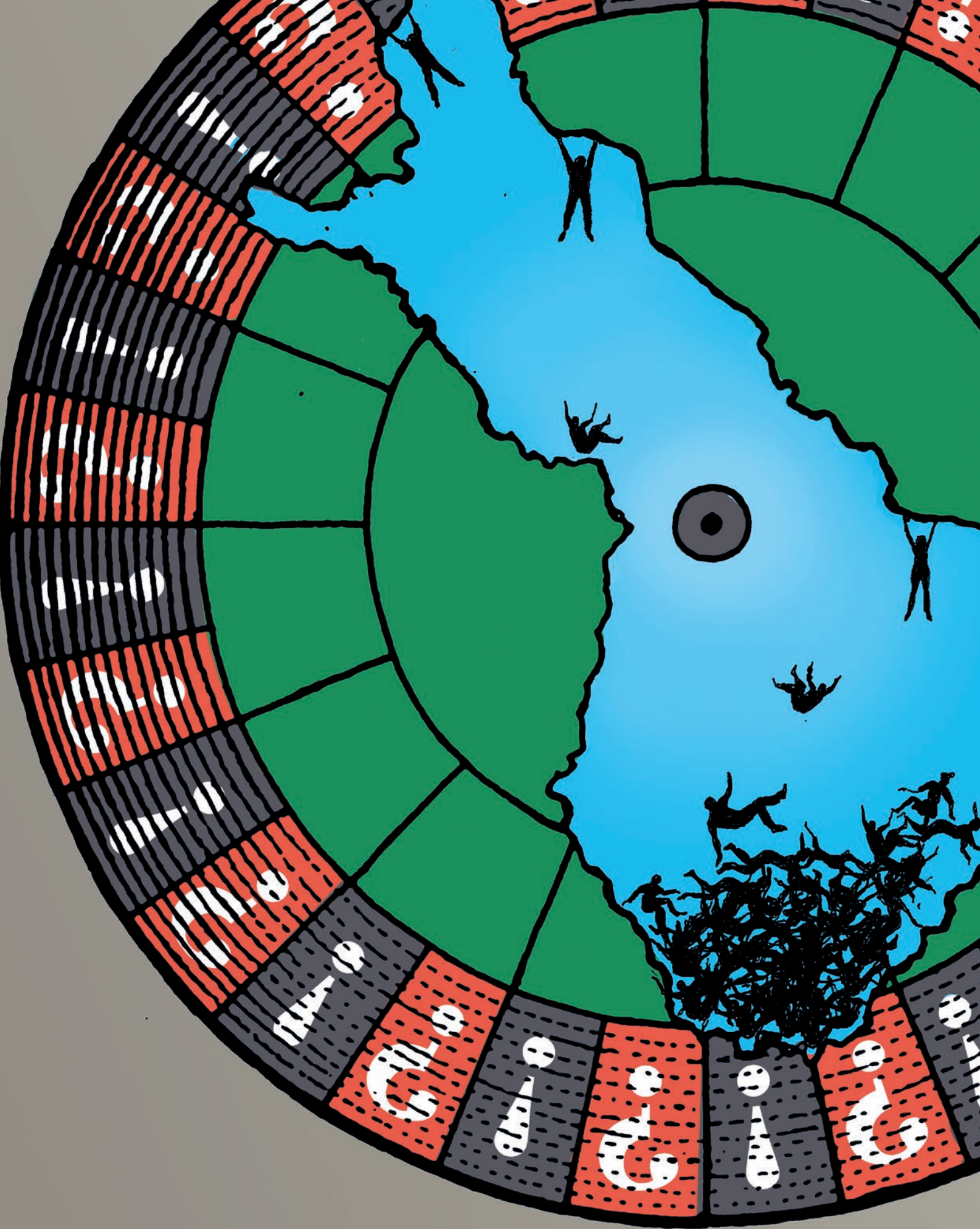
Itse tutkimus on tietysti paljon muutakin kuin sen menetelmällinen ydin, ja kaikilla kirjoittajilla oli oma tärkeä roolinsa. Ajankäytöllisesti **Jaakko Meriläisen** rooli mm. koordinaajana taisi olla merkittävin, Otto ja Ari puolestaan toivat näkemystä kokonaisuudesta ja siitä, miten artikkeli kannattaa kirjoittaa. Meillä oli dataa silloiselta Väestörekisterikeskukselta, Oikeusministeriöltä, Verotajalta, Kevalta ja Tilastokeskuksesta. Tutkimus sai hyvin huomiota mediassa ja poliitikkojenkin keskuudessa. Se taisi myös olla ensimmäinen Suomessa työskentelevien tutkijoiden julkaisu tuossa politiikan tutkimuksen lippulaivajournalissa.

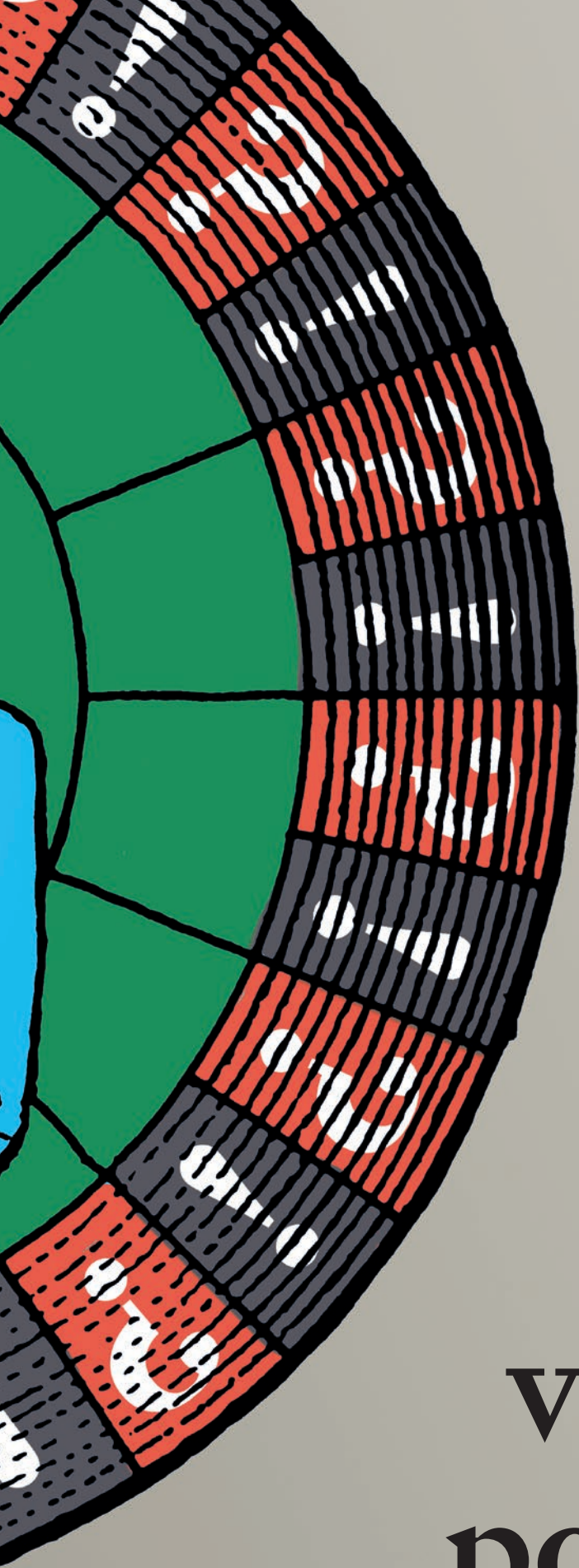
Useita vuosia tässä meni. Menetelmä on yksinkertainen, mutta siltä se tuntui vasta jälkikäteen. Asiat tuntuvat monesti yksinkertaisilta, kunhan ne ensin on keksinyt.” «

Ari Hyytinen, Jaakko Meriläinen, Tuukka Saarimaa, Otto Toivanen ja Janne Tukiainen (2018). Public Employees as Politicians: Evidence from Close Elections. American Political Science Review 112, 1, 68–81.

Vertaamalla hyvän tuurin kuntia huonon tuurin kuntiin pääsimme katsomaan, miten kuntien työntekijät vaikuttavat valtuustoissa kuntien rahankäyttöön.

KANSI

Teksti OSKARI ONNINEN

Kuva LASSE RANTANEN

Suomalainen hyvinvointivaltio on saranakohdassa. Väestö ikääntyy niin vauhdikkaasti, että poliitikot joutuvat linjaamaan, mihin kaikkeen on varaa ja miten. Ruotsissa ja Tanskassa vastaavaa ongelmaa ei ole. Milloin Suomi jäi verrokkimaistaan jälkeen ja mitä siitä seuraa?

Huonoa tuuria vai huonoa politiikkaa?

Snellmaninkadulla on soinnut pitkään yksi ja sama levy.

Vuosi oli 2010, kun kadulla sijaitsevassa valtioneuvoston linnassa toimiva valtiovarainministeriö (VM) antoi syytykettä seuraavan kevään eduskuntavaaleihin ja vaati kestävyysvajeen kuromista puolellatoista miljardilla vuosittain – siis yhteensä kuuden miljardin edestä vaalikauden aikana. Ensisijaiseksi keinoksi ministeriö suositti menoleikkauksia.

Vuoden 2015 vaalien alla tarjolla oli sama kuuden miljardin paketti. Vuonna 2019 haluttiin kaksi miljardia nopeita toimia, kaksi miljardia kasvua ja työllisyyttä tukevia toimia ja kolme miljardia tuottavuuslisää soiteudistuksesta – tosin vasta vuoteen 2030 mennessä.

Marraskuussa 2022 ministeriö vaati nopeasti vaikuttavia toimia kuuden miljardin edestä nyt alkavalla vaalikaudella ja kolme miljardia päälle seuraavalla. Vaatimukselta tuli vaalikeskusteluiden puheenaihe, ja vaalivoittaja kokoomus ilmoitti hallitusneuvotteluissa luottavansa ministeriön todentamisiin sopeutuskeinoihin.

Toisin kuin edellisissä velkavaaleissa vuonna 2015, nyt ekonomistikunta ei ole ollut lainkaan yhtä mieltä siitä, onko ministeriön ehdottamien leikkauksien mittakaava sopiva. Äänekäs kriitikko on ollut esimerkiksi maltillisena keskilinjän talousmiehenä tunnettu **Sixten Korkman**, jonka mielestä tavoite on ”velkaantumisen taittamisen kannalta perusteltu”. Silti Korkman oli *Helsingin Sanomien* toukokuuisessa kirjoituksessaan huolissaan epävakasta suhdanteesta ja kirjoitti, että olisi ”moraalisesti pulmallista” ja ”taloudellisesti turmiollista”, jos korjausta haetaan ”lasten tulevaisuutta murentavista menoleikkauksista”.

Hän viittasi valtiovarainministeriön bud-

jettipäällikön **Mika Niemelän** arvioon, että sosiaali- ja terveyssektorista ja koulutuksesta on tavoitteen saavuttamiseksi pakko leikata, ellei veroja nosteta toisaalla.

Suomalaisen Tiedeakatemian toukokuun lopulla teettämän selvityksen mukaan suomalaisten ekonomistien mielipiteet jakautuivat tasan sen suhteen, olisiko sopiva mittaluokka tulevan vaalikauden sopeutuksille kahdesta neljään vai neljästä kuuteen miljardia. Alle kahta miljardia ei ehdottanut yksikään vastannut taloustieteilijä.

Eivätkä leikkaukset tietenkään ole vain leikkauksia. Ministeriön vaatimat sopeutukset ovat niin kovia, että jos ne toteutetaan, samalla joudutaan määrittelemään sitä, millainen suomalaisesta hyvinvointivaltiosta tulee aikana, jolloin eläkepommi laukeaa ja keskikokoisetkin kaupungit tyhjenevät.

VM on tarjonnut vaaleja edeltäneitä virkamiespuheenvuorojaan vuodesta 1991 – ensimmäistä oli räknäämässä Sixten Korkman itse. Katsaukset ovat virkamiesten tekemiä, virkavastuulla, mutta merkittävää vallan käyttöä – niin mieluusti poliitikot nojaavat niihin. Tuoreimmat virkamiespuheenvuorot olivat allekirjoittaneet ministeriön kansliapäällikkö **Juha Majanen** ja talouspolitiikan koordinaattori **Lauri Kajanoja**.

Kajanoja on tottunut selittämään kuvion. Kyse on ennen kaikkea Suomen demografisesta ongelmasta: uusia työntekijöitä ei tule, minkä seurauksena viidentoista vuoden takaiset ylijäämät ovat muuttuneet alijäämiksi. Ongelma on krooninen, koska väestönlisää ei ole näköpiirissä.

”Jos mitään ei tehdä, julkinen velka ylittää sata prosenttia bruttokansantuotteesta 13 vuoden kuluttua. Jos-sain vaiheessa tien päässä on umpikuja”, Kajanoja sanoo.

VM:n pitkän aikavälin laskelmissa 2030-luvulla työtunnit ja työllisyys vähenevät keskimäärin 0,1 prosenttia vuosittain ja työn tuottavuus kasvaa 1,4 prosenttia vuodessa. Ennusteissa työpanos kääntyy laskuun vuonna 2026.

Sadan prosentin velka-aste olisi jo selvästi euroalueen keskiarvoa huonompi. Nykyisellä reilun 70 prosentin velkaantumisasteella Suomi on keskiarvon paremmalla puolella.

Mutta mistä umpikujan tunnistaa?

”Umpikuja on sitä, että jossain vaiheessa me emme

enää pysty itse vapaasti päättämään aikataulua ja keinoja, joilla talouden tilan voisi korjata. Eli rahoittajat eivät suostuisi rahoittamaan Suomea siedettävillä ehdoilla. Siihen voisi liittyä jonkinlainen talouskriisi, joka tarkoittaisi silloin nopeasti tehtäviä leikkauksia ja veronkiristyksiä, joista Kreikan tapaus on ääriesimerkki”, Kajanoja sanoo.

Tämä on se skenaario, jonka ministeriö haluaa madonlukupuheenvuoroillaan välttää. Tällä hetkellä tilanne on kuitenkin ihan hyvä. Suomen luottoluokitusta laskettiin vuonna 2016 toiseksi parhaaseen AA+-luokkaan, mikä tarkoittaa vakaita näkymiä. Suomen pitkien korkojen ero Saksaan ei ole juuri muuttunut. Hollannin tuntumasta on kuitenkin pudottu Ranskan tuntumaan, Kajanoja huomauttaa. Normaalioloissa ero on silti pieni.

”Korko on meilläkin pysynyt aika lähellä Saksaa, koska markkinat odottavat, että suomalaiset tunnetusti asiansa hyvin hoitavana kansakuntana tämänkin pistävät jossain vaiheessa kuntoon. Mutta mitä pidemmälle sitä lykätään, sitä pienemmäksi liikkumavara jää, jos tulee syystä tai toisesta talouskriisi, jossa tarvittaisiin julkisen talouden tukea”, Kajanoja sanoo.

Tietokirjailija **Tommi Uschanov** kirjoittaa kirjassaan *Miksi Suomi on Suomi* siitä, kuinka suomalainen hyvinvointivaltio ei ole keynesiläinen vaan beveridgeläinen. Uschanov tähdentää, että keynesiläinen hyvinvointivaltio sisältää ajatuksen paitsi **John Maynard Keynesin** vastasyklisestä talouspolitiikasta, myös **William Beveridgen** sosiaalipoliittisesta hyvinvointivaltiosta, jonka tehtävä on pitää kansalaisensa niin terveinä, koulutettuina ja tuottavina, että heidän maksamillaan veroilla voidaan hoitaa seuraavan sukupolven sosiaalipoliittikka – ja mahdolliset talouskriisit.

Suomessa vastasyklisyydestä ei ole historiallisesti välitetty, Uschanov kirjoittaa ja esittelee Keynesin ajatuksia

mollanneita suomalaisia talousmiehiä monelta vuosikymmeneltä.

Päätösperäisten elvytystoimien lähihistoria koronapandemiaan asti on lyhyt. Vuonna 2003 elvytys oli pääosin verokevennyksiä valtiovarainministeri **Antti Kalliomäen** (sd) johdolla. Toimia oli suositellut myös hänen

edeltäjänsä **Sauli Niinistö** (kok). Vuodesta 2008 lähtien elvytti valtiovarainministeri **Jyrki Katainen** (kok).

On kuitenkin niin, että hyvinvointivaltiojärjestelmä jo sinänsä toteuttaa Keynesin ajamaa vastasyklistä politiikkaa, jolla valtio ylläpitää kysyntää yksityisen sektorin kyykätessä. Avokätisehkö hyvinvointivaltio toi-

mii automaattisena vakauttajana, joka lisää julkisen sektorin kulutusta heikkoina aikoina ja vähentää sitä, kun taloudella menee hyvin.

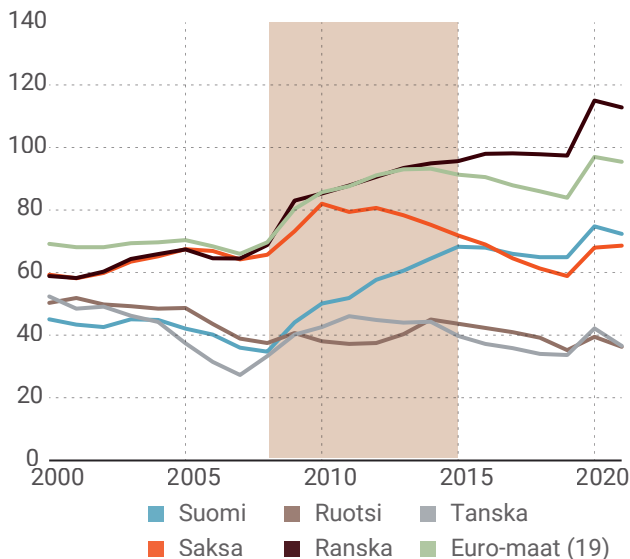
Ranskalainen talouskasvun tutkija **Philipp Aghion** on esimerkiksi osoittanut, että vuosina 1980–2005 Suomen talouspolitiikka oli verratuista 14 kehittyneestä taloudesta kolmanneksi vastasyklisintä. Roiman etumatkan päässä olivat Ruotsi ja Tanska.

Tyypillinen valtiovarainministeriön 6+3-leikkauksiin liitetty huoli on ollut Korkmanin mainitsema epävarma suhdan tilanne. Talous tuntuu odottavan, mihin suuntaan lähteä – vaiko mihinkään. Työllisyystilanne on lähihistoriallisessa mittakavassa oikeinkin hyvä, ja Suomi ikään kuin nousemassa jaloilleen menetetyt 2010-luvun jälkeen. Liian rajut ja nopeat sopeutukset voisivat viedä tämän kasvun mennessään.

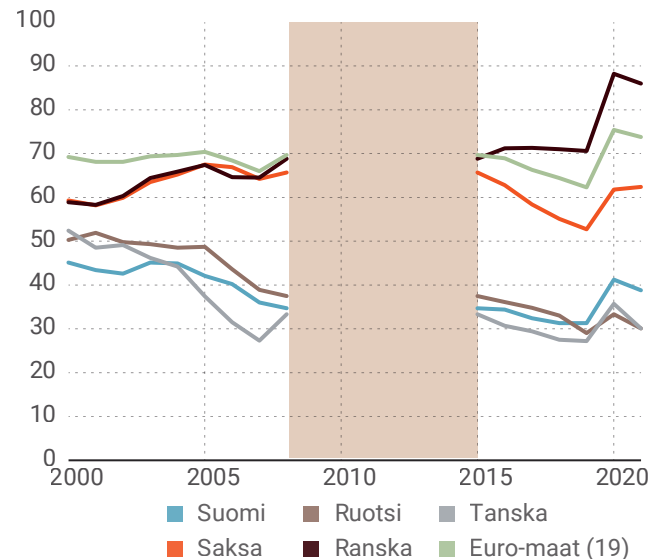
Lauri Kajanoja sanoo, että huoli leikkausten oikea-aikaisuudesta on tiedossa. Hän ei pidä perusteltuna uhkakuvaa, että kuuden miljardin sopeutuksilla ajettaisiin Suomi taantumaan.

JULKINEN VELKA SUHTEESSA BKT: EEN (%)

JULKINEN VELKA SUHTEESSA BKT: EEN (%)

kun vuodet 2008–2015 on "leikattu" pois,

Lähde: Mika Maliranta, Eurostat

Lauri Kajanoja sanoo, että huoli leikkausten oikea-aikaisuudesta on tiedossa. Hän ei pidä perusteltuna uhkakuvaa, että kuuden miljardin sopeutuksilla ajettaisiin Suomi taantumaan. Lisäksi hän huomauttaa, että budjetit tehdään aina seuraavalle vuodelle, joten ajallista pelivaraa korjausliikkeisiin jää, jos suhdanne sattuu jäähtymään.

Paljon kyse on siitä, mihin sopeutukset kohdistetaan, Kajanoja sanoo. Sen avuksi ministeriö julkaisi maaliskuussa laajan työkalupakin, johon se oli listannut niin järkeviä pitämiään menoleikkauksia kuin veronkorotuksia.

"Kuuden miljardin sopeutus voidaan nähdäksemme ihan hyvin tehdä ilman, että meidän taloutemme tai me yhteiskuntana joutuisimme millään tavalla ihmeelliseen tilaan tai taantumaan. Mutta tosi paljon riip-

puu siitäkin, minkälaisia toimenpiteitä tehdään", Kajanoja sanoo.

Niistä virkamies sen sijaan ei päättä.

Kun suomalainen poliittinen keskustelu pyörii talouden ympärillä, se keskittyy usein syyllisten etsimiseen. Kuka ajoi meidät Kreikan tielle! Päät vadille! (Talouslehti *The Economistin* 34 valtion vertailussa Kreikka oli tosin vuonna 2022 kansantalouttaan parhaiten hoitanut maa.)

Kriittiset vuodet eivät tietenkään ole viimeisimmät – kuten moni päivänpolitiikan pyöryttämä herkästi ajattelee.

Datajournalisti **Juuso Koponen** on huomauttanut, että Rinteen–Marinin hallituksen jäljiltä Suomen valtionvelka suhteessa verokertymään ei liikahtanut suuntaan eikä toiseen, kunhan summasta lasketaan pois pandemian ja Ukrainan sodan vaatimat lisäkulut, joilla oli kansan vahva tuki. Lisäksi reaalikorot ovat inflaation takia alempana kuin vuosikausiin ja yhä suurempi osa velasta

on Suomen Pankille, joka tulouttaa korkotulot valtiolle.

Laboren johtaja **Mika Maliranta** on kerännyt datan, josta käy ilmi, että Suomi jäi takamatkalle ilmeisimpiin verrokkimaihin Ruotsiin ja Tanskaan nähden vuosina 2008–2015. Jos nuo vuodet poistetaan aikasarjasta, maiden velkaantuminen on kehittynyt käsi kädessä kuluvaan vuosituhannen ajan.

Vuosina 2008–2015 Suomi koki iskuja toisensa perään. Finanssikriisi, Nokia, metsäteollisuus, Venäjän-kauppa. Eurokriisistä sentään selvisimme vähällä.

Oikea kysymys esitettäväksi on, miksi Suomi ei saanut itseään jaloilleen toisin kuin Ruotsi ja Tanska?

Vastaus tietenkin riippuu siitä, keneltä kysyy.

Eurokriisin aikaan tiukkiksen maineen saanut Kansainvälinen valuuttarahasto IMF arvioi huhtikuussa julkaisemassaan maailmantalouden katsauksessa, että finanssi- ja eurokriisin aikainen tiukka sopeutuspolitiikka ei onnistunut vähentämään velkaa. Se oli siis virhe, josta tulisi oppia. Myös moni leikkauskriittinen suomalainen talouskeskustelija on vedonnut kevään kuluessa juuri IMF:n raporttiin. Suomea siinä ei mainita.

Lauri Kajanojan mukaan Suomen finanssipolitiikka oli noina vuosina eurooppalaisittain hyvin löysää. Mutta 100 000 teollisuustyöpaikan katoaminen oli täysin poikkeuksellinen shokki Suomen viennille. Sille Kajanoja on löytänyt vain yhden vertaisen OECD-maiden historiasta: Portugalista sen jälkeen, kun nuoret sosialistiupseerit kaappasivat vallan vuoden 1973 neilikkavallankumouksessa. Tilannetta ei hänen mukaansa auttanut sekään, että Suomessa vuoteen 2013 asti palkat nousivat verrokkimaita nopeammin, mikä heikensi romahtanutta vientiä entisestään. Kajanoja ei tiedä, mikä optimaalinen finanssipolitiikan mitoitus olisi ollut, mutta mikään ei viittaa siihen, että toteutunutta löysempi. Hän huomauttaa, että väestön ikääntymisellä on finanssipolitiikkaa keventävä vaikutus jo sinänsä. Se on vaikuttanut alijäämiin ja velkaantumiseen varsinkin Jyrki Kataisen hallituskaudella, vaikka poliitikot koettivat päätöksillään rimpuilla vastaan.

Verotukseen erikoistuneen taloustieteen emeritusprofessorin **Matti Tuomalan** mielestä keskeinen syy alijäämälle on se, kuinka **Matti Vanhasen** toinen hallitus laski erityisesti kokoomuksen ajamana valtion progressiivista ansiotuloverotusta vuodesta 2008 eteenpäin. Kun jokainen marginaaliveroasteen ”rappunen” putosi prosenttiyksiköllä tai kahdella, suurituloisin porras keräsi hyödyn myös alemmilta tasoilta.

Tuomala kertoo, että tuolloin verouudistusta perusteltiin finanssikriisiä lieventävänä elvytyksenä. Se ei kuitenkaan ollut väliaikaista, kuten elvytyksen pitäisi olla. Valtion ansiotuloveron osuus kaikista verotuloista on puolittunut vuosina 1995–2018. Vuonna 2018 ansiotuloveroa maksoi enää noin eniten tienaa neljännes, kun vielä vuonna 1995 sen piirissä oli yli puolet ansiotulonsaajista. Soteuudistuksen jälkeen tilanne on muuttunut hieman, kun osa kuntaverosta siirtyi valtion ansiotuloveroon.

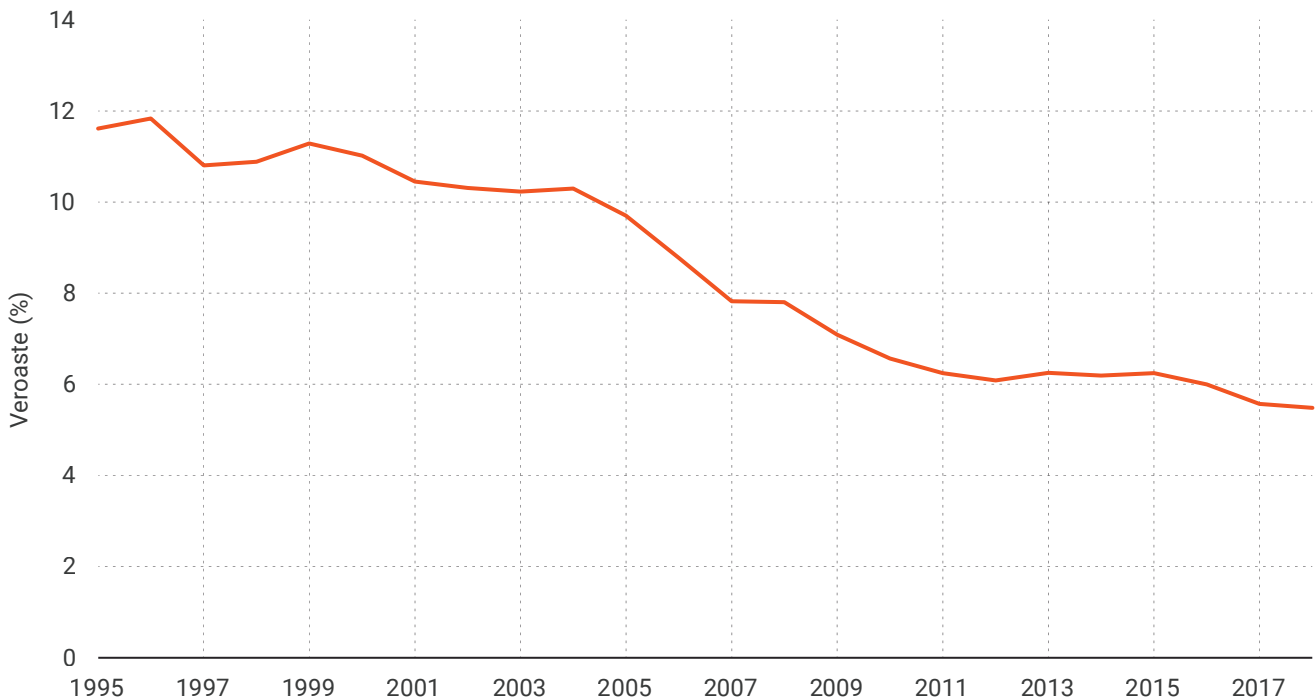
Räikeimpänä epäkohtana Tuomala pitää nettovarallisuuden perustuvaa listamattomien yhtiöiden osinkoverotusta. Se suosii varakkaita ja ohjaa heitä sijoittamaan arvopapereihin ja kiinteistöihin tuotantoon investoimisen sijaan. Se taas heikentää valtiontalouden kasvupotentiaalia. VM on arvioinut verotuen olevan vuonna 2023 yhteensä 830 miljoonaa euroa, mutta muutosta ei ole näköpiirissä. Rinteen–Marinin vasemmistohallituksissa keskusta ja RKP estivät puuttumisen

”saavutettuihin veroetuihin”.

Elinkeinoelämän valtuuskunnan arvo- ja asennetutkimusten mukaan suomalaisista on kuitenkin tullut viime vuosikymmenien aikana huomattavasti aiempaa veromyönteisempiä. Vuonna 2003 70 prosenttia suo-

Miksi Suomi ei saanut itseään jaloilleen toisin kuin Ruotsi ja Tanska? Vastaus tietenkin riippuu siitä, keneltä kysyy.

VALTION ANSIOTULOVERON OSUUS KOKONAISVEROKESTYMÄSTÄ 1995–2018

Lähde: Verot ja veronluonteiset maksut, Tilastokeskus; Tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus. Laskelmista tarkemmin ks. Riihelä & Tuomala 2022.

Juho Saari sanoo, että hyvinvointivaltio on pohjimmiltaan sosiaalisiin riskeihin vastaavaa keskitettyä uudelleenjakoa ja sääntelyä.

malaisista piti verotusta liian ankarana. Vuonna 2019 näin ajatteli enää 49 prosenttia.

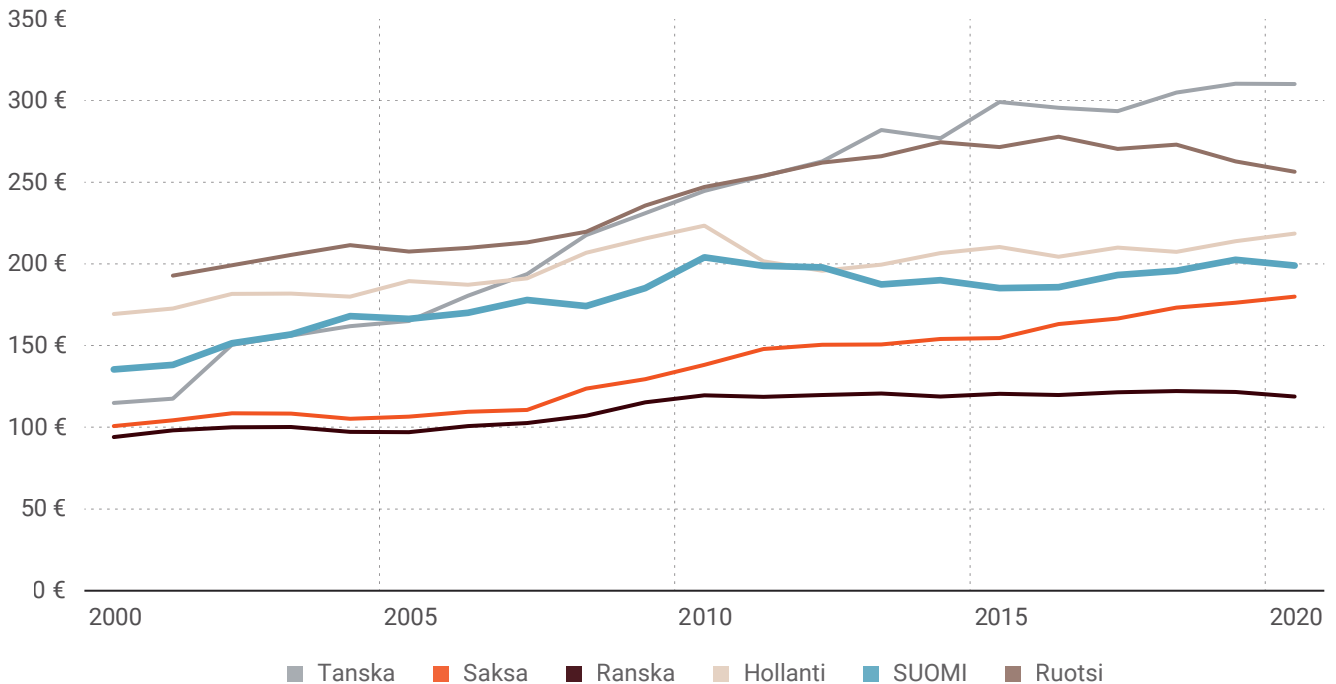
Mika Maliranta on Pohjoismaiden välisiä eroja etsiessään löytänyt lähinnä sen, miten Suomen korkeakoulutukseen käyttämät tutkimus-, kehitys- ja innovaatorahat (TKI) alkoivat jäädä vuonna 2005 Tanskasta ja Ruotsista jälkeen.

Suomen TKI-rahastus bruttokansantuotteeseen nähden olivat euroalueen suurimmat vuoteen 2015 asti. Silloin tuli pudotus viidenneksi, vaikka bruttokansantuotekin mörni alamaissa. Siitä lähtien kärjessä on ollut Ruotsi. Huhtikuussa 2022 asetettu parlamentaarinen työryhmä tavoittelee rahoituksen nostamista neljään prosenttiin BKT:stä, mikä riittäisi ykkössijalle palaamiseen.

Jos haluaa arvioida hyvinvointivaltion tulevaisuutta, ensin on hyvä määritellä, mitä hyvinvointivaltio tarkoittaa. Siihen tarvitaan **Juho Saaren** apua. Saari on sosiaali-

T&K-PANOSTUKSET KORKEAKOULUSEKTORILLA, MENOT PER VÄESTÖ

ostovoimakorjaus ja vuoden 2005 hinnoin

Lähde: Mika Maliranta, Eurostat

ja terveystalouden professori Tampereen yliopistossa ja tietosanakirjan maineessa, mitä hyvinvointivaltioasioihin tulee.

Hän sanoo, että hyvinvointivaltio on pohjimmiltaan sosiaaliin riskeihin vastaavaa keskitettyä uudelleenjakoa ja sääntelyä. Näitä sosiaalisia riskejä on kahdeksan plus kaksi. Ensimmäiset neljä riskiä ovat niitä, joita perustuslaki suojaa ja joiden tärkeydestä kansalaiset ovat hyvinkin yhtä mieltä: lapsuus, työkyvyttömyys, sairaus ja vanhuus.

Sen sijaan poliittisesti kiihdyttäviä ovat seuraavat neljä kohtaa, joissa hyvinvointivaltio ja työmarkkinat leikkaavat ilman, että perustuslaki rajaisi politiikkaa. Kuinka tukea asumista, koulutusta ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista sekä varjella työttömyydeltä?

Lisäksi kuviota hämmentävät maahanmuutto ja riski ylivelkaantumisesta.

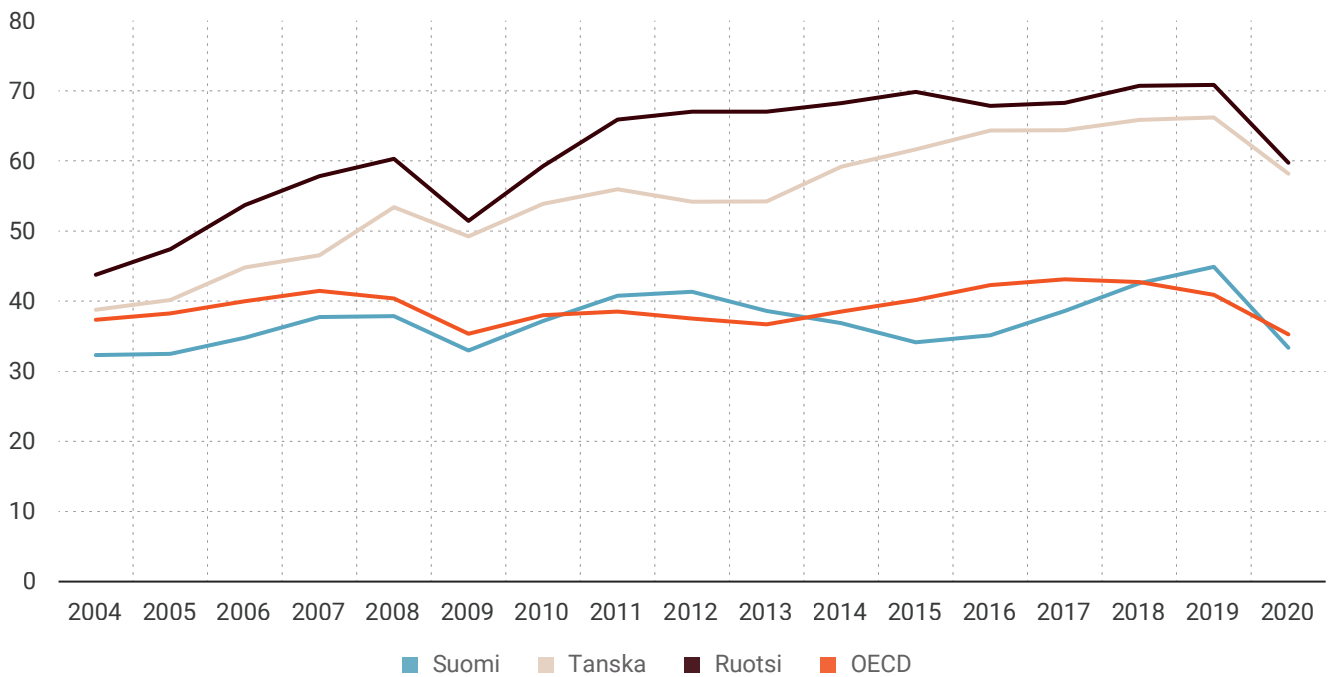
Suomen sosiaali- ja terveysjärjestelmä on koko maan suurin bisnes, yli 75 miljardia euroa vuodessa. Se on ole-

massa tänään, huomenna ja ylihuomenna. Merkittäväkin leikkaaminen sotesta tarkoittaisi lähinnä sitä, että rahaa käytettäisiin saman verran kuin viisi tai kymmenen vuotta sitten.

Sosiaali- ja terveysmenojen suhde bruttokansantuotteeseen on kasvanut Suomessa 25 vuotta ja on nykyään yksi maailman korkeimmista. Suurin osa kasvusta johtuu eläkkeiden kasvusta ja eläkeläisten määrän lisääntymisestä. Ne ovat Saaren sanoin "lukitseva tekijä". Eläkkeet on osin suojattu perustuslain omaisuudensuojalla, minkä vuoksi niitä ei voida leikata pysyvästi. Kun veroasteen ei ole annettu nousta, kerätystä rahasta yhä suurempi osuus menee eläkkeisiin. Tämä kehitys jatkuu myös tulevaisuudessa.

"Suomessa on ehkä investoitu sosiaali-

AKTIVOIVIEN TYÖLLISYYSTOIMIEN OSUUS KAIKISTA TYÖLLISYYSMENOISTA (%)

Lähde: OECD

li- ja terveystalouteen eikä tutkimus- ja kehityspolitiikkaan. Olettama on, että nämä menot ovat syrjäyttäneet muita menoja ja vaikuttaneet siihen, ettei koulutustaso ole noussut entiseen tahtiin. Se on tulevaisuuden uhkakuva”, Saari sanoo.

Silti nyt voidaan olla erityisessä sarana- kohdassa, jossa rahat liikkuvat osiosta toiseen. Siksi tarvittaisiin perusteellista keskustelua järjestelmästä ja sen rahoittamisesta.

”Historiallisesti se on mennyt niin, että kun kansallisesti on voimakasta liikettä politiikassa ja taloudessa ja kansainvälinen ympäristö muuttuu, tulee hetki, jolloin hyvinvointivaltion institutionaaliset muutokset menevät läpi”, Saari sanoo.

Hänen mukaansa pöydällä on juuri nyt monia suuria kysymyksiä, jotka määrittävät tulevaisuuden hyvinvointivaltiota. Par-

lamentaarinen sosiaaliturvakomitea on ehdottanut niin kutsuttua ”sosiaaliturvapalkkia”, jolla työkäisen väestön perusturvaetuuksia, kuten työttömyyspäivärahaa, sairauspäivärahaa ja Kelan maksamaa kuntoutusrahaa yhdenmukaistettaisiin ja yhdistettäisiin. Silloin järjestelmästä tulisi selkeämpi, kun epä johdonmukaiset erot eri etuuksien väliltä katoaisivat. Toinen puoli on, että uljasta uutta perusturvaetuutta olisi poliittisesti paljon vaikeampi korottaa kuin virittää nykyisiä yksittäisiä etuuksia sopiviksi.

Hallitusneuvotteluihin toukokuussa osallistuneet puolueet ovat koettaneet sorkkia muusta taloudenpidosta erillistä työeläkejärjestelmää, mikä on saanut eläkeyhtiöiden edustajat takajaloilleen.

Lisäksi Suomessa tapahtuu paraikaa massiivinen alueellinen reformi: maahan rakentuu kasvukolmio Helsingin, Turun ja Tampereen välille.

”Joudumme ensimmäistä kertaa rakentamaan sosiaali- ja terveystalouden urbaaneihin olosuhteisiin, jossa tuottavuuserot ovat kovin suuret. Joudumme myös raken-

tamaan uuden infrastruktuurin moniin kasvukeskuksiin, koska maaseudun infra tyhjenee”, Saari sanoo.

Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sairaalaverkon tiivistämistä.

Saaren mukaan on lisäksi sellaisiakin ”pikantteja yksityiskohtia”, että jos julkisissa menoissa ei ole nousun varaa, Ukrainaan liittyvät puolustusministeriön ja sisäministeriön lisäerät muodostavat mahdollottoman yhtälön. Samoin valtiovarainministeriön usein säästökeinoksi toivoma digitalisaatio on muuttunut jo valtavaksi ja kasvavaksi menoeräksi, joka maksaa eräillä pääkaupunkiseudun sotealueilla enemmän kuin tilavuokrat.

”Nyt tilanne on samanhenkinen kuin vuonna 1993, jolloin viimeksi saatiin läpi suuria muutoksia hyvinvointivaltioon. Ero on se, että ollaan samassa valuutassa muiden kanssa, eli emme voi devalvoida, eikä ole näkyvissä selkeää kasvun moottoria toisin kuin 1990-luvun usko informaatioteknologiaan oli. Elämme mielenkiintoisia aikoja, sanoi kiinalainen.”

Paperilla hyvinvointivaltion rahoittaminen aika helppoa: tarvitaan talouskasvua.

Ja talouskasvukin on aika helppoa: joko työntekijöiden eli veronmaksajien määrän pitää lisääntyä tai sitten heidän tuottavuutensa tulee kasvaa. Mieluiten molempia.

Suomessa työvoima on kutistunut tasaisesti vuodesta 2009 lähtien. Lisäksi syntyvyysluvut ovat pikimustat. Tällä hetkellä Suomen väestö kasvaa pelkällä maahanmuutolla.

Siihen nähden väestön ikääntymisestä johtuvat kulut ovat yllättävän pieni ongelma. Valtiovarainministeriön kestävyysvajearvioiden mukaan suurten ikäluokkien vanhenemisesta koituvat ikäsidonaiset kulut ovat korkeimmillaankin 2030-luvun alkupuolella vain puolitoista miljardia vuodessa. Ongelma on siinä, kuka ne maksaa.

Suomi on yhdenlainen koekaniini: laajan hyvinvointivaltion elinkelpoisuutta ei ole vielä testattu olosuhteissa, joissa työikäinen väestö pienenee samaa vauhtia kuin meillä nyt. Suomi ei ole myöskään tehnyt samanlaisia

työllisyysreformia kuin naapurimaat Ruotsi ja Tanska, jotka ovat muuttaneet hyvinvointivaltiomallinsa työvaltiomalleiksi.

Ruotsin niin kutsutun työlinjan ajoi läpi maltillisen kokoomuksen **Fredrik Reinfeldtin** johtama hallitus reilu kymmenen vuotta sitten. Tanska aloitti flexicurity-uudistuksensa 1990-luvulla, kun maan talous oli hätää kärsimässä ja työttömyysaste päälle kymmenessä prosentissa.

Uudistuksen vaikutuksia valottavat OECD:n tilastot, joissa kuvataan työttömyyteen liittyviä menoja suhteessa bruttokansantuotteeseen. Tanskan menot ovat OECD-maiden huippua, yli kolme prosenttia bruttokansantuotteesta ja eniten Euroopassa. Suomi käyttää rahaa parin

prosentin verran, Ruotsi puolitoista.

Tanskassa asetelma Suomeen nähden on käänteinen. Maa käyttää Suomeen verrattuna kaksinkertaisen osan työmarkkinamenoistaan erinäisiin aktiivisiin toimiin, varsinkin vajaatyökykyisten tukemiseen ja lisäkouluttautumiseen. Suomessa pääosa rahasta käytetään passiivisiin toimiin, kuten eläkeputkiin ja työttömyyskorvauksiin.

Tanskan malli lähtee siitä, että työntekijän suoja on matala, mutta työttömyyskorvaus hyvin korkea. Työehtosopimukset määräävät minimipalkat, eivät juuri muuta, mitä jotkut tutkijat ovat pitäneet korporatismiin eli työnantaja- ja työnte-

Suomi on yhdenlainen koekaniini: laajan hyvinvointivaltion elinkelpoisuutta ei ole vielä testattu olosuhteissa, joissa työikäinen väestö pienenee samaa vauhtia kuin meillä.

kijärjestöjen vallan murentumisena. Työttömäksi joutumisen jälkeen on kaksi viikkoa aikaa lähettää CV työvoimatoimistoon ja aloittaa uusi työnhakuprosessi. Työttömyyskorvaus on ansiosidonnainen ja porrastettu, ja sitä on mahdollista saada nykyään kahden vuoden ajan. (Vielä 1990-luvulla tukea saattoi saada käytännössä ikuisesti, minkä tutkijat kokivat olevan työllistymisen este.)

Jos aktivointitoimiin ei osallistu, menettää tukiaan. Taloustieteellinen peruste järjestelmälle ja varsinkin siihen sisältyvälle työtoiminnalle on luoda valtiolle mahdollisuus haravoida, ketkä ovat työttömiä vastentahtoisesti ja ketkä vapaaehtoisesti. Tällöin vapaaehtoisesti työttömät voidaan pudottaa mahdollisimman nopeasti minimituella vapaamatkustamasta. (Vuonna 2021 kahtatoista prosenttia työttömistä sakotettiin kunnuroinnista.)

Kun Tanskan ”oikeuden ja velvollisuuden” mallia on tutkittu, on käynyt ilmi, että velvoittavat aktivointitoimet tehoavat parhaiten keskiverrosta työllistyviin kansalaisiin. Harva heistä erityisesti haluaa olla työtön. Suomessa ansiosidonnaisen kesto on keskimäärin nelisen kuukautta, ja juuri samantyyppisissä työttömyysjaksoissa Tanskassa aktivointitoimista on saatu suurin hyöty.

Suomessa työttömyyskeskustelu pyörii tyypillisesti pitkäaikaistyöttömien ja vapaamatkustajiksi koettujen ihmisten ympärillä eikä sen, miten keskimääräinen työttömäksi joutunut voisi saada uuden työn edes muuttaman viikon aiempaa nopeammin. Yli vuoden työttöminä olleita on Suomen työttömistä kolmannes.

Juho Saari huomauttaa, että Suomessa moni asuu omistusasunnossa – ja yhä useammin alueella, jolla asuntoa voi olla vaikea tai mahdoton saada kaupaksi. Se vaikeuttaa liikkuvuutta huomattavasti.

Suomessa on myös vahva kokopäivätyön kulttuuri. Työllisyysero Ruotsiin näh-

den johtuu pitkälti osa-aikaisen työn mahdollisuuksien vähyydestä. Työtunneilla mitattuna olemme jo Ruotsin edellä työllisyydessä.

Juho Saaren mukaan varsinkin kaupunkialueiden ulkopuolella Suomen ongelmat ovat paljon syvempiä kuin työttömyystoimilla ratkaistavia.

”Olen joskus laskenut sosiaalimenojen suhteita BKT:hen kuntatasolla. Kauniaisissa se on 15 prosentin pinnassa. Itä-Suomessa on kuntia, joissa se on 80 prosentin pinnassa. Jos se lasketaan 75 prosenttiin, muuttuuko mitään. Rautavaarat ja muut ovat olleet jo pitkään tilanteessa, jossa Kela on suurin työnantaja ja sitä seuraavat Keva, Ilmarinen ja Varma”, Saari sanoo.

Suomalaiset ovat tyytyväisempiä hyvinvointivaltioonsa kuin jumalaan. Se käy ilmi Elinkeinoelämän valtuuskunnan Evan pitkäaikaisista arvo- ja asennetutkimuksista.

Helsingin yliopiston viestinnän professori **Anu Kantola** sanoo, että hyvinvointivaltiojärjestelmä on ollut yhtenä hyvinvointivaltion arkkitehtinä pidetyn sosiaalipoliitikko **Pekka Kuusen** ajoista lähtien ”pragmaattinen win-win-projekti”. Järjestelmä kaiuttaa perusmyyttejä tassa-arvosta, minkä vuoksi sitä pitävät arvossa niin köyhät kuin rikkaat.

”Myös kaikkein rikkaimmat sitä ylistävät, koska hyvinvointivaltio oikeuttaa samalla heidän asemansa tulohuipulla”, Kantola sanoo.

Lisäksi hän huomauttaa, että poliittiseen keskusteluun järjestelmä on tullut vasta 2000-luvulla. Erityisesti siitä puhui Jyrki Kataisen hallitus. Se taas johtui siitä, että suomalainen järjestelmä on pohjautunut merkittävässä määrin keskiluokan tukemiseen harvaanasutussa maassa. Sen ohessa pidetään huoli vähäväkisistä.

Mielikuvalle saa lisätukea Kantolan ja kirjoittajaryhmän vuoden takaisesta *Kahdeksan kuplan Suomi* -kirjasta. Kirjan haastatelluista moni suhtautuu tuensaajiin kitkerästi, tai jopa kieltäytyy ylpeyden takia nostamasta tukia, vaikka järjestelmä sinänsä on arvostettava.

Lisäksi on yksi suuri ryhmä, jonka luottamus hyvinvointivaltioon on viimeisen 10 vuoden kuluessa kariutunut. Vuonna 2020 perussuomalaisia äänestävästä enää noin puolet piti hyvinvointivaltiota ”aina hintansa arvoisena”, kun vielä vuonna 2011 näin koki 70 prosenttia. Vuonna

2020 koko kansasta väitteen kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli lähes 80 prosenttia.

Anu Kantolan mielestä olisi ”suuri yhteiskunnallinen kokeilu”, jos tuleva hallitus lähtisi pelastamaan suomalais-ta hyvinvointimallia leikkaamalla sitä.

Hän arvioi, että muutosta ajaa ennen muuta parlamentaarisen oikeiston radikalisoituminen. Perussuomalaiset ovat siirtyneet oikealle, mutta kokoomus myös, mikä johtunee Kantolan mukaan ainakin osin siitä, että puolueen aktiiveihin hakeutuu ihmisiä, joilla on niin sanotusti kovat piipussa eli keskivertoa räväkempiä aatteellisia näkemyksiä.

Kyseessä voi silti olla vasta alku.

Ruotsissa on tutkittu, että laitoikeistolaisia ruotsidemokraatteja ovat päätyneet äänestämään ne, jotka ovat kokeneet joutuneensa työlinjapolitiikan vuoksi häviäjän tai edes uhattuun rooliin. Esimerkiksi taloustieteilijä ja Helsingin pormestari **Juhana Vartiainen** on arvioinut, että myös Tanskassa oikeuden ja velvollisuuden politiikan kovat reformit ovat johtaneet siihen, että Tanskan kansanpuolue alkoi nousta ja sai lopulta läpi hyvin jyrkän maahanmuuttopolitiikkansa. **Ulf Kristerssonin** vähemmistöhallituksen politiikka näyttää siltä, että myös Ruotsissa hinta hyvinvointivaltion muuttamisesta työvaltioksi on sama.

Aluepolitiikan ja -suunnittelun professori **Sami Moisio** on puhunut siitä, miten perussuomalaisten nousussa näkyy jo nyt alueellinen ulottuvuus. Heitä asuu erityisesti Väli-Suomessa, reuna-alueilla, jotka ovat jo nyt erityisen riippuvaisia valtion tuista ja siksi alttiita leikkauspolitiikalle.

Apu-lehden haastattelussa Moisio jatkoi siitäkin, että Suomen huippuosaajiin ja kasvukolmioon perustuva elinkeinopolitiikka on keskittäväntä mahdollista ja syventää tätä kuilua entisestään. Valittuun keinoon saada Suomi nousuun on sisäänrakennettu ajatus puolen Suomen kurjistumisesta entisestään – ilman, että suuria työllisyysreformeja edes on tehty.

Reformien kanssa edessä on siis kapea käytävä. Yritykset pelastaa hyvinvointivaltio voivat tarkoittaa sitä, että pian sitä johtavat ne, jotka sille antavat kaikkein vähiten arvoa. «

Valittuun keinoon saada Suomi nousuun on sisäänrakennettu ajatus puolen Suomen kurjistumisesta entisestään – ilman, että suuria työllisyysreformeja edes on tehty.

Ei enempää köyhiä lapsia

Lapsiperheissä maksetaan yhä hyvinvointivaltioon 1990-luvulla tehtyjä leikkauksia, Outi Hannula muistuttaa.

Luit kansijuttumme hyvinvointivaltiosta. Miltä tutkijoiden esittämä tulevaisuudenkuva kuulosti pienperheiden edunvalvojan näkökulmasta?

"Siellä oli tutkijoita, joiden ajatuksiin oli helppo yhtyä, mutta sitten myös niitä, joiden puheet ihmetyttivät. Valtiovarainministeriön **Lauri Kajanoja** esimerkiksi sanoo, että sopeuttaminen voidaan ihan hyvin tehdä ilman, että 'meidän taloutemme tai me yhteiskuntana joutuisimme millään tavalla ihmeelliseen tilaan'. Suomessa elää jo nyt 122 000 lasta köyhyysrajan alapuolella, ja jos leikkauksia tehdään, tuhansia lapsia ja heidän vanhempiaan lisää voi jäädä köyhyysrajan alapuolelle. Minusta se on aika ihmeellinen tila jo nyt."

Miten hyvinvointivaltio on pitänyt yhden vanhemman perheiden olosuhteista huolta tähän asti?

"Esimerkiksi toimiva päivähoito sekä aamu- ja iltapäiväkerhot ovat varsinkin yhden vanhemman perheiden arjessa todella merkittäviä asioita. Että on olemassa ihanat päiväkodin tädit ja sedät, jotka kannattelevat kasvatustehävässä ja auttavat vanhempia käymään töissä ja opiskelemassa.

Mutta jos katsoo pidemmällä aikajännteellä, köyhyysrajan alapuolella elävien las-

ten määrä on jo nyt Suomessa kaksinkertainen verrattuna 90-luvun alkuun. Eikä hyvinvointia voi katsoa vain perheen käytettävissä olevien rahojen kautta. Siihen vaikuttaa myös koulutus, miten lapset ovat saaneet aikuiseksi tultuaan töitä, mikä heidän terveystilanteensa on. Me maksamme yhä 90-luvun järkyttävien leikkausten hintaa."

Mitä leikkauksia pelkää eniten?

"Esimerkiksi sisarus- ja yksinhuoltajakorotusten poistaminen oli esillä jo keväällä. Jos ne leikataan, se tarkoittaa 13 000:tta uutta lasta köyhyysrajan alapuolella. Ei pitäisi tehdä leikkauksia sinne, missä köyhyysriski on jo ennalta tosi korkea, ja jotka tulevat lisäämään toimeentulotukikustannuksia. Tiedetään, että lapsuudenaikainen köyhyys lisää todennäköisyyttä sille, että ihminen jää aikuisena vaille perustutkintoa ja myös työelämän ulkopuolelle. On paljon tutkimusta, joka kertoo, että kannattaisi hoitaa 122 000 köyhää lasta hyvin – ihan jo lasten oikeuksien kannalta, mutta myös siksi, että meillä olisi hyvinvoivia aikuisia tulevien vuosien aikana.

Jutussa kerrotaan suunnitelmista yhtenäistää perusturvaetuksia, kuten työttömyyspäiväraha, sairauspäiväraha ja Kelan maksamaa kuntoutusraha. Miltä se kuulostaa?

"Se selkeyttäisi ehdottomasti tilannetta, edellyttäen, että tuki olisi riittävän suuri. Nykyään moni joutuu liikkumaan eri tukimuotojen välillä, ja se voi tarkoittaa jaksoja, ettei kukaan saa rahaa. Tällaiset tilanteet altistavat ylivelkaantumiselle." «

OUTI HANNULA

Pienperheyhdistys ry:n toiminnanjohtaja. Toiminut aiemmin mm. Setan puheenjohtajana ja kehitysjärjestöjen kattojärjestön Kepan ohjelmajohtajana.

Pienperheyhdistys edistää yhden vanhemman perheiden hyvinvointia. Helsingin Ensikodissa asuneet äidit perustivat yhdistyksen vuonna 1968.

Yhdistyksessä on yli 600 jäsenperhettä, lähes 300 vapaaehtoista, 10 vakituista työntekijää ja noin 50 tuntipalkkaista lastenhoitajaa ja ohjaajaa.

Tätä kirjoitettaessa Säätytalolla neuvotellaan hallitusohjelmasta. Jos vanhat merkit paikkansa pitävät, ohjelmaan kuuluu jonkinlainen työllisyystavoite. Sipilän hallituksen

on syytä täydentää kahdella muullakin näkökulmalla.

Ensimmäinen liittyy työntekijäkohtaisiin työtunteihin. Tehdyt tunninit ovat laskeneet monissa Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa jo pitkään. Koronapandemia vauhditti kehitystä äkillisesti syistä, joita ei toistaiseksi täysin ymmärretä. Suomessakin tehtyjen työtuntien määrä on suurin piirtein samalla tasolla kuin ennen koronapandemiaa, vaikka työllisyysaste on selvästi korkeampi.

Toinen näkökulma liittyy taloudelliseen huoltosuhteeseen. Kun vanhusväestön osuus väestöstä kasvaa, taloudellinen huoltosuhde voi heikentyä, vaikka työllisten määrä ja työllisyysaste kasvavat. Suomessa 15–74-vuotiaiden työllisten osuus koko yli 15-vuotiaasta väestöstä on pysynyt noin 55 prosentin tuntumassa, vaikka työllisyysaste on noussut selvästi.

Väestörakenne toki muuttuu hitaasti, eikä sitä juuri voi korjata kotimaisin voimin yhden tai kahdenkaan hallituskauden aikana. Työperäinen maahanmuutto sen sijaan korjaa väestörakennetta ja voi siten nopeastikin auttaa parantamaan huoltosuhdetta.

Työllisyystavoitteet eivät ole päämääriä itsessään, vaan niiden taustalla on julkisen sektorin rahoituksen turvaaminen. Kaikki työllisyyden paraneminen ei ole julkisen talouden kannalta yhtä arvokasta, vaikka voi toki olla muuten hyödyllistä. Erityistä huomiota pitää kiinnittää siihen, että työllisyysastetta nostetaan tavalla, joka kasvattaa julkisen sektorin tuloja

Epävarmoissa toiminna voi olla eniten potentiaalia

Työllisyystoimien vaikutuksia pyritään arvioimaan entistä enemmän jo ennen kuin niitä otetaan käyttöön. Se on hyvä asia, mutta työllisyyspolitiikassa ei pidä unohtaa myöskään vaikeasti arvioitavia ja hitaita mutta parhaassa tapauksessa tehokkaita toimia.

työllisyysastetavoite oli 72 prosenttia ja Rinteen-Marinin hallituksen tavoite 75 prosenttia. Keväällä 2023 useat puolueet ilmoittivat tavoitteeseen 80 prosentin työllisyysasteen vuoteen 2030 mennessä.

Työllisyysasteen nostaminen on hyvä tavoite. Jos tavoitetta arvioidaan julkisen talouden kannalta, sitä

enemmän kuin lisää menoja.

Jos hyvä tuuri käy, työllisyystavoite saatetaan tietysti saavuttaa suotuisien suhdanteiden avulla. Mielekkäämpää kuitenkin on pyrkiä tavoitteeseen konkreettisilla toimenpiteillä. Tätä varten tarvitaan uskottavia etukäteisarvioita vaihtoehtoisten toimien työllisyysvaikutuksista. Päätöksentekijän on mielekästä sitoutua työllisyystavoitteeseen, kun hänellä on hyvä käsitys yksittäisten toimien mittaluokasta. Tavoitteen toteutuminen ei ole tällöin suhdanteiden varassa eikä tavoitetta voi kiertää toivotaan, toivotaan -haaveilulla.

Tätä linjaa seurattiin esimerkiksi maaliskuussa julkaistussa poikkialinnollisen kasvutyöryhmän raportissa. Siinä toimenpiteet jaetaan varmennettuihin ja potentiaaliin perusteella, kuinka tarkasti toimenpiteiden vaikutuksia talouskasvuun ja julkiseen talouteen on mahdollista arvioida. Varmennettujen toimien pitää täyttää tietyt kriteerit, muun muassa se, että toimille voidaan antaa uskottava ja mahdollisuuksien mukaan numeerinen vaikutusarvio.

Työllisyyttä parantavien varmennettujen toimien lista sisältää pääosin työttömyysturvan uudistamiseen liittyviä toimia. Nämä toimet pienentävät julkisia menoja sekä suoraan että välillisesti työllisyyden

paranemisen kautta. Samalla ne heikentävät niiden pienituloisten taloudellista asemaa, jotka eivät tukien heikennyksestä huolimatta työllisty.

Varmennetut toimet ovat suhteellisen tarkkarajaisia. Vaikutusten arviointia varten on ehkä myös löydettävissä kontrolliryhmä, jonka avulla arvioida, mitä olisi tapahtunut ilman toimenpidettä. Lisäksi niiden vaikutukset luultavasti näkyvät käyttäytymisessä aika nopeasti.

Toisalta raportin potentiaalisissa toimissa lienee kuitenkin enemmän – no, potentiaalia. Tällaisia toimia ovat muun muassa korkeakoulujen aloituspaikkojen lisääminen, kotihoidontuen pienentäminen ja eläkejärjestelmän uudistaminen. Potentiaalisia toimia näyttää yhdistävän se, että vaikutukset toteutuvat hitaasti eikä niistä ole helppoa antaa määrällistä arviota.

Toivottavasti työllisyyskehitystä tukevia päätöksiä tehdään nopeasti, mutta myös riittävän kauas katsoen.

On suomalaisten hyvinvoinnin kannalta haitallista, jos varmennettujen, nopeasti vaikuttavien toimien painottaminen johtaa laaja-alaisesti mutta hitaasti vaikuttavien toimien sivuuttamiseen. Potentiaalisia toimia kannattaa tehdä, vaikka niiden vaikutusta ei pystyttäisikään etukäteen arvioimaan kovin suurella tarkkuudella. «

Päätöksentekijän on mielekästä sitoutua työllisyystavoitteeseen, kun hänellä on hyvä käsitys yksittäisten toimien mittaluokasta.

28

HYVINVOINTI- VALTIO JA IKÄÄNTYVÄ KANSA

Ilpo Suoniemi
Hannu Tanninen
Matti Tuomala

38

TYÖURAELÄKE SOUTAA VASTAVIRTAAN

Mika Vidlund
Peter Lindström

46

HAASTATTELUT KOHENTAVAT TYÖLLISYYTTÄ

Jussi Huuskonen
Jaakko Pehkonen

Teksti

ILPO SUONIEMI

tutkimuskoordinaattori (eläköitynyt),
Palkansaajien tutkimuslaitos

MATTI TUOMALA

emeritusprofessori,
Tampereen yliopisto

28

HANNU TANNINEN

yliopistonlehtori,
Itä-Suomen yliopisto

Kuva: Hans Eiskonen

Kestääkö hyvinvointivaltio vanhenevan väestön?

Miten hyvinvointivaltiomme kestää ikääntyvän väestön ja edessä olevan aikaisempaa matalamman talouskasvun vaiheen? Lääkkeeksi tarjotaan usein menoleikkauksia, mutta samalla unohdetaan, että velka voi olla myös keino tasata verotaakkaa oikeudenmukaisesti sukupolvien välillä.

Viime vaalien paljon käytetty iskulause oli: "holtiton velkaantumisen on lopetettava". Hiukan täsmällisemmin vaadittiin, että valtion velka suhteessa bruttokansantuotteeseen on taitettava. Tämä tehtäisiin pääasiassa menojen leikkaamalla ja epämääräisillä rakenneuudistuksilla. Taustatukea antoivat valtiovarainministeriön meno- ja verokartoitukset. Toimeen pitäisi ryhtyä heti, vaikka Suomi on jo taantumassa.

Vaikka julkisen talouden sopeuttaminen

todennäköisesti vähentää julkisen sektorin velkaa, se todennäköisesti myös vähentää BKT:tä, joten vaikutus velkasuhteeseen jää epäselväksi. IMF:n äskettäin julkaisema tutkimus¹ viittaa siihen, että julkisen talouden sopeuttamisen keskimääräinen vaikutus velkasuhteeseen on käytännössä nolla. Suomessa 2010-luvun alussa Kataisen hallitus tavoitteli velkasuhteen taittamista. Tuloksena oli velkasuhteen kasvu.

ELÄMME MATALAN TALOUSKASVUN AJASSA

Suomessa kesto-uholienaiheina ovat jo pitkään olleet ne paineet, joita väestön ikärakenteen muuttumisesta seuraa sekä eläkejärjestelmälle että vanhusväestön tarvitsemille palveluille. Huolta ovat entisestään lisänneet monet varteenotettavat arviot siitä, että edessä on selvästi aikaisem-

paa matalamman talouskasvun vaihe. Silloin vaikeutuu paitsi eläkkeiden ja vanhuspalvelujen myös muun sosiaaliturvan ja muiden julkisten menojen rahoittaminen.

Voimmeko odottaa, että tulevaisuudessa kotitalouksien käytettävissä olevat tulot kasvavat samaa vauhtia kuin talouden tuotos? Kuviosta 1 havaitaan, että 1990-luvun puolivälistä eteenpäin aina 2008 alkaneeseen talouskriisiin asti reaalin BKT eli BKT, josta on poistettu inflaation vaikutus, kasvoi voimakkaammin kuin kotitalouksien käytettävissä olevat reaalitytulot. Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot saadaan, kun bruttotuloista vähennetään tuloverot ja niihin lisätään tulonsiirrot, kuten eläkkeet, työttömyyskorvaukset, asumis- ja toimeentulotuet ja lapsilisät. Väestön ikärakenteen vinoutuessa entisestään tulevina vuosina on todennäköistä, että kotitalouksien käytettävissä olevat tulot kasvavat hitaammin kuin talouden tuotos. Ikääntymisen ohella tätä näkymää vahvistavat ilmastonmuutoksen ja luontokadon ehkäisemiseen tarvittavat toimet. Toistaiseksi, kuten kuviosta 1 nähdään, näin ei ole vielä tapahtunut.

Väestökehitys voi vaikeuttaa muutakin kautta. Oxfordin yliopiston makroekonomisti **Simon Wren-Lewis** mukaan on hyvin mahdollista, että inflaation laskettua 1–3 prosentin seutuville korot voivat palata pandemiaa edeltävälle tasolle². Yhtenä syynä tähän hän näkee väestökehityksen kehittyneissä maissa. Toinen on tuottavuuden kasvun globaali hidastuminen. Olemme siis edelleen matalan kasvun aikakaudella (*secular stagnation*).

Vaikka rahapolitiikkaa käytetään inflaation hillintään, finanssipolitiikan on oltava keino taantumien välttämiseen ja elpymisen tehostamiseen. Rahapolitiikka tarkoittaa keskuspankkien toimia, joilla vaikutetaan korkotasoon ja liikkeellä olevan rahan määrään. Finanssipolitiikan keskeisin vaikutuskanava puolestaan on valtion budjetti, jossa päätetään esimerkiksi veroista ja menoista.

ROBOTIT EIVÄT KORVAA HOITAJIA

Ikärakenteen muutoksella on hyvin todennäköisesti ollut jo vaikutusta kehitykseen, jossa teknologia korvaa työntekijöitä. **Daron Acemoglu ja Pascual Restrepo** (2021) löysivät empiiristä tukea havainnolle, että USA:ssa robotit ovat tulleet korvaamaan keski-ikäisiä työntekijöitä (36–55-vuotiaita).

Luotettavia arvioita tästä kehityksestä ei ole helppo saada, koska yritysten omistajilla on muitakin syitä edistää robotisaatiota. Robotit eivät mene lakkoon eivätkä perusta ammattiliittoja. Mutta toisin kuin ihmiset, ne eivät

myöskään osta tekemiään tavaroita ja palveluita. Pandemian jälkeinen työvoimapula johtuu kuitenkin siitä, että hoito- ja palvelualojen kaikki työntekijät eivät ole halunneet palata kuormittaviin ja matalapalkkaiseihin töihin. Väestön ikääntymisen myötä tulevat paineet eivät ehkä sittenkään ole suurimmat eläkkeiden kohdalla vaan tulevien vanhusten tarvitsemassa terveydenhoidossa ja muissa palveluissa. Riittääkö näihin palveluihin työntekijöitä? Robotitkaan eivät poista hoitajapulaa. Työntekijöitä tarvitaan myös muilla talouden sektoreilla.

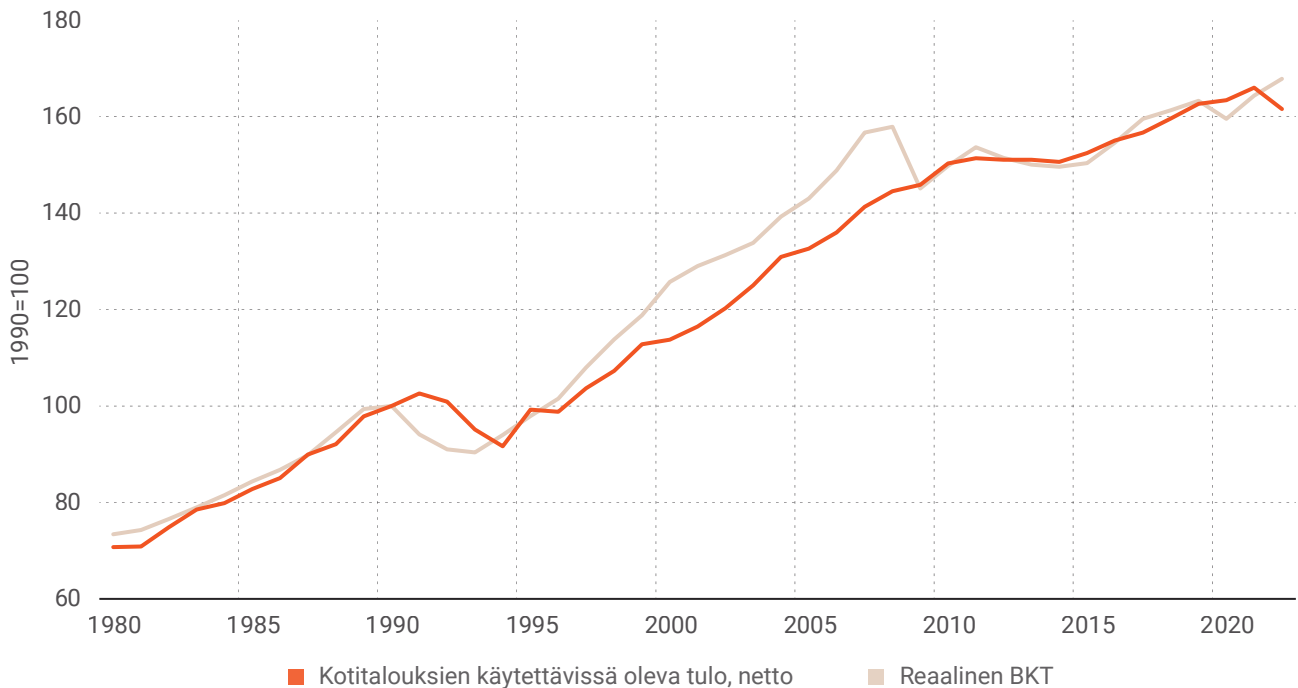
Jo 1990-luvun alussa havaittiin, että 65 vuotta täyttäneillä julkiset terveydenhoitomenot ja erilaisten sosi-

aalipalvelujen käyttö lisääntyivät hyvin jyrkästi iän mukana. Onko tilanne uusien väestöennusteiden perusteella muuttunut kuluneen neljännesvuosisadan aikana? Kuviosta 2 havainnollistaa, miten väestörakenteen ennusteet ovat edelleen muuttuneet huonompaan suuntaan verrattuna 1990-luvun lopun ennusteisiin. Jos väestöennusteen mukainen kehitys toteutuu, sekä 65 vuotta täyttäneiden

Väestön ikääntymisen myötä tulevat paineet eivät ehkä sittenkään ole suurimmat eläkkeiden kohdalla vaan tulevien vanhusten tarvitsemassa terveydenhoidossa ja muissa palveluissa.

KUVIO 1. REAALINEN BKT JA KOTITALOUKSIEN KÄYTETTÄVISSÄ OLEVA REAALITULO SUOMESSA

Aineistolähde: Tilastokeskus, Kansantalouden vuositilinpito. Tanninen & Tuomala 2022

osuus työvoimasta (kuviossa 2: 65-/20-64) että 80 vuotta täyttäneiden osuus eläkeläisten ryhmässä kasvaa (kuviossa 2: 80-/65-). Molempien osuuksien samanaikaista kasvua Tanninen ja Tuomala (1999) kutsuivat kaksoisikäntymisilmiöksi.³

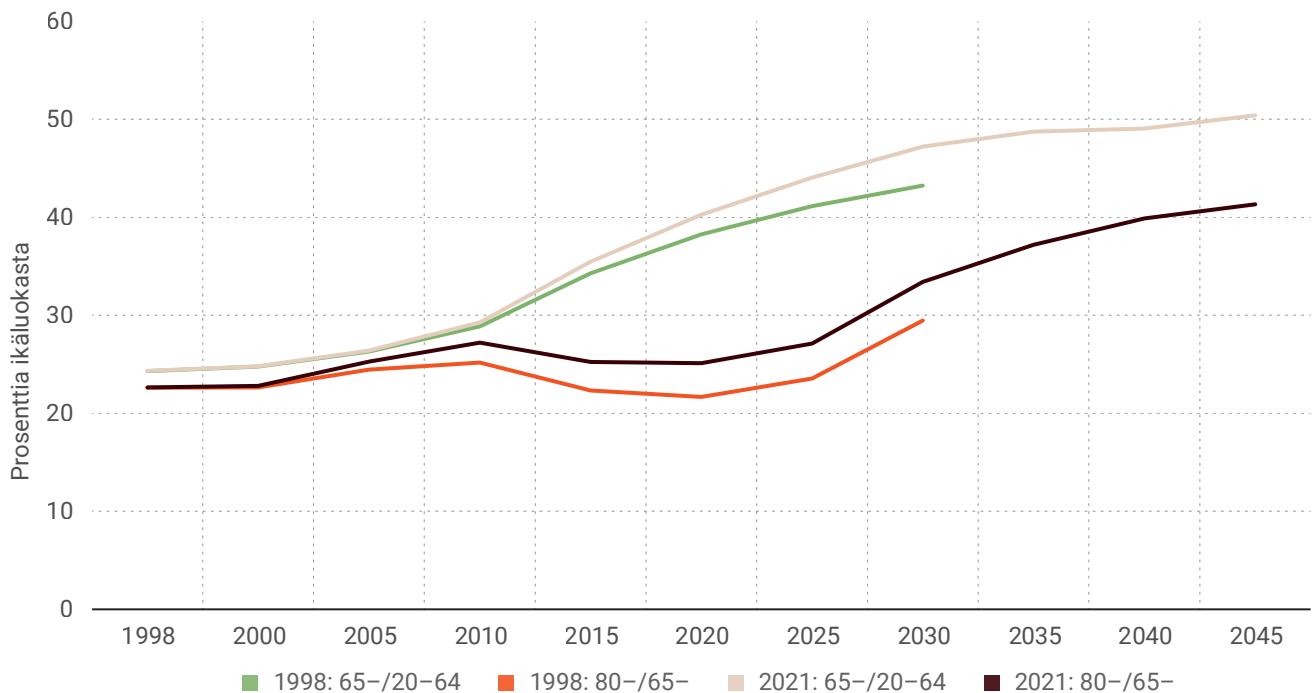
JULKINEN TALOUS PITKÄLLÄ AIKAVÄLILLÄ

Jos kuviossa 2 esitetty väestörakenteen kehitys toteutuu, entistä tärkeämmäksi tulee se, miten sosiaali- ja terveydenhoitomenot rahoitetaan ja millä tavalla taakka jaetaan ihmisten kesken. Usein asiaa katsotaan vain julkisen sektorin budjettirajoituksen ja verotuksen aiheuttamien kustannusten kautta. Jos pidemmän aikavälin talouskasvu on tulevaisuudessa selvästi hitaampaa kuin ennen, miten julkisen talouden sopeutustoimia pitäisi tehdä? Onko sopeutus tehtävä vain tai pääasiassa menoja leikkaamalla, kuten oikeistopuolueet vaativat?

1980-luvulla ekonomistien ja poliitikkojen suhtautuminen hyvinvointivaltioon muuttui. Kritiikki kohdistui hyvinvointivaltion kustannusten aliarviointiin. Näitä kritiikoita taas arvosteltiin siitä, että he aliarvioivat hyvinvointivaltion tuomat hyödyt.

Tony Atkinson (2012) on osoittanut, miten taloustieteellinen analyysi voi auttaa tasapainoisen kuvan muodostamisessa. Julkistaloutta tutkiva taloustiede tarjoaa kehikon hahmottaa, miten julkista taloutta voidaan sopeuttaa. Kutsumme tätä kehikkoa Pigou–Samuelson- eli PS-säännöksi. Se perustuu kahden maineikkaan taloustieteilijän tutkimuksiin. **Paul Samuelson** esitti julkishyödykkeiden tarjontasäännön matemaattisena kaavana vuonna 1954.⁴ Cambridgen

KUVIO 2. KAKSOISIKÄÄNTYMINEN SUOMESSA VUOSIEN 1998 JA 2021 VÄESTÖENNUSTEIDEN VALOSSA

Aineistolähde: Tilastokeskuksen väestöennusteet vuosilta 1998 ja 2021; Ks. myös Tanninen & Tuomala (2017).

yliopiston professori **Arthur Pigou** pohti samoja asioita jo 1920-luvulla Samuelsonia modernimmalla tavalla.⁵ Hän otti tuotantokustannusten lisäksi huomioon myös verotuksen aiheuttamat hyvinvointikustannukset. 1970-luvulta lähtien optimaalisen verotuksen tutkimus on täsmentänyt ja kehittänyt Pigoun ajatuksia edelleen⁶.

Sääntöä voi luonnehtia karkeasti niin, että yhtälön vasemmalla puolella on lisäveroeuron yhteiskunnallinen arvo ja oikealla puolella on julkisten menojen lisäyksiköstä koitua kustannus. Säännön avulla voimme arvioida erilaisia perusteluja julkisten menojen sopeuttamiselle. Esimerkiksi väite, että julkisen velkaantumisen vuoksi ”meillä ei ole varaa nykytasoiseen julkiseen sektoriin” tarkoittaa, että PS-säännön oikeaa puolta pidetään vasenta puolta suurempana. Jos esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjuntaa ja

väestön ikääntymisestä johtuvaa hoivan tarpeen kasvua pidetään tärkeinä asioina, silloin lisäveroeuron yhteiskunnallinen arvo on myös noussut. Näin ollen sopeutuksen tulisi tapahtua myös veroja korottamalla eli yksityistä kulutusta leikkaamalla.

PS-sääntöä voidaan myös laajentaa ottamaan huomioon vaikutukset tulonjakoon. Sääntö siis kumoaa monen poliitikon ja tavallisen kansalaisen vaatimukset siitä, että sopeutus on tehtävä vain tai pääasiassa menoja leikkaamalla. Atkinson on havainnut julkisten menojen leikkauksille kaksi perustelua, joilla ei ole mitään tekemistä talouskuripolitiikan kanssa.⁷ Nimittäin PS-säännön vasen puoli voi pienentyä esimerkiksi siksi, että veronmaksajien enemmistön halu maksaa julkisista palveluista heikentyy, mikä ei välttämättä liity talouden taantumiseen. Toiseksi halukkuus tuloerojen tasaamiseen voi olla vähentynyt, eli köyhempien kansalaisten palvelut ja etuudet eivät saa yhtä suurta painoa kuin ennen.

Poliittisessa keskustelussa käytetään erilaisia kiertoilmaisuja, vaikka todellisuudessa menojen leikkauksia kan-

natetaan näistä kahdesta vahvasti ideologisesti latautuneista syistä. Usein julkisten menojen karsimista vaativat tahot samalla leimaavat tietyt menot turhiksi.

Sopeuttamista perustellaan usein julkisen talouden pidemmän ajan epätasapainolla, jota jostain syytä kutsutaan kestävyysvajeeksi. Tämä on näkynyt myös siinä, miten kritiikkittä VM:n kestävyysvajelaskelmiin suhtaudutaan.⁸ Kestävyysvajearviot ovat herkkiä oletuksille diskonttorosta, kustannuksista ja tuloista hyvin kaukana tulevaisuudessa. Jo pelkästään diskonttokoron muutoksella, eli sillä, miten nykyisyyttä arvostetaan suhteessa tulevaisuuteen, on suuri vaikutus arvioihin. Lisäksi vähälle huomiolle on jäänyt se, että näissä arvioissa infrastruktuuriin, tutkimukseen tai koulutukseen tehdyillä julkisilla investoinneilla ei ole mitään vaikutusta talouskasvuun tai hyvinvointiin keskipitkällä tai pitkällä aikavälillä.

HYVINVOINTIVALTIO, VEROT JA VELAT

Italialainen IMF:n vero-osaston pitkäaikainen johtaja **Vito Tanzi** on kirjoittanut: ”Korkean veroasteen maiden, ja etenkin niin sanottujen hyvinvointivaltioiden, on pärjättävä alati pienenevillä verotuloilla.”⁹ Tanzin huoli koskee julkisen sektorin kustannuksia yleensä. Veropolitiikkaa kuvataan usein niin kutsutulla Laffer-käyrällä. Siinä verokertymä kasvaa veroasteen noustessa ja jossain vaiheessa alkaa laskea. Verotulot maksimoiva veroaste löytyy nollan ja sadan väliltä. Tanzilla huoli liittyy juuri Laffer-käyrään. (Oikeammin sitä pitäisi kutsua Dupuit-käyräksi, koska ranskalainen insinööri ja ekonomisti **Jules Dupuit** esitti idean jo 1800-luvulla. **Arthur Laffer** itse ei toki väittänyt keksineensä käyrää.)

Itse asiassa käyrässä ei ole oikeastaan mitään taloustiedettä. Se on lainaus matematiikasta. Siellä sitä kutsutaan Rollen lauseeksi. Laffer-käyrästä tuli kuitenkin veropolitiikan keskeisin uskonkappale **Reaganin** presidenttikaudella USA:ssa ja **Thatcherin** kaudella Britanniassa, vaikka vakavasti otettavaa empiiristä näyttöä ei olekaan siitä, että yhdessäkään maassa olisi päädytty käyrän laskevalle osalle. Reaganin veroleikkaukset eivät kasvattaneet verotuloja vaan päinvastoin jättivät jälkeensä pitkään jatkuneen budjettialijäämän. Laffer-käyrään perustuva analyysi on kuitenkin monimutkaisempi ja joh-

topäätökset ovat vähemmän ilmeisiä, vaikka hyväksyisimmekin ne oletukset, joihin se perustuu. Itse asiassa verokertymää kuvaava funktio ei välttämättä täytä kaikkia Rollen lauseen ehtoja, eikä siis tällaista ”Laffer-käyrää” ole välttämättä edes olemassa.¹⁰

HÄVITTÄJÄTKIN NOSTAVAT VEROASTETTA

Eläkkeet ja työttömyysturva muodostavat Suomessa ja monessa muussa maassa suurimman osan julkisista menoista. Näihin menoihin tarvittava veroaste saadaan kertomalla korvausaste ja huoltosuhde. Korvausasteen pienentämisellä on ilmeisen suuri vaikutus. Esimerkiksi jos huoltosuhde on 0,5 (eli yksi eläkkeensaaja tai työtön kahta työllistä kohden), viiden prosenttiyksikön lasku korvausasteesta pienentää tarvittavaa veroastetta 2,5 prosenttiyksiköllä.

Vaikka sosiaalisten tulonsiirtojen kustannusten osuus budjetista onkin erityisen suuri, ne nostavat veroastetta siinä kuin muutkin menot, kuten F-35-hävittäjät, julkinen infrastruktuuri, tutkimus, koulutus, maatalous ja sotepalvelut. Suomessa ei tällä hetkellä tunnuta ajateltavan tällä tavalla. F-35-hävittäjiin menee vähintään 10 miljardia euroa sekä muihin Natoon liittymisestä johtuviin hankintoihin useita miljardeja niihinkin. Harvemmin näkee esitettävän huolta kestävyysvajeesta näiden menojen yhteydessä. Myös verotukien vaikutus on sama kuin suorien menojen. Tuloverojen keventämisellä on siinä mielessä sama vaikutus kuin tulonsiirroilla, että ne molemmat nostavat tarvittavaa veroastetta.

Veroaste-yhtälössä näkyy myös velkarahoituksen aiheuttama verorasite. Kun puhutaan velkarahoituksen taipumuksesta siirtää rasite tuleville sukupolville, tarkoitetaan

||

Poliittisessa keskustelussa käytetään erilaisia kiertoilmaisuja, vaikka todellisuudessa menojen leikkauksia kannatetaan ideologisesti latautuneista syistä.

tällöin todellista rasitetta tuotettavien tavaroiden tai palvelujen muodossa? Esimerkiksi toisessa maailmansodassa sotimiseen tarvittavat aseet ja ammuksot tuotettiin sodan aikana; verorasitetta ei siis pystytty siirtämään. Valtion velassa oli tässä tilanteessa kysymys vain saatavien uudelleen järjestelemisestä – olemme velkaa itsellemme. Nykyisestä valtion velasta on myös iso osa velkaa Suomen Pankille. Muiden velkojen maksamiseksi joudumme korottamaan veroja, tai jos veroja ei haluta korottaa, leikkaamaan julkisista menoista.

Vaikka Suomessa on veropoliittisessa retorikassa pitkään vaadittu laajaa veropohjaa ja sitä kautta matalia veroasteita, todellisuudessa on kuljettu aivan eri suuntaan. Erityisen paljon tästä retoriikasta poikettiin Vanhasen toisen hallituksen aikana. Vuosina 2008 ja 2009 valtion ansiotuloverotusta alennettiin reippaasti¹¹. Seurauksena oli, että verotettava tulo eli veropohja kutistui huomattavasti suhteessa kansantuloon¹². Vuonna 1995 verotettavan tulon suhde kansantuloon oli 70 prosenttia. Vuonna 2018 se oli pudonnut 60 prosenttiin.

Nykyinen eriytetty tuloverotuksemme vääristää pääoman kohdentumista, koska listaamattomien yhtiöiden nettovarallisuuden perustuva osinkoverotus ohjaa resursseja yrityksen varsinaiseen liiketoimintaan kuuluvista investoinneista kiinteistö- ja sijoitusvarallisuuteen. Verotus tulee muuttaa oikeudenmukaisemmaksi kaventamalla tuloeroja etenkin yrittäjien keskuudessa ja estämällä haitallista verosuunnittelua eli tulonmuuntoa. Lisäksi tarvitaan määräaikainen varallisuusvero, joka samalla kohdistuisi pandemian rajoitustoimista ja energiakrii-

sistä hyötyneiden ansiottomiin voittoihin. Valitettavasti holtittomasta velkaantumisesta valittavat puolueet ovat estäneet tällaiset uudistukset.

KÄYMEKÖ LAPSIEMME TASKUILLA?

Suosittu väite poliitikkojen ja suuren yleisön keskuudessa on, että nyt tapahtuva velkaantuminen siirtää velanmaksusta koituvaa taakkaa tuleville sukupolville. ”Käymme lapsiemme taskuilla.”

Iskulause on harhaanjohtava. Julkinen velka voi päinvastoin olla keino jakaa kustannuksia oikeudenmukaisesti sukupolvien välillä, esimerkiksi ilmastonmuutosta torjuttaessa. Tämä näkökulma ei näy suomalaisessa velkapelottelun sävyttämässä keskustelussa. Nyt vaalien jälkeen on mukaan tullut huoli siitä, että olemme siirtämässä myös ilmastonmuutoksen ja luontokadon taakkaa tuleville sukupolville. Kuitenkin ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjunnassa velan ja veron taakkoja voidaan jakaa sukupolvien välillä¹³.

Jos vihreän infrastruktuurin ja puhtaamman teknologian kehittämiseen käytettäisiin paremman sääntelyn lisäksi julkista velkaa sen sijaan, että korotetaan nykyisen sukupolven veroja merkittävästi, saataisiin tulevat sukupolvet jakamaan taakkaa. Tulevien sukupolvien makсутaakka toki nousee, mutta vastaavasti he hyötyvät nyt tehtävistä toimista. Suhteessa kansantuloon tulevien sukupolvien verotuksen ei välttämättä tarvitse nousta.

On siis harhaanjohtavaa kiinnittää huomiota yksinomaan bruttovelkaan. Julkisella velalla rahoitetaan myös pitkävaikutteisia investointeja talouden infrastruktuuriin sekä inhimilliseen ja luontopääomaan. Näin julkisen bruttovelan lisäksi tuleville sukupolville jätetään myös eläkevastuita, eläkerahastojen varoja, infrastruktuuria, muuta julkista ja yksityisiä varallisuutta sekä luonnonvaroja ja luontopääomaa.

ELÄKEJÄRJESTELMÄN UUDISTUSEHDOTUKSIA

Monet pelkäävät, että jakojärjestelmä, jossa ansiosidonnaiset ja muut edut rahoitetaan työssä olevien maksuilla, ei kestä vinoutuvaa ikärakennetta. Ikärakenteen vinou-

Valtion ansiotuloverotuksen alennusten seurauksena verotettava tulo eli veropohja on kutistunut huomattavasti suhteessa kansantuloon.

man riskejä on myös paisuteltu. Onhan väestökehityksen ennustaminen helpompaa kuin työttömyyden tai pääoman tuoton ennustaminen. Demografisessa muutoksessa on syytä erottaa kaksi erillistä tekijää: eläkkeelläoloajan jatkuva pidentyminen ja väestön uusiutumismuutos.

Ensin mainittu luo rahoituspaineita riippumatta eläkkeiden rahoitustavasta.¹⁴ Tyypillisimpiä osittaisia reformiehdotuksia on eläke-etujen leikkaaminen, jolla pyrittäisiin estämään varhaiset eläkkeellesiirtymiset ja turvaamaan järjestelmän rahoituspohja pitkällä aikavälillä. Monet ovat tyytyneet ehdottamaan eläkkeiden rahoituksen asteen nostamista, ja jotkut ovat halunneet siirtyä täysin rahastoivaan järjestelmään. Jo nykyisin työeläkerahastojen nettovarot ovat yli 240 miljardia euroa, kun vastaava luku oli vuonna 2013 alle 160 miljardin.¹⁵ On myös vaadittu eläkejärjestelmän korjaamista niin, että vakuutusmaksut ja vakuutuskorvaukset ovat keskimäärin yhtä suuret eli järjestelmä olisi aktuaarinen. Tämän kritiikin maalitaulu on erityisesti jakojärjestelmä. Tämä on outoa, koska jakojärjestelmässä aktuaarisuutta ja kannustinvaikutusten lieventämistä voidaan toteuttaa juuri ansiosidonnaisuudella eli sitomalla tulevat edut maksuihin. Kun olosuhteet muuttuvat, maksuista ja eduista on neuvoteltava uudelleen.

Jakojärjestelmään liittyy poliittinen riski: kitsaat hallitukset voivat muuttaa ehtoja huonommiksi ja anteliaat voivat tehdä järjestelmän kestävämmäksi. Usein on väitetty yksityisen järjestelmän välttävän tämän poliittisen riskin. Nykyiset yksityiset eläkevakuutukset nojaavat kuitenkin nekin verohelpotuksiin ja valtion antamiin takuihin.

Tarpeella pienentää politiikkariskiä on perusteltu myös siirtymistä kohti rahastoivaa järjestelmää. Muutama vuosikymmen sitten erityisen innokkaasti rahastoimista haluttiin lisätä pakollisten tai vapaaehtoisten henkilökohtaisten sosiaaliturvatilien avulla. Järjestelmä voisi olla joko yksityisen tai julkisen sektorin organisoima. Tilijärjestelmiin liittyy kuitenkin heikkouksia. Aihepiirin johtava tutkija **Peter Diamond** (2000) pitää tilijärjestelmien heikkoutena suuria liiketoimikustannuksia. Lisäksi hän näkee huonona asiana sen, että tilijärjestelmä ei tarjoa riittävästi turvaa eläkeajan pituuteen liittyvään riskiin. Tiedämme myös, että ihmiset eivät aina tee sijoituspäätöksiä rationaalisesti.

Suosituimpia eläkejärjestelmän uudistusvaatimuk-

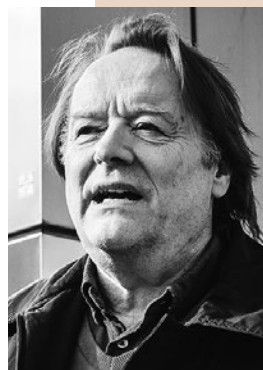
ILPO SUONIEMI

Ilpo Suoniemi on Palkan-saajien tutkimuslaitoksen (nyk. Labore) eläköitynyt julkisen talouden tutkimuskoordinaattori.

HANNU TANNINEN

Hannu Tanninen työskentelee yliopistonlehtorina Itä-Suomen yliopistossa.

MATTI TUOMALA

Matti Tuomala on taloustieteen emeritusprofessori ja toimii tutkijana Tampereen yliopiston Verotutkimuksen huippuyksikössä (FIT).

sia on ollut työurien pidentäminen eläkeiän alarajaa nostamalla. Eläke-etujen kerryttäminen niin sanotun superkarttuman avulla on myöhentänyt monien eläköitymistä. Superkarttuma palkitsee työuraansa yli eläkeiän jatkavia erityisellä korotuksella eläkkeeseen, mutta se ei ole reilu tapa varsinkaan fyysisesti ja muuten kuormittavissa töissä olevia kohtaan.

Monet haluavat kytkeä eläkeiän alarajan keskimääräisen elinajanodotteen kasvuun. On totta, että jakojärjestelmä ei pidemmän päälle kestä, jos keskimääräinen elinajanodote kasvaa ja eläkeikä ja syntyvyys laskevat. Tällöin on joko nostettava maksuja tai leikattava etuja. Tämä pätee keskimääräisesti, mutta totta on sekin, että viime vuosikymmeninä Suomessa tuloerot ja erot elinajanodotteissa ovat kasvaneet yhtä aikaa.¹⁶ Onko siis niin, että rakennustyöläisen on pysyttävä töissä pidempään, koska juristin odotettu elinikä pitenee?

KAIKKI TYÖ EI NÄY TILINPIDOSSA

Paljon on kiinnitetty huomiota siihen, että erilaiset varhaiseläkkeet vievät työmarkkinoilta pois ”käyttämätöntä kapasiteettia”. Toisin sanoen halutaan työkykyiset takaisin töihin. Tällöin työhön liitetään positiivinen arvo (eli työ on meriittihyödyke) aivan riippumatta siitä, miten työntekijä itse näkee asian. Suomessa kiisteltiin vuosia työttömyyseläkeputkesta, kunnes se poistettiin.

Tässä keskustelussa unohtui se, että monet työttömyyseläkeputkessa olevat henkilöt ovat osallistuneet yhteiskuntaa hyödyttäviin ja oman lähipiirinsä hyvinvointia lisääviin toimiin, esimerkiksi vapaaehtoistyöhön järjestöissä tai lastenlastensa tai jopa omien vanhempiensa hoitamiseen. Tämä toiminta ei kuitenkaan näy kansantalouden tilinpidossa. Samoin työttömyysputken poista-

misen työllisyyttä lisäävistä vaikutuslaskelmista kaikki tämä markkinoiden ulkopuolella tehty työ puuttuu. Työttömyysputkessa olevien osallistuminen yllä kuvattuihin toimintoihin vastaa Atkinsonin ehdottamaa perustulomallia eli osallistumistuloa. On syytä kuitenkin painottaa, että nuorten keskuudessa työllistymisen merkitys yhteiskuntaan integroitumisessa on aivan keskeistä, vaikka vanhemmissa ikäluokissa ei niinkään.

TYÖTTÖMYYSTURVAN UUDISTAMINEN JA TUTKIMUSTIETO

Eläkejärjestelmän lisäksi ansiosidonnainen työttömyysvakuutus on toinen sosiaalivakuutuksen keskeinen pilari. Sen muuttamista ovat vaatineet monet tahot yhte-

nä keinona vähentää julkisia menoja ja parantaa työttömien työllistymistä. Usein näissä kannanotoissa annetaan ymmärtää, että työttömyyden keston myötä alenevasta työttömyyskorvauksesta, eli ns. porrastuksesta, ja pakollisen työttömyysvakuutuksen hyödyistä olisi vankkaa taloustieteellistä näyttöä.

Kansainvälinen meritoitunut tutkijaryhmä¹⁷ tutki aihetta hyödyntäen Ruotsin 2000-luvun alun reformia, jossa porrastus otettiin käyttöön. Tutkimus

osoitti, että reformilla saatiin aikaan haitallinen vaikutus työllistymiseen ja samalla vakuutusturva heikkeni. Työllisyyttä heikensi korvausasteen nostaminen työttömyyden alkuvaiheessa. Lisäksi ajan myötä aleneva korvaus heikensi työttömän vakuutusturvaa. Tämä tuli ilmi kulutustason laskuna työttömyyden pidentyessä. Osin sama ryhmä¹⁸ osoitti huolellisella tutkimuksellaan, että työttömyysriski on yli kaksinkertainen kassaan kuuluvilla kuin muilla työntekijöillä. Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, ettei pakollisuus ole parannus nykytilanteeseen. Mahdollisuus valita lisää vakuutussuojaa työttömyyskassan jäsenyyden avulla parantaa merkittävästi niiden hyvinvointia, joilla on korkea työttömyysriski.

Ruotsia koskevat tutkimukset ovat Suomen kannalta merkityksellisiä, koska Ruotsi kuuluu Suomen, Tanskan ja Islannin tavoin maihin, joissa ammattiliitot näyttelevät merkittävää roolia työttömyysturvan toteutuksessa (ns. Gent-järjestelmä). Mielenkiintoista on ollut havaita, että oikeisto, joka yleensä vannoo valinnanvapauden puolesta, on tässä yhteydessä ollut erittäin hanakasti pakon kannalla. Kertooko tämä kuitenkaan todellisista motiiveista nykyjärjestelmän korvaamiseksi? «

Onko siis niin, että rakennustyöläisen on pysyttävä töissä pidempään, koska juristin odotettu elinikä pitenee?

Kirjallisuus

- Acemoglu, D. & P. Restrepo (2021), "Demographics and Automation", *The Review of Economic Studies*, June 89(1), pp. 1-44. 2021
- Atkinson, A. B., (1999), *The Economic Consequences of Rolling Back the Welfare State*, MIT Press, Cambridge, Mass.
- Atkinson, A. B.(2012), "Public Economics after The Idea of Justice", *Journal of Human Development and Capabilities* 13(4): 521–536.
- Diamond, P. (2020), "Administrative Costs and Equilibrium Charges with Individual Accounts", Teoksessa *Administrative Aspects of Investment-Based Social Security Reform*, toim. John B. Shoven. University of Chicago Press, Chicago.
- Haaparanta, P., O. Kanninen & H. Taimio (2019), "Kestävyyssvaje johtaa talouspolitiikan harhapoluille" *Talous & Yhteiskunta* 1/2019, s. 74–84.
- Kauhanen, M., I. Suoniemi & M. Tuomala (2020), "Miksei tutkimustieto kelpaa työttömyysturvan muuttamista vaativille?" *Talous & Yhteiskunta* 3/2020, s. 16–23.
- Kolsrud, J. & Landais, C. & Nilsson, P. & Spinnewijn, J. (2018), "The Optimal Timing of Unemployment Benefits: Theory and Evidence from Sweden", *American Economic Review* 108(4-5): 985–1033.
- Landais, C. & Nekoei, A. & Nilsson, J.P. & Seim, D. & Spinnewijn, J. (2021), "Risk-based Selection in Unemployment Insurance: Evidence and Implications", *American Economic Review* 111(4): 1315–1355.
- Malcomson J. M. (1986), "Some analytics of the Laffer curve", *Journal of Public Economics*, 29(3): 263–279.
- Pigou, A.C. (1928), *A Study of Public Finance*, Macmillan, London.
- Riihelä, M. & M. Tuomala (2022), "Verotuksen rooli tulo- ja varallisuuserojen taustalla", teoksessa Rajavuori, A. (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into Kustannus.
- Samuelson, P. (1954), "The pure theory of public expenditure", *Review of Economics and Statistics*, 36: 387–389.
- Tanninen, H. & M. Tuomala (1999), "Sosiaaliturvan uhkakuvista", *Talous & Yhteiskunta*, 1/1999, s. 38–40.
- Tanninen, H. & M. Tuomala (2017). "Riittääkö sosiaaliturva kaikille", *Talous & Yhteiskunta* 2/2017, s. 16–23.
- Tanninen H & M. Tuomala (2022), "Onko kehysmenettely finanssipolitiikkaa ohjaava vai kahlitseva väline?" Kalevi Sorsa -säätö, Impulsseja kesäkuu 2022
- Tanzi, V. (2004), "Globalization, Social Protection and Public Finance", paper prepared for United Nations Development Program.
- Tuomala, M. (2016), *Optimal Redistributive Taxation*, Oxford University Press, Oxford.
- Tuomala, M. (2019). *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*, Tampere: Vastapaino.
- Vanne, R. (2017), "Sosiaalivakuutuksen talous", Teoksessa *Sosiaalivakuutus*, toim. Havakka, Niemelä & Uusitalo, Helsinki: FINVA.
- World Economic Outlook: *A Rocky Recovery* (2023), IMF.

Viitteet

- ¹ World Economic Outlook 2023.
- ² Mainly Macro 3.4.2023, <https://mainlymacro.blogspot.com/2023/04/what-france-can-teach-uk-about-pensions.html>
- ³ Tanninen ja Tuomala 1999.
- ⁴ Samuelson 1954.
- ⁵ Pigou 1928.
- ⁶ Optimaalisen verotuksen teoriaa on laajennettu koskemaan muitakin julkisen sektorin tarjoamia palveluita (koulutus, terveydenhoito, sosiaalipalvelut) kuin puhtaita julkishyödykkeitä. Ks. Tuomala 2016, kappale 13, "Public provision and optimal taxation".
- ⁷ Ks. Atkinson 2012.
- ⁸ Ks. Haaparanta ym. 2019.
- ⁹ Tanzi 2004.
- ¹⁰ Ks. esimerkiksi Malcomson 1986.
- ¹¹ Ks. Riihelä & Tuomala 2022.
- ¹² Ks. Tanninen & Tuomala 2022.
- ¹³ Ks. Tuomala 2019.
- ¹⁴ Ks. Vanne 2017.
- ¹⁵ Tilastokeskus, Julkisyhteisöjen rahoitustilinpito 2022.
- ¹⁶ Tarkiainen ym. 2017 mukaan viime vuosina sosiaaliryhmien elinajanodote-erojen kasvu on pääosin pysähtynyt.
- ¹⁷ Kolsrud, Landais, Nilsson & Spinnewijn 2018.
- ¹⁸ Landais ym. 2021.

Työuraeläke rantautui Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan

Pohjoismaissa on luotu viime vuosina eläke-etuuksia, joiden avulla raskasta työtä tehneet voivat päästä eläkkeelle ennen vanhuuseläkeikää. Uudistukset ovat poikkeus maailmanlaajuisesta kehityksestä, jossa eläkeikä on nostettu. Miksi ne ovat tulleet juuri nyt ja juuri täällä?

Nyt on Amen vuoro.” Näin kampanjoivat Tanskan sosiaalidemokraatit kansankäräjävaalien alla vuonna 2019. Vuoroaan odottanut Arne oli tuolloin 59-vuotias panimo-työntekijä **Arne Juhl**, joka oli työskennellyt 16-vuotiaasta asti ja kärsi nyt polvi- ja muista vaivoista eikä pystynyt enää työskentelemään kokopäiväisesti. Hänestä tuli keulakuva Tanskan demarien vaalilupaukselle uuden varhaiseläkkeen luomisesta nuoresta asti työtä tehneille. Heille haluttiin turvata oikeus päästä eläkkeelle hyvässä kunnossa. Demarit säilyttivät vaaleissa paikkansa suurimpana puolueena, ja yhdessä muiden vasemmistopuolueiden ja oikeistopopulistisen

Tanskan kansanpuolueen kanssa se ajoi lupauksen laiksi asti. Uusi laki astui voimaan vuoden 2022 alussa.

Hieman myöhemmin Ruotsin ammattiliitot tavoittelivat Tanskan kaltaista ratkaisua. Kunta-alan ammattiyhdistysliikkeen keulakuvaksi nostettiin 60-vuotias ja 40 vuotta töitä tehnyt Karlstadin keskussairaalan sairaanhoitaja. Ruotsissa ei syntynyt varsinaista uutta eläke-etuutta, mutta syyskuussa 2022 voimaan tulleen uudistuksen vaikutukset olivat samankaltaiset.

Myös Suomeen syntyi vuonna 2018 eläkeiän noston kylkiäisenä työuraeläke pitkän uran raskaissa töissä tehneille.

Uudistukset vaikuttavat vievän maita vastavirtaan, sillä vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin jälkeen vanhuuseläkeikien nostaminen on ollut yksi maailman merkittävimmistä poliittisista trendeistä. Taustalla on väestön elinajan ja eläkkeelläoloajan pidentyminen sekä huolto-suhteen heikkeneminen syntyvyyden hiipuesssa ja väestön ikääntyessä.

Suomen, Ruotsin ja Tanskan tuoreet uudistukset herättävät kysymyksen, ovatko varhaiseläkkeet tekemässä paluun työuraeläkkeen muodossa.

KUNNIAKKAASTI ELÄKKEELLE

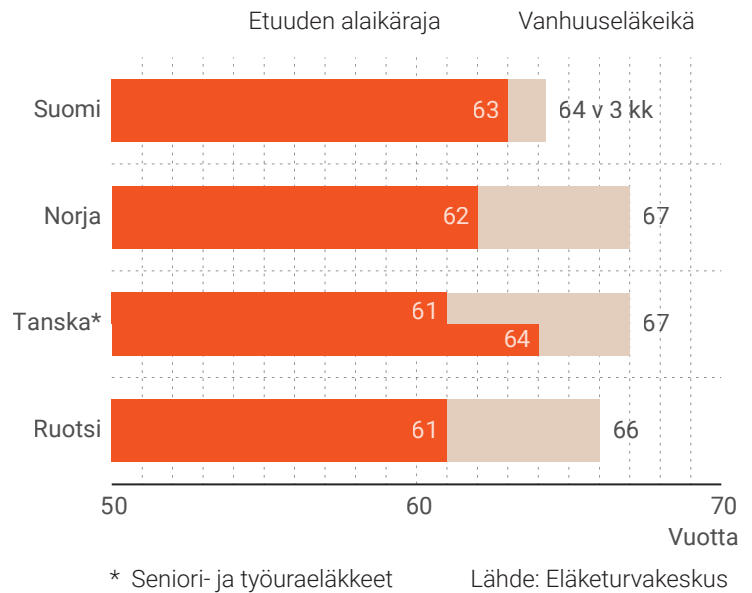
Suomessa eläkeiän nostamiseen päädyttiin vuoden 2017 eläkeuudistuksessa. Meilläkin ikärajan nostamisen ajatellaan pidentävän työuria ja siten vahvistavan eläkejärjestelmää ja julkista taloutta. Lisäksi pidempi työura varmistaa, että työeläketurvaa kertyy pidempään ja eläkevuosien toimeentulo on kohtuullisella tasolla.

Muutos on pääsääntöisesti edennyt hyvin. Eläketurvakeskuksen tutkimusten mukaan suomalaiset jatkavat työntekoa vanhuuseläkkeelle siirtymiseen asti selvästi aiempaa useammin, ja tämä on yleistynyt kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä.¹ Kehitys on ollut myönteistä erityisesti matalasti koulutettujen keskuudessa ja työntekijäammateissa.

Sosioekonomiset erot työurien ja elinajan pituudessa näkyvät kuitenkin edelleen. Eläkeiän nouseminen koetaan ongelmaksi erityisesti niille, jotka ovat tehneet pitkän työuran kuluttavissa töissä. Tämä huoli on viime vuosina voimistunut Pohjoismaissa, ja nyt se alkaa näkyä maiden eläkejärjestelmissä: on luotu joko uusia tai räätälöity vanhoja varhaiseläkeväyliä. Kyse ei ole niinkään toimeentulosta, vaan siitä, millä tavalla työura päättyy. Julkisessa keskustelussa työuraeläkkeiden perusteluihin yhdistyy usein moraalaisia argumentteja työn sankareista ja kunniaakkaasti eläkkeelle lähtemisestä.

Vaikka näitä väyliä on perusteltu työuran pituudella ja työn raskaudella, maiden käytännöt eroavat toisistaan tietyistä samankaltaisuuksistaan huolimatta. Suomessa ja Tanskassa eläkeiän noston yhteydessä syntyi työuraeläke. Ruotsissa työkyvyttömyyden arviointi keventyi tavalla, joka vastaa Suomessa ja Tanskassa jo ennestään voimassa

KUVIO 1. TYÖURAEKKEET POHJOISMAISSA 2023

olevaa käytäntöä. Norja on sen sijaan uinut vastavirtaan. Norjassa eläkeiän joustavoittaminen ja alaikärajan laskeminen 67:stä 62 vuoteen on johtanut työuraeläkkeestä luopumiseen.

ERI PERUSTEILLA ELÄKKEELLE

Raskaan työn tekijöille on maailmalla tarjottu varhaiseläkkeitä ennenkin. Raskasta, kuluttavaa tai vaarallista työtä tekeville ammattiryhmille on useissa maissa erityiseläkkeitä tai ammatillisia eläkeikä ennen yleistä vanhuuseläkeikää.² Tyypillisiä tällaisia ammattiryhmiä ovat sotilaat, poliisit, palomiehet, merimiehet ja kaivostyöläiset. Kansainvälinen työjärjestö ILO sisällyttää vaarallista työtä tekeviin myös maatalous- ja rakennustyöntekijät. Näille työntekijöille työtaturmien ja ammattitautien riskit ovat keskimääräistä suuremmat.

Useimmissa Euroopan maissa raskasta ja vaarallista työtä tekevien osuuden arvioidaan nykyään jäävän pieneksi, alle prosentista noin neljään prosenttiin työvoimasta. Suomessakin on ollut ammatillisia eläkeikä, mutta näistä luovuttiin vuonna 1989. Siirtymäsäännösten vuoksi alennettu eläkeikä on vielä jäljellä noin yhdellä prosentilla julkisen alan työntekijöistä.

Eläkeoikeus voi lisäksi määräytyä työn luonteen perusteella. Näitä ammattiryhmiä riippumattomia, raskasta työtä tekevien eläke-etuuksia kutsutaan yleisesti työuraeläkkeiksi. Euroopassa työuraeläkkeitä on esimerkiksi Ranskassa, Italiassa ja Itävallassa. Maiden välinen vertailu osoittaa, että raskaalle työlle ei ole yksiselitteistä määritelmää.

Pohjoismaiden ratkaisuissa on myös nähtävissä viitteitä eurooppalaiseen käytäntöön, jonka mukaan varhaiseläkkeitä voidaan myöntää myös pitkän työuran perusteella. Vaadittava vakuutus aika vähentämättömään eläkkeeseen on tavallisesti yli 40 vuotta. Esimerkiksi Saksassa vakuutusikävaatimus on 45 vuotta.

TYÖN RASKAUS ON LAISSA VAIN SUOMESSA

Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa työuraeläkkeet ovat ammattiteistä riippumattomia etuuksia ja osa lakisääteistä sosiaalivakuutusta.

Suomessa työuraeläkkeen myöntämisen ehtoina on vähintään 38 vuoden työura fyysisesti tai henkisesti raskassa töissä sekä nykyisen työn raskaus suhteessa työkykyyn. Työkyvyttömyyttä arvioidaan työkyvyttömyyseläkettä lievemmin perustein. Työuraeläkkeeseen ei sisälly tulevan ajan eläkeosaa, eli siitä puuttuu työkyvyttömyyseläkkeeseen mukaan laskettu työkyvyttömyydestä johtuva eläkekarttuman menetys. Tuleva aika tarkoittaa sitä aikaa, jonka työntekijä olisi ollut työssä vanhuuseläkeikänsä asti, jos työkyvyttömyys ei olisi katkaissut hänen työuraansa. Siksi työuraeläke on matalampi kuin työkyvyttömyyseläke. Työuraeläke voidaan myöntää aikaisintaan kaksi vuotta ennen alinta vanhuuseläkeikää vuonna 1965 syntyneistä alkaen. Ensimmäiset eläkkeet myönnettiin vuonna 2018.

Tanskassa työuraeläkettä (*tidlig pension*) on vuodesta 2022 alkaen voitu myöntää aikaisintaan kolme vuotta ennen varsinaista vanhuuseläkeikää, jos työuraa on takana vähintään 44 vuotta. Työuraeläke tunnetaan yleisesti jutun alussa mainitun Arne Juhlin mukaan "Arne-eläkkeenä".

Vaatimuksia työkyvyttömyydestä ei ole. Tanskalaisilla on kuitenkin jo tätä ennen ollut kaksi erilaista varhaiselä-

kemuotoa:

1) *Työkyvyttömyyseläkkeenä myönnettävä seniorieläke (seniorpension)* voidaan myöntää ammatillisen työkyvyttömyyden ja vähintään 25 vuoden työuran perusteella aikaisintaan kuusi vuotta ennen vanhuuseläkeikää.

2) *Työttömyysvakuutuksen varhaiseläkkeeseen (efterløn)* ovat oikeutettuja kaikki työttömyyskassan pitkäaikaiset jäsenet aikaisintaan kolme vuotta ennen vanhuuseläkeikää.

Ruotsissa syyskuussa 2022 voimaan tullessa trygghetspension-uudistuksessa kyse ei ole varsinaisesta uudesta etuudesta, vaan ammatillisesta työkyvyn arvioinnista pysyvästi työkyvyttömille yli 60-vuotiaille. Pitkän työuran perusteella myönnettävä varhaiseläke oli esillä jo hallituksen vuoden 2013 selvityksessä eläkeiän nostosta ja mahdollisuuksista pidentää työuria.³

Arviointi koskee niitä, joilla on enintään viisi vuotta vanhuuseläkeikään. Sairauskorvaukseen (*sjukersättning*) oikeutetun etuudenhakijan työkykyä tarkastellaan niiden töiden vaatimuksiin, joita henkilö on tehnyt hakemusta edeltäneen 15 vuoden aikana. Ruotsin ratkaisu on verrattavissa Tanskan seniorieläkkeeseen ja Suomessa 60 vuotta täytäneiden ammatilliseen työkykyarvioon eli kykyyn

tehdä omaan ammattiin kuuluvia työtehtäviä. Tämä on käytäntö, josta OECD on suositellut Suomea luopumaan työllisyyden kasvattamiseksi ja julkisen talouden vahvistamiseksi.⁴

Norjassa suunta on kääntynyt päinvastaiseksi naapurimaihin verrattuna. Vanhuuseläkeiän alarajan alentaminen 67:stä 62

Sosioekonomiset erot työurien ja eliniän pituudessa näkyvät kuitenkin edelleen.

vuoteen vuoden 2011 uudistuksessa muutti perustavanlaatuisesti alun perin teollisuustyöntekijöille työuraeläkkeeksi suunnattua AFP-eläkettä (*avtalefestet pensjon*). Siitä tuli yksityisellä sektorilla 62 ikävuoteen asti työuran ajalta karttuva ja lakisääteisen vanhuuseläkkeen yhteydessä annuiteettina maksettava. Annuiteetti on kuukausittain tasaeränä maksettava lisäeläke, jota maksetaan elämän loppuun saakka. Julkisella sektorilla vastaava uudistus toteutuu vuonna 2025.

Julkisella alalla on edelleen voimassa työmarkkinajärjestöjen sopima AFP-eläke, joka on vakiintunut 62–67 ikävuoden välillä maksettavaksi varhaiseläkeputkeksi. Sen myöntäminen edellyttää ikäluokkakohtaisesti vaaditun määrän työvuosia uran loppupäässä ennen eläkkeelle siirtymistä. Työntekijälle putki on houkutteleva, sillä eläkkeelle siirtyminen ei vähennä 67 vuoden iässä maksettavaa vanhuuseläkettä.

Vaikka Pohjoismaiden ratkaisut poikkeavat toisistaan, niiden poliittisissa perusteluissa on samoja piirteitä. Raskasta työtä tehneille on tavoiteltu kunniallista tietä eläkkeelle.

Suomessa työntekijäjärjestöt pitivät vuoden 2017 eläkeuudistusta valmistelussa tärkeänä sitä, että pitkän työuran tehneet ja terveysongelmista kärsivät työntekijät voisivat päästä eläkkeelle varhennetusti. Eläkeiän nosto yhdessä työeläkemaksun vakauttamisen kanssa olivat työnantaja-puolelle niin tärkeitä, että työntekijäpuolen vaatimukselle löytyi ymmärrystä. Työnantajien yksi keskeinen tavoite on, että työeläkemaksua ei enää koroteta eläkkeiden rahoittamiseksi. Tästä seuraa, että lisära-

hoitustarpeet on hoidettava muulla tavoin, esimerkiksi työllisyystoimilla tai etuuksista tinkimällä.

SUOMESSA ON TIUKAT EHDOT

Suomessa työuraeläkkeen ehdot ovat tiukat, mikä näkyy eläkettä saavien määrissä. Vuoden 2017 uudistuksen arvioissa oletettiin, että eläkeiän alarajan täyttäneistä työssäkäyvistä miehistä 2,5 prosenttia ja naisista 2 prosenttia eli noin pari tuhatta ihmistä vuodessa siirtyy työuraeläkkeelle.⁵

Määrät ovat jääneet huomattavasti oletettua pienemmiksi. Neljän ensimmäisen vuoden aikana etuutta on saanut 200 henkilöä, ja hakijoita on ollut alle 600.⁶ Myönnettyt eläkkeet painottuvat selvästi teollisuuden miesvaltaisiin ammatteihin. On kuitenkin mahdollista, että työuraeläkkeen suosio kasvaa, kun vanhuuseläkeikä nousee.

Tanskassa etuutta oli hakenut lähes 30 000 tanskalaista jo syksyllä 2021 ennen kuin eläkettä voitiin edes myöntää. Vuoden 2022 aikana hakemuksia kertyi 69 000, joista noin 75 prosenttia oli oikeutettuja etuuteen. Lähes joka viides oikeutetuista otti eläkkeen maksuun. Miehiä oli eläkkeensaajista noin 60 prosenttia.

Seniorieläkettä sai 20 000 tanskalaista, joista naisten osuus oli runsas puolet. Työttömyysvakuutuksen varhaiseläkkeellä oli noin 50 000 henkilöä, joista naisten osuus oli peräti 64 prosenttia.

Ruotsista on saatavilla vasta arvioita. Niiden mukaan uudistus lisää sairauskorvausta saavien määrää pysyvästi 10 prosenttia nykytilanteeseen nähden. Vuoden 2021 loppussa sairauskorvausta sai noin 69 000 yli 60-vuotiasta työkyvyttömiä.⁷ Uusien korvausten määrä on jakautunut tasaisesti naisten ja miesten kesken eikä uudistuksen odoteta tuovan tähän merkittävää muutosta.

Norjassa AFP-eläkkeelle pitää siirtyä lähes suoraan työsuhteesta. Se on karsinut etuuden piiristä erityisesti työkyvyttömiä ja työttömiä. Vuonna 2021 julkisella puolella AFP:n saajia oli 29 000. Luku on verrannollinen yksityisen puolen määriin ennen vuoden 2011 uudistusta. AFP:n täyskäännös lisäeläkkeeksi näkyy tilastoissa voimakkaana kasvuna, sillä saajien määrä yksityisellä sektorilla ylitti 100 000 rajan vuonna 2021. Miesten osuus oli 73 prosenttia.⁸

Vaikka Pohjoismaiden ratkaisut poikkeavat toisistaan, niiden poliittisissa perusteluissa on samoja piirteitä.

TAULUKKO 1. POHJOISMAIDEN TYÖURAEÄLÄKEJÄRJESTELMÄT

	Suomi	Norja	Tanska	Ruotsi
Etuus ja voimaantulovuosi	Työuraeläke, 2018	AFP-eläke 1989	Tidlig pension (Työuraeläke) 2022 Seniorpension (Seniorieläke) 2020	Trygghetspension (Sairauskorvaus) 2022
Sosiaalivakuutuksen laji	Työeläke	AFP-työmarkkinaeläke	Kansaneläke	Sairausvakuutus
Ammatillinen etuus	Ei	Ei	Ei	Ei
Myöntämisaika ennen vanhuuseläkeikää	2 vuotta	5 vuotta	Työuraeläke 3 vuotta Seniorieläke 6 vuotta	5 vuotta
Työuran pituusvaatimus	38 vuotta	Ikäluokasta riippuen esim. 10 vuotta 50 ikävuoden jälkeen työsuhteessa	Työuraeläke 42–44 vuotta Seniorieläke 25 vuotta	Ei
Työn raskauden kriteerit	Kyllä	Ei	Ei	Ei
Työkyvyttömyyskriteerit	Kyllä	Ei	Kyllä (Seniorieläke) Ei (Työuraeläke)	Kyllä
Etuuden alaikäraja (2023)	63 vuotta	62 vuotta	61 vuotta (Seniorieläke) 64 vuotta (Työuraeläke)	61 vuotta
Vanhuuseläkeikä (2023)	Työeläke: 64 v 3 kk (s. 1959) Kansaneläke: 65 v	Työeläke: 62 v Takuueläke: 67 v	Kansaneläke: 67 v Työeläke: 67 v	Työeläke 63 v Takuueläke: 66 v

TANSKA PANI PANKIT MAKSAMAAN

Työuraeläkkeiden rahoitus heijastaa eläkejärjestelmien yleistä rahoitusrakennetta. Suomessa työuraeläkkeet rahoitetaan osana kunkin vuoden työeläkemaksua. Työuraeläkkeen osuus työeläkemenosta on häviävän pieni. Työuraeläkemenot kokonaisuudessaan ylittivät 30 miljardia euroa vuonna 2021.

Ruotsissa etuus rahoitetaan osana sairausvakuutusmenoja. Työkyvyttömyysmenojen on arvioitu kasvavan lähes sata miljoonaa euroa vuodesta 2023 alkaen. Kokonaismenojen vuosittainen nettokasvu on kuitenkin vain noin 2,5 miljoonaa euroa, koska sairaus- ja työttömyyspäivärahamenot odotetaan pienenevän lähes vastaavasti.

Tanskassa työraeläkkeen rahoituksesta merkittävä osa kerätään finanssialan ylimääräisellä yhteisöverolla. Yleinen yhteisövero on Tanskassa 22 prosenttia. Finanssialalta perittävää veroa muutettiin vuonna 2023 siten, että se efektiivisesti vastaa yhteisöveron nousua asteittain 22 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2024 mennessä. Tämä tarkoittaa, että finanssialalta peritään vuosittain lähes 300 miljoonaa euroa työraeläkemenojen kattamiseen. Finanssialan työnantajajärjestön mukaan summa vastaa kolmea prosenttia alan palkkasummasta. Menojen arvioidaan olevan vuosittain yli 400 miljoonaa euroa vuodesta 2024 lähtien.

Pankit joutuivat Tanskassa maksajiksi, koska ne olivat saaneet finanssikriisin yhteiskunnan tukea selvittääkseen vastuistaan. Poliitikot katsoivat, että oli koittanut takaisinmaksun aika.

MIKSI JUURI NYT?

Työraeläkkeiden saapumista Pohjoismaihin voi pitää yllättävänä, koska raskasta työtä tekevien osuus työvoimasta ei ole kasvanut. Lisäksi entistä harvempi työntekijä tekee yhden ammatin työuran. Samalla monessa ammatissa työn sisältö on elänyt vuosikymmenten aikana, jolloin työ on voinut muuttua esimerkiksi fyysisesti kevyemmäksi.

Yllättävää on myös työraeläkkeiden ilmestyminen sosiaalivakuutuksen työkalupakkiin juuri nyt, kun työurien pidentämiseen tähtäävä eläkepoliittinen trendi on vahvoilla kaikkialla. Samalla työraeläkkeet voi nähdä irtiottona pitkästä perinteestä – Pohjoismaissa on ollut tähän mennessä vähän työn raskauteen perustuvia varhaiseläkereittejä.

Vaikuttaa siltä, että työraeläke on sekä menneen kipuilua että valmistautumista uuteen. Eläkeiän rajapyykin siirtyminen aiempaa kauemmas on nostanut tarvetta määritellä varhaiseläkkeet uudelleen. Esimerkiksi Suomessa työraeläke muistuttaa

MIKA VIDLUND

Mika Vidlund on valtiotieteiden lisen-siaatti ja työskentelee Eläketurvakeskuksessa yhteyspäällikkönä. Vidlund toimii kansainvälisiin eläkeasioihin erikoistuneen tiimin vetäjänä ja osallistuu työeläketurvan arviointi- ja kehittämistehtäviin tuottamalla kansainvälistä vertailutietoa.

PETER LINDSTRÖM

Peter Lindström on yhteiskuntatieteiden maisteri ja työskentelee Eläketurvakeskuksessa viestinnän asiantuntijana. Lindström on erikoistunut tutkimus- ja tilastoviestintään ja seuraa aktiivisesti eläkejärjestelmien kehitystä Suomessa ja ulkomailla.

vuoden 2005 eläkeuudistuksessa lakkautettua yksilöllistä varhaiseläkettä, ja Tanskassa työraeläkkeen ja varhaiseläkkeiden sukulaissuhde on ilmeinen.

Kasvanut kiinnostus työraeläkkeen kaltaisiin järjestelyihin johtunee myös ammatillisten eläkeikien vähene-misestä. Suomessa eläkeuudistusten yhteydessä on käyty keskustelua esimerkiksi palomiesten työn vaatavuudesta ja ammatillisen eläkeiän poistumisesta. Tanskassa taas työraeläkkeitä on perusteltu esimerkiksi elintarvike- ja metalliteollisuudessa pitkän uran tehneiden työntekijöiden heikentyneellä työkyvyllä.

Tähän nähden erikoista pohjoismaisissa työraeläkeissä on se, että etuuksien poliittisista perusteluista huolimatta vain Suomen työraeläkkeessä on ehto työn raskaudesta. Myöskään työkyvyttömyyteen liittyviä vaatimuksia ei ole kaikissa pohjoismaisissa työraeläkkeissä.

Kansalta löytyy tukea työraeläkeille. Esimerkiksi

Suomessa vuonna 2017 julkaistuissa kyselyissä lähes 60 prosenttia oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työuran pituudesta. Lisäksi 90 prosenttia oli sitä mieltä, että eläkeiän tulisi riippua työn ruumiillisesta raskaudesta ja 75 prosenttia ajatteli, että sen tulisi riippua työn henkisestä raskaudesta.⁹

Kansan kiinnostus ilmenee poliittisessa keskustelusakin. Tanskassa työuraeläkettä on tulkittu parlamenttivaalien ääntenkalasteluksi ja sitä on pidetty keinona saada tanskalaisten hyväksyntä eläkeiän sitomiselle elinajanodotteeseen. Viimeksi Tanskan hallitus on esittänyt seniorieläkkeen yhdistämistä työuraeläkkeeseen. Ruotsissa taas nykyisen hallituksen kokoomuslainen sosiaaliministeri on jo uhannut perua edellisen hallituksen lanseeraaman uudistuksen.

Työuraeläke etsii Pohjoismaissa yhä suuntaansa. Työuraeläkkeiden merkitys selvinnee tällä vuosikymmenellä, kun eläkeiän nousu vaikutukset raskaan työn tekijöille alkavat hahmottua.

Toistaiseksi työuraeläkkeen merkitys ainakin Suomessa on marginaalinen. Hyvin väljillä työuraeläkkeen kriteereillä olisi todennäköisesti vaarannettu eläkeuudistuksen tavoitteet työurien pidentämisestä. Tällä hetkellä

eläkeiän nousu näkyy meillä yli 60-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkeläisten määrän kasvuna. Tästä syystä OECD on suositellut lievennetyistä työkyvyttömyyskriteereistä luopumista. Työuraeläke jäisi todennäköisesti tästäkin muutoksesta huolimatta harvojen etuudeksi. «

Viitteet

¹ Nivalainen 2022.

² Wadensjö ym. 2021; Natali. ym. 2016; Väänänen 2015.

³ Socialdepartementet 2013.

⁴ OECD 2022.

⁵ Kautto & Risku 2015.

⁶ Kannisto 2022.

⁷ Socialförsäkringsutskottet 2021.

⁸ NOU 2022.

⁹ Koskenvuo 2017; Tenhunen 2017.

Kirjallisuus

Kannisto J. (2022), Osittainen varhennettu vanhuuseläke ja työuraeläke. Uudet eläkelajit 2021. Eläketurvakeskuksen tilastoja, 01/2022.

Kautto, M. ja Risku, I. (2015) Laskelmia vuoden 2017 työeläkeuudistuksen vaikutuksista, Eläketurvakeskuksen raportteja 02/2015.

Koskenvuo, K. (2017), Eläkeiät ja työuraeläke, Teoksessa Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.), *Eläketiedon merkitys, Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta*, Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2/2017, 63–83.

Nivalainen, S. (2022), Sosioekonomiset erot: vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja työurat 2006, 2011 ja 2017, Eläketurvakeskuksen

tutkimuksia 2/2022.

von Nordheim, F., Kvist, J. (2022), Regulating the Retirement Age: Lessons from Nordic pension policy approaches, *Regulation & Governance*.

NOU (2022), Et forbedret pensjonssystem, Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

OECD (2022), *Economic Surveys: Finland 2022*, OECD Publishing, Paris.

Socialdepartementet (2013), Åtgärder för ett längre arbetsliv, Slutbetänkande av Pensionsåldersutredningen, Statens offentliga utredningar (SOU) 2013:25, Stockholm.

Socialförsäkringsutskottet (2021), Sjuker-

sättning till äldre i förvärsarbetande ålder, Socialförsäkringsutskottets betänkande 2021/22:SfU29.

Tenhunen, S. (2017), Eläkeikä nousee mutta joustot säilyvät. Kyselytutkimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta ja työssäjatkamisaikeista, Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 5/2017.

Väänänen, N. (2015), Onko työuraeläkkeitä muualla?, Eläketurvakeskuksen katsauksia 02/2015, Helsinki.

Wadensjö, E., König, S., Bengtsson, M. och Schönbeck, S. (2021), *Möjligheter till tidig pensionering – en analys av internationella erfarenheter*, Inspektionen för Socialförsäkringen, ISF, Göteborg.

Työttömien haastattelut edistävät työmarkkinoiden kohtaantoa

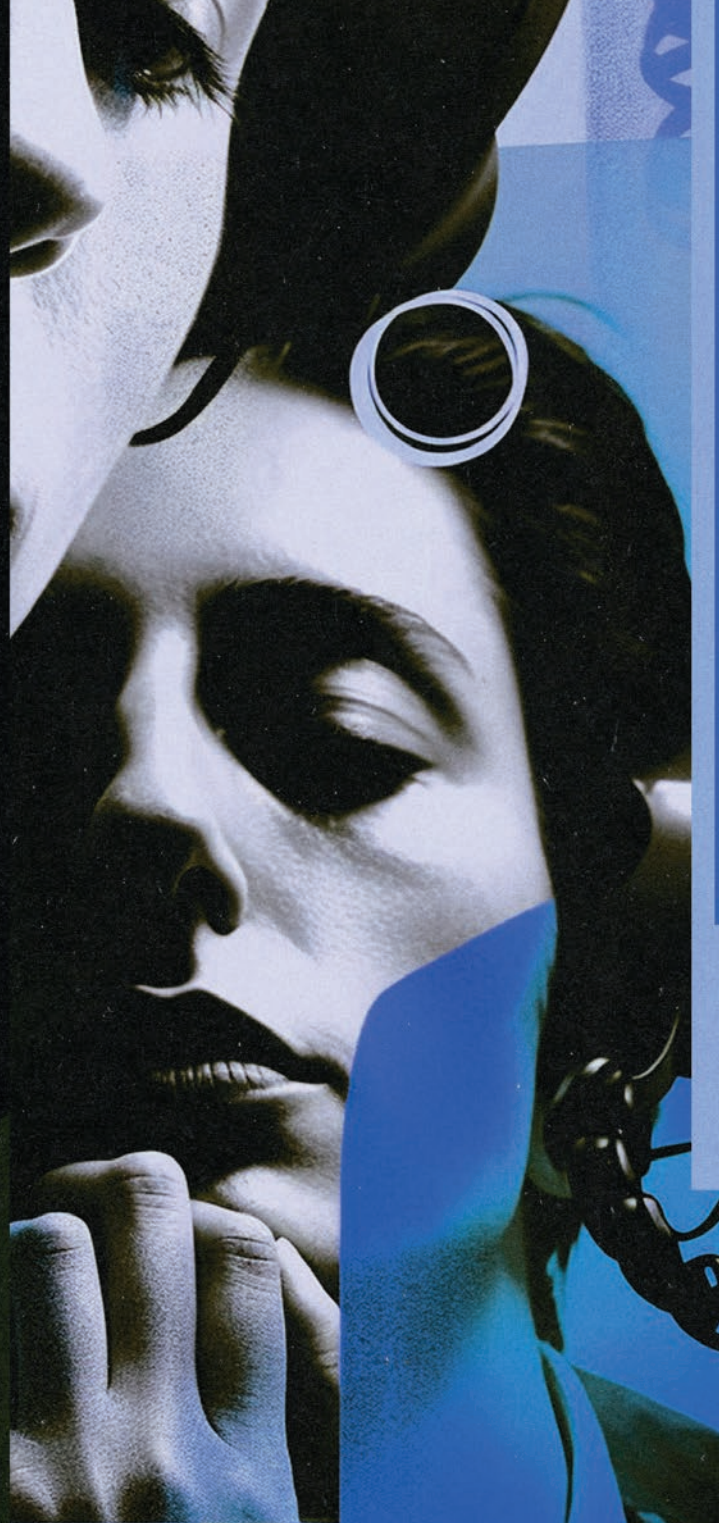
Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma on Suomessa pahentunut viime vuosina: työttömyysjaksot ovat pitkittyneet, mutta samalla avoimet työpaikat täyttyvät aiempaa hitaammin. Tuoreen tutkimuksen mukaan työttömien haastattelut parantavat työllisyyttä ja lisäävät aktivointipalveluihin osallistumista.

Työmarkkinoilla on kohtaanto-ongelma, kun avoimia työpaikkoja ja työttömiä työnhakijoita on tarjolla, mutta työnantajat eivät löydä sopivia työntekijöitä eivätkä työnhakijat sopivia työpaikkoja. Heikko kohtaanto ylläpitää korkeaa työttömyyttä, kun avoimia työpaikkoja jää täyttymättä. Kuvio 1 kertoo, että työmarkkinoiden kohtaantoa kuvaavan ns. Beveridge-käyrän mukaan kohtaanto-ongelma näyttäisi pahentuneen Suomessa vuoden 2011 jälkeen.¹ Työttömyysjaksot ovat pitkittyneet ja avoimet työpaikat täyttyvät yhä hitaammin.²

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmien taustalla on useita tekijöitä. Työvoimapulasta puhutaan, kun avoimien työpaikkojen täyttyminen on hidasta tai niihin ei ole saatavilla sopivaa työvoimaa. Sosiaali- ja terveysala tarjoaa yhden esimerkin alasta, jolla työmarkkinoiden tarpeet osaamisesta ja koulutuksesta eivät kohtaa riittävää työvoiman tarjontaa.

Kansantalouden rakennemuutokset voivat synnyttää pitkäkestoisia kohtaanto-ongelmia niin alueellisesti kuin ammatillisesti. Tämä näkyy erityisesti mittavina ja varsin pysyvinä alueellisina ja toimialakohtaisina työttömyyseroina.³ Esimerkiksi Itä- ja Pohjois-Suomessa työttömyys on pysynyt vuosikymmenten ajan korkeampana kuin Uudellamaalla.

Toisaalta Suomessa on aloja, joilla on samanaikaisesti paljon sekä työttömiä että avoimia työpaikkoja samalla

alueella.⁴ Tällaisia työmarkkinoiden sisäisiä kohtaanto-ongelmia on erityisesti majoitus-, ravitsemus- ja matkailupalveluiden aloilla. Näillä aloilla on paljon epätyypillisiä työsuhteita ja matala palkkataso.

Kohtaanto-ongelmien taustalla voi olla myös työntöön taloudellisten kannustimien heikkous. Arvion mukaan vuonna 2021 työttömyysloukussa oli yli 130 000 henkilöä, kun rajana käytettiin sitä, että käteen jäävä tulo lisääntyy työllistyessä korkeintaan 20 prosenttia bruttotuloista.⁵

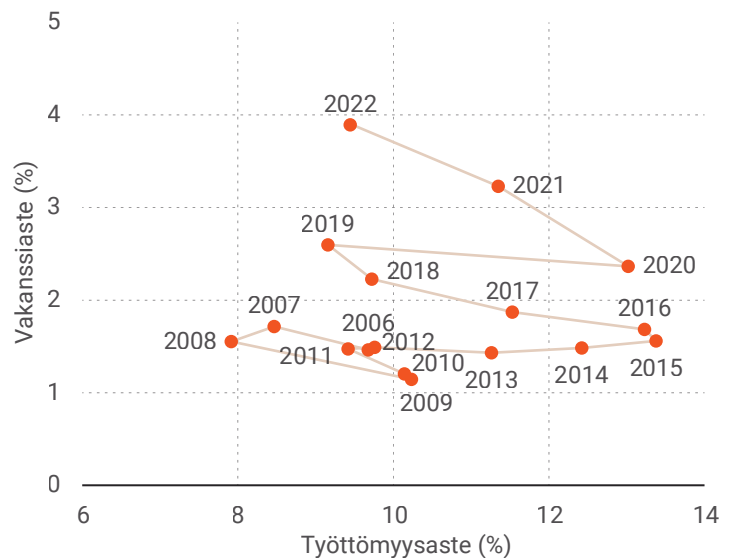
KOHTAANTO-ONGELMIIN ON LÄÄKKEITÄ

Työmarkkinoiden kohtaantoa voidaan pyrkiä parantamaan monin eri politiikkatoimin. Työvoimapulaa voidaan helpottaa lisäämällä työvoimaa sitä tarvitseville aloille koulutuksen ja kansainvälisen rekrytoinnin avulla. Alueellisia kohtaanto-ongelmia voidaan helpottaa tukemalla työvoiman alueellista liikkuvuutta. Työmarkkinoiden sisäisiä kohtaanto-ongelmia voidaan vähentää parantamalla taloudellisia kannusteita ja tehostamalla työllitystä.

Työttömien määräaikaishaastattelut ovat TE-toimistojen työkalu, jolla pyritään edistämään työttömien työllistymistä. Haastattelussa käydään läpi työttömän työnhakijan tilannetta ja työnhakua, arvioidaan palvelutarvetta sekä laaditaan tai päivitetään työllistymissuunnitelma. Haastatteluista valtaosa, noin 70 prosenttia, toteutetaan puhelimitse.⁶ Haastattelussa työtön saa työnhakua edistävää neuvontaa ja hänet voidaan ohjata hakemaan tiettyä avointa työpaikkaa tai hakeutumaan aktivointipalveluihin.

Haastatteluihin osallistuminen on pakollista. Työttömyystuki voidaan lakkauttaa määräajaksi, mikäli työnhakija ei osallistu haastatteluun tai noudata tehtyä työllistymissuunnitelmaa.⁷ Siten haastattelut yhdistävät työnhaun tuen ja valvonnan. Valvontaa täydentävillä sanktioilla pyritään varmistamaan, että työtön työnhakija täyttää työnha-

KUVIO 1. TYÖMARKKINOIDEN KOHTAANTO 2006–2022

Kuvion 1 Beveridge-käyrä kuvaa työmarkkinoiden kohtaantoa Suomessa vuodesta 2006 vuoteen 2022 työ- ja elinkeinoministeriön työllitystilaston mukaan. Pystyakselin avoimien työpaikkojen aste eli vakanssiaste saadaan jakamalla avointen työpaikkojen lukumäärä työpaikkojen kokonaismäärällä. Työpaikkojen kokonaismäärä saadaan laskemalla yhteen avoimet työpaikat ja työlliset. Mukana ovat TE-toimistoihin ilmoitetut avoimet työpaikat, jotka eivät oleet täyttyneet kuukauden lopussa. Arvioiden mukaan Suomessa noin 40–50 prosenttia kaikista avoimista työpaikoista ilmoitetaan TE-toimistoille. Data-lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Työllitystilasto [verkköjulkaisu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö [viitattu: 24.4.2023]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/tyonv/meta.html>

kuvaatimukset ja hakee aktiivisesti töitä.

Työttömien ja TE-toimiston työntekijöiden välisillä tapaamisilla on havaittu olevan positiivisia työllisyysvaikutuksia.⁸ Tutkimuskatsausten mukaan työnhaun tuki voi toimia merkittävänä työvoimapolitiikan välineenä.⁹ Tuki vaikuttaisi olevan erityisen tehokasta silloin, kun siihen on yhdistetty työnhaun valvontaa.¹⁰

Muutamissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että työnhaun tuella voi olla merkittäviä syrjäyttämisaikutuksia.¹¹ Tämä tarkoittaa sitä, että työnhaun tuki on parantanut sitä saaneiden työttömien työllistymisen todennäköisyyttä, mutta samalla vaikeuttanut ilman tukea jääneiden

TAULUKKO 1. HAASTATTELUTODENNÄKÖISYYS MAAKUNNITTAIN

Alue	Haastateltujen osuus 2016, %	Haastateltujen osuus 2017, %	Muutos haastattelu-todennäköisyydessä, %-yksikköä
Keski-Suomi	8,3	60,6	52,3
Kainuu	22,1	72,4	50,3
Satakunta	12,5	52,4	40,0
Pirkanmaa*	7,3	46,2	38,8
Uusimaa	8,2	46,7	38,5
Pohjois-Savo*	8,2	44,6	36,4
Etelä-Savo	10,7	42,8	32,1
Häme	16,8	45,2	28,4
Varsinais-Suomi	12,5	40,7	28,2
Etelä-Pohjanmaa	28,6	55,2	26,6
Pohjanmaa	15,0	39,6	24,6
Lappi	12,8	37,0	24,3
Pohjois-Karjala	15,0	38,2	23,2
Kaakkois-Suomi	12,5	32,1	19,7
Pohjois-Pohjanmaa*	26,4	42,0	15,6

TE-toimistot lisäsivät politiikkauudistuksen takia työttömien haastatteluja vuonna 2017. Taulukko kuvaa kolmen kuukauden sisällä haastateltujen työttömien osuutta sekä vuosien 2016 ja 2017 välillä tapahtunutta muutosta. Luvut kertovat maalisi–syyskuun 28. päivän keskiarvon, ja mukana ovat sellaiset työttömyysjaksot, joiden kesto oli tarkastelupäivänä 90–365 päivää.

*Tutkimusasetelman oletuksena on, että ilman vuoden 2017 uudistusta maakuntien väliset erot työttömyydestä poistumisessa eivät olisi muuttuneet. Tutkimuksessa testattiin, pysyivätkö ne samanlaisina vuosien 2015 ja 2016 välillä. Yhteisten trendien oletus ei toteutunut Pirkanmaalla, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Tämän vuoksi nämä alueet rajattiin pois seuraavista analyyseistä.

työttömien työllistymistä. Tukitoimien kokonaisvaikutuksia liioitellaan, jos mahdollisia syrjäyttämisaikutuksia ei huomioida.

UUDISTUS LISÄSI HAASTATTELUJA

Tämä kirjoitus pohjaa **Jussi Huuskosen**¹² artikkeliin, jossa tutkittiin työttömille tehtyjen haastattelujen vaikutuksia hyödyntäen vuoden 2017 politiikkauudistusta. Sen mukaan työttömälle työnhakijalle tuli järjestää haastattelu kolmen kuukauden välein.

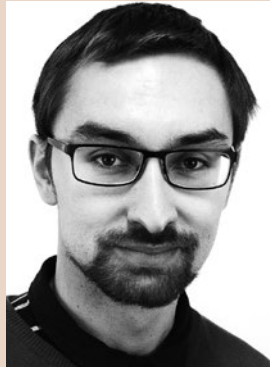
Uudistuksen tavoitteena oli tukea työttömien työnhakua sekä nopeuttaa avoimien työpaikkojen täyttymis-

Työhaun tuki on parantanut sitä saaneiden työttömien työllistymisen todennäköisyyttä, mutta samalla vaikeuttanut ilman tukea jääneiden työttömien työllistymisen mahdollisuuksia.

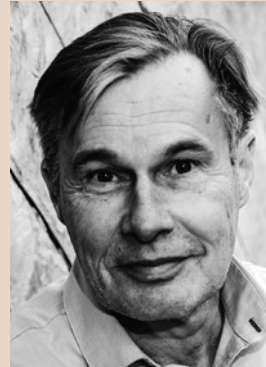
JUSSI HUUSKONEN

Jussi Huuskonen on taloustieteen väitöskirjatutkija Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa. Huuskonen tutkii väitöskirjassaan julkisten työvoimapalveluiden roolia työmarkkinoiden kohtaannossa.

JAAKKO PEHKONEN

Jaakko Pehkonen on kauppateiden tohtori ja työskentelee taloustieteen professorina Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulussa. Pehkonen on erikoistunut työn taloustieteeseen sekä terveystaloustieteeseen.

tä. Uudistus lisäsi myös työttömille tehtävien haastattelujen määrää merkittävästi, kuten kuvio 2 kertoo.¹³ Viidentoista alueellisen TE-toimiston välillä oli kuitenkin huomattavia alue-eroja haastattelujen toteuttamisessa, taulukko 1 osoittaa. Toiset TE-toimistot lisäsivät haastattelujen määrää heti voimakkaasti, kun taas toiset TE-toimistot lisäsivät niitä asteittain ja hitaammin. Tutkimuksessa selvitettiin, miten haastattelujen lisääminen vaikutti työttömien työnhakijoiden työllistymiseen sekä siirtymiin aktivointipalveluihin ja työvoiman ulkopuolelle.

Tutkimuksessa käytettiin Tilastokeskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön mikroaineistoja eli aineistoja, jotka pohjaavat havaintoihin yksittäisistä ihmisistä. Perusaineisto koostui vuosina 2015–2017 TE-toimistoihin työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneista henkilöistä, jotka olivat olleet työsuhteessa ennen työttömyysjaksoaan. Aineisto rajattiin kyseisinä vuosina tammi–helmikuussa alkaneisiin työttömyysjaksoihin ja työttömiä seurattiin enintään 10 kuukautta, jotta vuoden 2018 alussa

voimaan tullut aktiivimalli ei sotkisi tuloksia.

Tutkimus käytti Coxin regressiomallia ja Difference-in-Differences -menetelmää. Coxin regressiomallilla voidaan puolestaan mallintaa työttömyyden ja työmarkkinasiirtymien kestoja. Sen avulla voidaan huomioida, että työttömyyden pitkittyessä työllistymisen todennäköisyys pienenee. Difference-in-Differences -menetelmässä ideana on verrata alueiden välisiä eroja kiinnostuksen kohteena olevassa muuttujassa ennen uudistusta ja sen jälkeen. Tässä tapauksessa intensiteetti eli haastattelutodennäköisyyden muutos vaihteli eri alueiden välillä. Käytetyllä menetelmällä voidaan arvioida kokonaisvaikutuksia, sillä se ottaa huomioon mahdolliset syrjäyttämisaikutukset.

TYÖNHAKUA KANNATTAA PAITSI TUKEA MYÖS VALVOA

Tutkimustulosten mukaan haastattelujen tehostaminen lisäsi työllisyyttä ja tehosti työttömien siirtymistä aktivointipalveluihin. Taulukko 2 kertoo, että työllisyysvaikutukset olivat voimakkaimpia 25–34-vuotiailla sekä matalasti koulutetuilla ja palvelualojen työnhakijoilla. Näyttää siis siltä, että erityisesti nuoret ja matalasti koulutetut työttömät hyötyvät työnhaun tuesta. Lisäksi on luonteva tulos, että työnhaun tuki edistää työllistymistä erityisesti aloilla, joilla on työmarkkinoiden sisäisiä kohtaanto-ongelmia, eli samanaikaisesti sekä työttömiä työnhakijoita

TAULUKKO 2. TYÖTTÖMILLE TEHTYJEN HAASTATELUJEN TULOKSET RYHMITTÄIN

	Työllistymiset	Siirtymät aktiivointi- palveluihin	Siirtymät työvoiman ulkopuolelle	Havaintojen lukumäärä
Perusaineisto	0,0031*** (0,0011)	0,0188** (0,0081)	-0,0098 (0,0061)	42 877
Ikäluokka				
20–24	0,0042 (0,0038)	0,0103 (0,0066)	-0,0227** (0,0111)	5 346
25–34	0,0056*** (0,0018)	0,0171 (0,0120)	-0,0091 (0,0105)	11 566
35–44	-0,0017 (0,0022)	0,0219* (0,0117)	0,0015 (0,0232)	8 793
45–54	0,0028 (0,0025)	0,0120 (0,0086)	0,0050 (0,0111)	9 194
55–62	0,0021 (0,0036)	0,0394*** (0,0095)	-0,0243 (0,0157)	7 978
Koulutustaso				
Toinen aste	0,0053*** (0,0018)	0,0132** (0,0052)	-0,0043 (0,0062)	22 262
Alempi korkeakouluaste	-0,0067** (0,0031)	0,0289** (0,0115)	-0,0325** (0,0149)	6 001
Ylempi korkeakouluaste	-0,0018 (0,0048)	0,0458** (0,0193)	-0,0161 (0,0310)	5 300
Koulutusala	0,0078** (0,0037)	0,0274*** (0,0085)	0,00446 (0,0113)	5 317

Taulukko kuvaa työttömille tehtyjen haastattelujen vaikutuksia työllistymiseen sekä siirtymiin aktiivointipalveluihin ja työvoiman ulkopuolelle ryhmittäin. Tutkimuksessa hyödynnettiin Coxin regressiomallia työttömyyden ja työmarkkinasiirtymien kestojen mallintamisessa. Perusaineistona on tammi–helmikuussa vuosina 2015–2017 alkaneet työttömyysjaksot. Pitkät työttömyysjaksot on sensuroitu oikealta 10 kuukaudesta eteenpäin, jotta vuoden 2018 alussa voimaan tullut aktiivimalli ei sotkisi tuloksia.

Positiivinen kerroin tarkoittaa, että haastattelutodennäköisyyden nousu lisäsi siirtymän todennäköisyyttä. Mitä suurempi luku taulukossa on, sitä suurempi todennäköisyys havaittiin sille, että tiettyyn ryhmään kuuluva ihminen esimerkiksi työllistyi haastattelujen tehostamisen jälkeen. Negatiivinen kerroin puolestaan tarkoittaa, että haastattelutodennäköisyyden nousu vähensi siirtymän todennäköisyyttä. Yhden prosenttiyksikön muutos haastattelutodennäköisyydessä lisäsi kuukausittaisen siirtymän todennäköisyyttä seuraavan kaavan mukaan: $(\exp(\delta) - 1) \times 100 \%$. Esimerkiksi perusaineistolla 10 prosenttiyksikön lisäys haastattelutodennäköisyydessä lisäsi työllistymisen todennäköisyyttä keskimäärin $(\exp(10 \times 0,0031) - 1) \times 100 \% = 3,1 \%$.

Sulkeissa on raportoitu seutukuntatasolla (seutukuntia yhteensä 50) klusteroidut keskivirheet, joiden avulla voidaan laskea estimoitujen kerointen luottamusvälit. Kerointen merkitsevyydet on merkitty tähdillä: *** 1 %, ** 5 % ja * 10 %. Esimerkiksi ** tarkoittaa, että kyseiseen kertoimeen liittyvä 95%:n luottamusväli ei sisällä lukua nolla eli kerroin on tilastollisesti merkitsevä. Tähtien puuttuminen kokonaan tarkoittaa, että p-arvo on yli 0,10 eli kerroin ei poikkea nolasta tilastollisesti merkitsevästi.

että avoimia työpaikkoja.

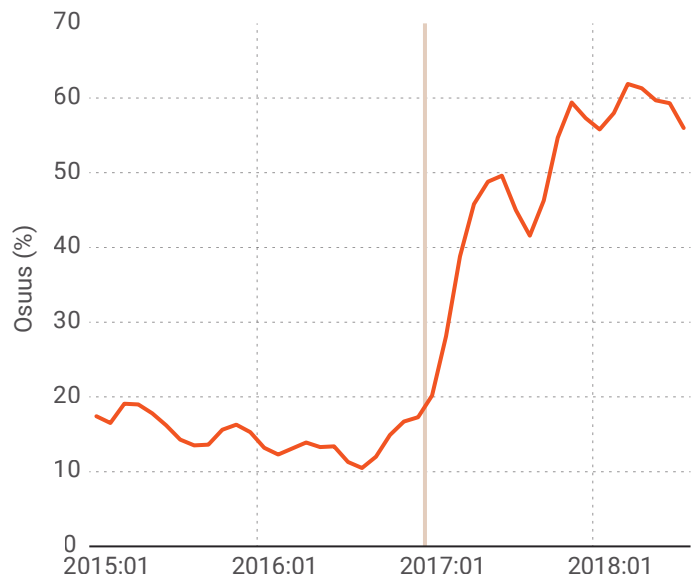
Tutkimuksessa havaitut positiiviset vaikutukset olivat suuruusluokaltaan pienempiä kuin tutkimuksissa, jotka eivät ole huomioineet syrjäyttämisaikutuksia. Syrjäyttämisaikutusten huomioinnin lisäksi tulos voi johtua haastattelujen määrällisen lisäyksen vaikutuksesta niiden keskimääräiseen laatuun. Uudistus pienensikin kasvokkain tapahtuneiden haastattelujen osuutta, ja **Ville Vehkasalon**¹⁴ tutkimuksen mukaan kasvokkaiset kohtaamiset ovat tehokkaampia kuin etänä tapahtuvat. Uudistus myös kasvatti TE-toimistojen työntekijöiden henkilökohtaista työtaakkaa, minkä on todettu vaikuttavan työhaun tuen tehokkuuteen.¹⁵

Haastattelut lisäsivät myös TE-toimistojen aktivointipalveluihin osallistumista. Näitä aktivointipalveluita ovat työvoimakoulutus, työnhakuvalmennus, työkokeilut ja tukityöllistäminen. Vaikutukset aktivointipalveluihin siirtymiin olivat voimakkaimmat yli 50-vuotiailla sekä korkeammin koulutetuilla työnhakijoilla. Tulosten mukaan haastattelut eivät lisänneet työttömien siirtymiä työvoiman ulkopuolelle.

Tutkimus osoittaa, että haastattelut, joissa työhaun tuki yhdistyy työhaun valvontaan, tuottavat positiivisia työllisyysvaikutuksia. Tulosten perusteella voidaan suositella haastattelujen kohdentamista työnhakijaryhmiin ja aloihin, joilla havaittiin voimakkaimpia työllisyysvaikutuksia. Näitä ovat nuoret ja matalasti koulutetut työnhakijat sekä sellaiset alat, joilla on runsaasti avoimia työpaikkoja sekä työttömiä työnhakijoita. Siten julkisilla työvoimapalveluilla on tärkeä rooli työmarkkinoiden toimivuuden ja työttömien työllistymisen edistämisessä. «

Kirjoitus pohjaa Jussi Huuskosen artikkeliin "The impact of periodic interviews on unemployment duration: Evidence from the 2017 Finnish reform". Artikkelin on julkaistu kansainvälisessä Labour -tiedejulkaisussa.

KUUVIO 2. HAASTATELTUJEN TYÖTTÖMIEN OSUUS

Kuvio kertoo niiden työttömien osuuden kunkin kuun 28. päivänä, jotka TE-toimisto oli haastatellut edellisen kolmen kuukauden aikana. Mukana ovat sellaiset työttömyysjaksot, joiden kesto oli tarkastelupäivänä 90–365 päivää.

Viitteet

- ¹ Kuvio 1; Pehkonen ym. 2018.
- ² Pylkkänen 2022.
- ³ Kangasharju 2022.
- ⁴ Larja & Peltonen 2023.
- ⁵ Puonti ym. 2022.
- ⁶ Valtakari ym. 2019.
- ⁷ Sundvall & Mayer 2018.
- ⁸ Maibom ym. 2017.
- ⁹ Vooren ym., 2019; Card ym. 2018.
- ¹⁰ McGuinness ym. 2019.
- ¹¹ Crepon ym. 2013; Gautier ym. 2018.
- ¹² Huuskonen 2023.
- ¹³ Kuvio 2, Valtakari ym. 2019.
- ¹⁴ Vehkasalo 2020.
- ¹⁵ Valtakari ym. 2019; Hainmueller ym. 2016.

Kirjallisuus

- Card D., Kluve J., Weber A. (2018). What works? A meta analysis of recent active labor market program evaluations. *Journal of the European Economic Association*, 16(3), 894–931.
- Crepon B., Duflo E., Gurgand M., Rathelot R., Zamora P. (2013). Do labor market policies have displacement effects? Evidence from a clustered randomized experiment. *The Quarterly Journal of Economics* 128(2), 531–580.
- Gautier P., Muller P., Rosholm M., Svarer M. (2018). Estimating equilibrium effects of job search assistance. *Journal of Labor Economics* 36(4), 1073–1125.
- Hainmueller J., Hofmann B., Krug G., Wolf K. (2016). Do lower caseloads improve the performance of public employment services? New evidence from German employment offices. *The Scandinavian Journal of Economics* 118(4), 941–974.
- Huuskonen J. (2023). The Impact of Periodic Interviews on Unemployment Duration: Evidence from the 2017 Finnish Reform. Forthcoming in *LABOUR*, 2023.
- Kangasharju A. (2022). Hyvinvointi paranee kohtaamisilla. *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2022, 11-21.
- Larja L., Peltonen J. (2023). Työvoiman saavuus, työvoimapula ja kohtaanto-ongelmat vuonna 2022. Työvoimatiekartat -hankeen loppuraportti. TEM-analyyseja 113/2023.
- Maibom J., Rosholm M., Svarer M. (2017). Experimental Evidence on the Effects of Early Meetings and Activation. *The Scandinavian Journal of Economics*, 119(3), 541–570.
- McGuinness S., O'Connell P., Kelly E. (2019). Carrots, No Stick, No Driver: The Employment Impact of Job Search Assistance in a Regime with Minimal Monitoring and Sanctions. *Journal of Labor Research* 40 (2), 151–180.
- Pehkonen J., Huuskonen J., Tornberg K. (2018). Kohtaanto työmarkkinoilla: havainnot ja politiikkajohtopäätöksiä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 15/2018.
- Puonti P., Kauppi E., Kotamäki M., Ropponen O. (2022). Kannustinloukut Suomessa. Etla-Raportit 124.
- Pylkkänen E. (2022). Työmarkkinoiden muutoksesta analyysiin ja työvoimatiekartta-hankkeeseen. *Työpoliittinen aikakauskirja* 4/2022, 39-45.
- Sundvall S., Mayer M. (2018). Työttömien määräaikaishaastattelut TE-toimiston asiakaspalvelun perustana - Kokemuksia määräaikaishaastatteluiden lisäämisestä Uudellamaalla. Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Raportteja 2018:27.
- Valtakari M., Arnkil R., Eskelinen J., Kesä M., Mayer M., Nyman J., Ålander T. (2019). Työttömien määräaikaishaastattelujen arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:26.
- Vehkasalo V. (2020). Effects of face-to-face counselling on unemployment rate and duration: evidence from a Public Employment Service reform. *Journal for Labour Market Research* 54, 11.
- Vooren M., Haelermans C., Groot W., van den Brink H.M. (2019). The effectiveness of active labor market policies: A meta-analysis. *Journal of Economic Surveys* 33(1), 125–149.

Tutkimus osoittaa, että haastattelut joissa työnhaun tuki yhdistyy työnhaun valvontaan, tuottavat positiivisia työllisyysvaikutuksia.

Miten kauas tekoäly meidät kantaa?

Kun ChatGPT julkaistiin, vakuutelin seuraavien päivien aikana kaikille, että tämän ja edeltävän vuosikymmenen yksi tärkeimmistä yksittäisistä teknologisista edistysaskeleista oli tapahtunut. Vastaanotto oli silloin varovaisen kiinnostunutta, ja nyt tekoälyn uudet kehitysaskeleet alkavat olla kaikkien huulilla.

Maaliskuussa uusimman tekoälyversion GPT-4:n demotilaisuudessa OpenAI-säätiön edustaja **Greg Brockman** esitteli ruutuvihkoon lyijykynällä luonnostelemansa verkkosivun mallin, otti siitä kuvan kännykkäkameralla, syötti sen tekoälylle ja valmis verkkosivu syntyi vain joissakin sekunneissa. Se oli yksi kiehtovimmista teknologisista yllätyksistä mitä olen nähnyt.

Uusi tekoäly voi tehostaa tai korvata monia sellaisia rutiinitehtäviä, joiden ajateltiin vielä hetki sitten olevan automaatiolta turvassa. Taloudellisen tuotannon historiassa uudet tehtävät ovat aina korvanneet vanhat, mutta usein silti pelätään, että kunkin ajan automaatiossa on jotain aiempaan nähden poikkeuksellista. Tekoälyn

tapauksessa tämä pelätty erityispiirre lienee se, että se kykenee jo melko tehokkaaseen tietotyöhön – sellaiseen, jossa ihmisaivoilla ajateltiin olevan suhteellinen etu.

Erään mielenkiintoisen näkökulman asiaan tarjoaa **Daron Acemoglu** ja **Pascual Restrepon** tutkimusartikkeli vuodelta 2018. Kirjoittajien mukaan automaation vaikutukset työn kysyntään voidaan jakaa karkeasti kahteen toisiinsa nähden vastakkaiseen efektiin.

Ensimmäinen vaikutus on suora syrjäytysvaikutus, joka viittaa työvoiman kysynnän heikkenemiseen niissä tehtävissä, jotka ennen suorittivat ihmiset. Vastakkainen efekti on tuottavuusvaikutus, joka viittaa tuottavuusparannusten ja tuotannon skaalan kasvattamisen aiheuttamaan työvoiman kysynnän kasvuun niissä tehtävissä, joita ei ole (vielä) automatisoitu. Automaation lopullinen vaikutus riippuu näin ollen siitä, kumpi kahdesta vastakkaisesta efektistä dominoi.

Millaisten teknologioiden kohdalla syrjäytysvaikutus dominoi? Nämä ovat teknologioita, jotka korvaavat paljon työvoimaa, mutta eivät paranna tuottavuutta merkittävästi. Sitä vastoin merkittäviä tuottavuusparannuksia tuova automaatio voi

|||
Vallankumouksellisten innovaatioiden sijaan kannattaa pelätä keskin-kertaisia tai suorastaan kehoja automaation muotoja.

tuottavuusefektin kautta kasvattaa työvoiman kokonaiskysyntää merkittävästikin. Jos siis on huolissaan siitä, mitä työlle tulevaisuudessa tapahtuu, kannattaa pelätä vallankumouksellisten uusien innovaatioiden sijaan keskinkertaisia tai suorastaan kehoja automaation muotoja.

Tekoälyn suhteen olisin aika toiveikas: eräässä tuoreessa tutkimuksessa tekoälyassistenttia hyödyntäneet koodarit selvisivät ohjelmointitehtävästä peräti 55,8 prosenttia lyhyemmässä ajassa kuin verrokkit. Toisessa tutkimuksessa tekoälyassistenttia hyödyntävät työntekijät ratkaisivat 14 prosenttia enemmän ongelmia.

Automaation raja-arvo äärettömän kaukana tulevaisuudessa lienee yhteiskunta, jossa kaikkien jäljellä olevien työtehtävien arvo liittyy ihmisvuorovaikutukseen itseensä, sillä tätä vuorovaikutusta ei voi automatisoida.

Ihmisvuorovaikutuksessa oleellista on myös siihen kulutettu aika, mutta ajan määrä vuorokaudessa on vakio. Saavutetaanko talouskasvun loppu ehkä siis silloin, kun valveaika ei enää riitä uusien palveluiden kuluttamiseen? «

Anton Kunnas

Mitä on vihreä talouspolitiikka, Maria Ohisalo?

Kun ilmastopolitiikka on alkanut kiinnostaa läpi puoluekentän, vihreät tarvitsee uusia tapoja erottautua.

MARIA OHISALO

Syntynyt 8. maaliskuuta 1985.
Kotoisin Vesalasta Helsingistä.

Yhteiskuntatieteiden tohtori
Itä-Suomen yliopistosta vuonna
2017. Sosiologian alan väi-
töskirjan otsikko oli *Murusia
hyvinvointivaltion pohjalla:
leipäjonot, koettu hyvinvointi ja
huono-osaisuus*.

Kansanedustaja vuodesta 2019,
Helsingin kaupunginvaltuutettu
vuodesta 2017.

Vihreiden puheenjohtaja
vuodesta 2019 asti. Väistyä
kesäkuun 10.–11. päivinä
järjestettävässä puolueko-
kouksessa. Toiminut aiemmin
vihreiden varapuheenjohtajana
sekä Vihreiden nuorten puheen-
johtajana.

Antti Rinteen ja Sanna Ma-
rinin hallitusten sisäministeri
vuosina 2019–2021 ja ympäris-
tö- ja ilmastoministeri vuosina
2022–2023.

Perheeseen kuuluu puoliso ja
tytär.

Kuvailee itseään liikuntaintoili-
jaksi ja retropelikeräilijäksi.

Vihreät menetti kevään eduskuntavaaleissa yli kolmannuksen paikoistaan. Jälkipyykki on ollut kovaa. Sitä ovat esittäneet muun muassa puolueen entiset puheenjohtajat **Osmo Soininvaara, Heidi Hautala, Satu Hassi** ja **Ville Niinistö**.

Soininvaara esimerkiksi kirjoitti blogissaan, että vihreitä ei näkynyt talouspoliittisessa keskustelussa lainkaan.

Vaalien jälkeen puheenjohtaja, sisäministerinä ja ympäristö- ja ilmastoministerinä Marinin–Rinteen hallituksissa toiminut **Maria Ohisalo** ilmoitti, ettei hae enää kolmatta jatkokautta. Uudesta puheenjohtajastaan vihreät päättää kesäkuun alussa. Ehdokkaita on kaksi: kansanedustajat **Saara Hyrkkö** ja **Sofia Virta**. Heistä Hyrkkö tulee puolueen sisäpiiristä ja Virta sen ulkopuolelta.

Mikä meni vikaan, Maria Ohisalo. Oliko vihreillä vaaleissa talouspoliittinen linja?

”Vihreät on aika perinteikäs ohjelmapuolue. Meillä on tosi paljon ohjelmatyötä ja sektorikohtaisia ohjelmia. Puoluevaltuusto ja työryhmät tekivät ohjelmatyötä jopa hallituspolitiikan tekemisen aikana. Uskon, että suurin kysymys on, miten se on näkynyt ulospäin. Vaaliasetelma meni hyvin vahvasti aika perinteikkääseen vasemmisto–oikeistojakoon, jossa pääministerikandidaattien linjaukset olivat näkyvimmit ja kiinnostavimmat. Puheenjohtaja ei tietenkään yksin tee kaikkea, mutta näissä oloissa ei ole ollut helpointa sanoittaa vihreää tulevaisuusvisiota.”

Mistä siinä visiossa on kyse?

”Meidän talouspolitiikassamme on ollut läpi historian kyse siitä, miten uudistamme rakenteita ja järjestelmää niin, että toimitaan yhden maapallon rajoissa. Tällä hetkellä me kulutamme ilmaston, ympäristön ja ihmisen kannalta tätä palloa liikaa. Poltam-

me loppuun ihmisiä ja ympäristöä, mikä on Tampereelta varakansanedustajaksi päässeeseen **Julia Sangervon** hyvä kiteytys. Sen, että olemme saaneet itsemme irti fossiilienergiasta ja rakennettua asumisen ja liikkumisen kestävämmälle pohjalle, ei tarvitse tarkoittaa sitä, että elämä palaa viisikymmentäluvulle. Tämän sanoittamisessa en varmasti ole onnistunut.”

Tämä on globaalien tason ajattelua. Zoomataan kuitenkin lähemmäs. Vaalien talouskeskustelu käytiin kuitenkin mitä suurimmassa määrin Suomen valtiontalouden ja sen alijäämän ympärillä. Nyt sinulla olisi oiva tilaisuus kertoa, mitä ”vihreä tulevaisuusvisio” tarkoittaa kotimaisen talouspolitiikan saralla.

”Oli hyvä huomata näissä vaaleissa, että oikeastaan kaikki puolueet jakavat huolen velkaantumisesta, myös vihreät. Sanoimme, että Suomesta tulee vuoteen 2035 mennessä maailman ensimmäinen hiilineutraali hyvinvointivaltio, jonka talous on tasapainossa. Ja että se tarkoittaisi myös parempaa arkea ja elämää ihmisille. Olimme valmiit sopeuttamaan tulevan neljän vuoden aikana kuusi miljardia. Päätökset vaikkapa 80 prosentin työllisyysasteeseen pääsemisestä tehtäisiin neljän vuoden aikana. Mutta kuten tiedetään, niiden vaikutukset eivät tule näkyviin samoissa neljässä vuodessa.”

Millaisista toimita on kyse?

”Päätösvalmiutta olisi työperäisen maahanmuuton edistämiseen ja sosiaaliturvan rakenteiden joustavoittamiseen niin, että työn ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen on helpompaa. Koulutukseen panostaminen on totta kai keskeisin työllisyystoimi. Talouspolitiikkamme ydin on vihreä verouudistus. Valtiovarainministeriön keltainen budjettikirja voisi olla vihreä budjettikirja. Jokainen budjettipäätös on ympäristöpäätös. Meillä on nyt paljon verotukia ja suoria tukiakin, jotka ovat ympäristölle haitallisia.”

YMPÄRISTÖMINISTERIÖSTÄ SUPERMINISTERIÖ

Muutamassa vuodessa ympäristökysymykset ovat nousseet Suomessakin elinkeinoelämän agendan kärkeen. Hallitusneuvottelujen alkaessa *Helsingin Sanomat* julkaisi Koneen hallituksen puheenjohtajan ja Suomen varakaimman ihmisen **Antti Herlinin** haastattelun, jossa hän jyrähti siitä, ettei ilmastotavoitteista tule hellittää.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n mukaan Suomeen on suunnitteilla 85 miljardin euron edestä vihreitä investointeja vuosikymmenen loppuun mennessä.

Vielä marraskuussa 2018, joitakin kuukausia ennen edellisiä eduskuntavaaleja, vihreiden pääpuheenjohtajuutta hoitanut **Pekka Haavisto** sanoi *Talouselämän* haastattelussa, että isoja haasteita, "ilmastonmuutoksen torjuntaa ja muuta" hoidetaan itse asiassa työ- ja elinkeinoministeriössä ja valtiovarainministeriössä. Tuolloin Haavisto peräänkuulutti, että vihreät ajattelisivat laajemmin.

Lopulta vihreät valitsivat Haavistolle ulkoministerin pestin, Ohisalolle sisäministerin pestin ja kolmantena ympäristö- ja ilmastoministerin paikan. Vanhempainvaapaansa jälkeen kesäkuussa 2022 puheenjohtaja Ohisalosta tuli ympäristö- ja ilmastoministeri.

Haavisto korosti hallitusneuvotteluiden yhteydessä, että ympäristö- ja ilmastoministerille kuuluu "ilmastoasioiden kokonaiskoordinaatio". Samaan aikaan salkusta oli kevennetty siihen yleensä kuuluneet energia-asiat pois.

Politiikan toimittaja **Robert Sundman** arvioi kommenttikirjoituksessaan Ylellä, että ympäristön kannalta kovimmista kysymyksistä saattaa tulla maa- ja metsätalousministeriön ja elinkeinoministeriön asioita.

Jälkikäteiskatsannossa Sundmanin arvio oli oikea: suomalaista ilmasto- ja ympäristö-

keskustelua hallitsivat vaalikauden ajan kiistat metsien hakkuista ja hiilinieluista sekä elinkeinoelämän voimakas intressi ajaa vihreää siirtymää.

Haastattelua edeltävänä päivänä *Helsingin Sanomissa* julkaistiin Ohisalon valtiosihteerin **Terhi Lehtosen** vieraskynäkirjoitus. Suomelle on jäämässä hallituskaudesta ”massiivinen ilmastovelka”, ja siitä Lehtonen syytti maa- ja metsätalousministeriötä.

Mitä ajattelet väitteestä, että ympäristökysymysten kannalta painavin ministeriö on tätä nykyä elinkeinoministeriö eikä ympäristöministeriö?

”Olemme tietysti miettineet parhaita keinoja puolueen tavoitteiden edistämiseksi. Tässä talossa vihreiden kannattaa mielestäni olla aina. Muutoin olisi vaikea olla hallituksessa. Meillä on täällä historiaa ja lisäksi osaamista ja intoa mennä näissä asioissa todella syvälle. Minusta ympäristöministeriön pitäisi olla superministeriö, jossa olisi aidosti enemmän työkaluja vaikuttaa ilmastokriisiin ja luontokatoon yhtä aikaa. Nyt nähdään tosi vahvasti se, että luontokato alkaa nousta kysymyksenä samanlaiseksi kuin ilmastokriisi on viime vuosina vihdoon noussut. Se koskettaa kaikkia sektoreita koulutuksesta ja kasvatuksesta alkaen.”

Mitkä olivat vihreiden suuret voitot sisäministeriössä?

”Minusta oli tärkeää, että vihreät oli sisäministeriössä aikana, jolloin koronan vuoksi jouduttiin tekemään aivan poikkeuksellisia rajoitustoimia. Uskon, että siitä jäi tuleville hallituksille oppi, ettei mikään talo ratko ongelmia yksin ja että eri sektoreiden pitää keskustella toinen toistensa kanssa.”

Mutta eikö pandemiapolitiikassa ollut enemmän kyse akuuttien valtaviiden tulipalojen sammuttamisesta kuin puolueen oman politiikan ajamisesta?

”Kyllä. Turvapaikanhakijoiden oikeuksien edistämisessä on ollut paljon tehtävää, ja siihen prosessiin olemme saaneet lisättyä

tukea. Yksi ensimmäisistä toimistamme oli siirtää työperäinen maahanmuutto työ- ja elinkeinoministeriöön. Se lähti aidosti pelaamaan paremmin, kun tehtiin sisäministeriön ja TEMin kanssa yhteistyötä. Myös yritysmaailmasta kuuluu viestiä prosessien jouhevoittumisesta. Ihmisoikeusnäkökulman vahvistamisessa vihreät olisi ollut valmis tekemään vielä enemmän esimerkiksi perheenyhdistämissiin liittyen.”

”Lisäksi selvitimme Suomessa olevien paperittomien oleskelun laillistamista. Ajattelen, että on inhimillisesti ja talousjärjestelmämme kannalta kestävämpiä, jos paperittomien työskentely ja osallisuus yhteiskunnassa eivät onnistu. Jos toimeentulon mahdollisuuksia ei ole, myös rikollisuus lisääntyy. Ylipäätään saimme vahvistettua käsitystä, että turvallisuus on laajempi kysymys kuin poliisin tai rajavartioiden resurssit. Näitä vietiin sisäisen turvallisuuden selonteossa eteenpäin, ja siitä tuli entistä enemmän myös ympäristö- ja ihmisoikeuskysymys.”

MAAHANMUUTTO ON SUOMELLE KOHTALONKYSYMYS

Jutun kirjoitushetkellä toukokuun lopussa hallitusneuvotteluissa väännetään työperäisestä maahanmuutosta. Poliittisessa keskustelussa törmää usein ajatukseen, miten ihan kaikki suorastaan tungeksivat tänne töihin, vaikka meillä on homogeeninen ja harvaan asuva väestö, vaikea kieli ja pitkät talvet. Työ- ja elinkeinoministeriö on arvioinut, että vain kymmenen prosenttia esimerkiksi hoitajapulasta saataisiin paikattua ulkomaisella työvoimalla. Työtä tekevän väestön väheneminen vaikuttaa olevan Suomelle paljon kriittisempi kysymys kuin muun väestön ikääntyminen.

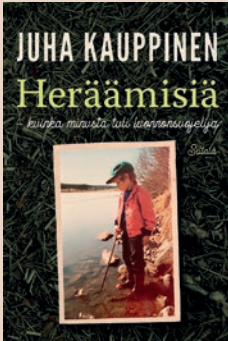
Ohisalo sanoo, että Suomen houkuttelevuus on ollut kohtalonkysymys jo pidempään. Ihmisiä ei ole jonoksi asti tulossa, vaikka määrät ovatkin olleet kasvussa. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön ja ulkoministeriön kanssa on koetettu selvittää koulutusohjelmia ja mahdollisuuksia mahdollisimman nopeaan työllistymiseen.

”Niitä olisi pitänyt vauhdittaa enemmänkin, mutta tällaisilla palasilla se [työperäisen maahanmuuton lisääminen] ei ratkea”, hän sanoo.

Dilemma on kinkkinen. Ohisalon mukaan on tapahtunut muutos, ja Suomesta on onnistuttu välittämään kuvaa kiinnostavana ja turvallisena maana, jossa luotetaan viranomaisiin.

”Kerrotaan sitä viestiä, että jos tulet ja perheesi tarvit-

MARIA OHISALON KIRJAVINKKI

JUHA KAUPPINEN
Heräämisiä – Kuinka minusta tuli luonnonsuojelija. Siltala, 2021.

” Vinkkaan **Juha Kauppinen** teoksen *Heräämisiä* (Siltala, 2021), joka kertoo Kauppinen omakohtaisen kertomuksen siitä, miten hänestä

tuli luonnonsuojelija ja millaisia henkilökohtaisia kytköksiä luonnon monimuotoisuudella – tai sen katoamisella – on meidän arjessamme.

Kirjassa Kauppinen käy hienolla tavalla läpi suomalaisen luonnonsuojelun historiaa ja erilaisia siihen liittyneitä konflikteja. Hän nostaa luonnonsuojelun sankareita ja puurtajia, jotka ovat vaalineet suomalaista luontoa vuodesta toiseen. Tärkein asia, joka minulle kirjasta nousi, oli ajatus siitä, että luonnonsuojelija voi olla niin monella tapaa. Turhien vastakkainasettelujen rakentamisen sijaan on olennaista se, että välittää luonnosta. Jokainen voi omalla tavallaan pitää huolta siitä, että suomalainen luonto säilyy myös meidän jälkeemme tuleville upeana ja monimuotoisena. Suurin vastuu tästä on meillä poliitikoilla.”

see työpaikkoja tai lapsesi varhaiskasvatusta, niin siihenkin luodaan mahdollisuudet.”

Suomi on kuitenkin jo nykyisellään maahanmuuttajien integroitumismahdollisuuksia mittaavan MIPEX-indeksin ykkösmaa. Ja vaikka saisimmekin haluamamme nuoret ja koulutetut maahanmuuttajat ja heidät vielä integroitua yhteiskuntaamme, edessä on heti toinen pulma. Huippuosaajiin keskittyvä talous on yhteiskuntarakenteita keskittävää. Miten Suomeen töihin tulleet maahanmuuttajat saadaan pysymään provinsseissa, joista kantasuomalaisetkin muuttavat töidensä perässä pois?

Ohisalon mielestä kyse on samoista asioista kuin muuallakin. Kielikoulutuksesta, perheen Suomeen tuo-

misen mahdollisuudesta ja esimerkiksi tulo-rajoista.

”Perussuomalaiset ja varmaan jotkin muutkin pitivät vaalien alla esillä sitä, että palkan pitäisi olla melkein niin kova, ettei moni suomalainenkaan saisi sellaisia ansi-
oita. Ikään kuin meillä olisi varaa valikoida näin tiukasti tässä tilanteessa.”

MITEN VIHREÄ SIIRTYMÄ MAKSETAAN?

Eurooppalaisen ilmastopolitiikan asetelma on, että EU-komissio vaatii paljon, parlamentti vielä enemmän, mutta jäsenvaltiot hankaavat vastaan, minkä ehtivät.

EU:n seuraava suuri maali on Fit for 55 -hanke, jonka mukaan päästöjä tulee vähentää 55 prosenttia vuoden 1995 tasosta.

Viime heinäkuussa Suomessa voimaan tullut ilmastolaki linjaa, että Suomi on hiili-neutraali vuonna 2035. Ristiriita syntyy siitä, että Suomi tuntuu järjestään pitävän EU:n tavoitteita liian kovina ja sitovina, vaikka ne ovat linjassa sen omien tavoitteiden kanssa.

Suomi esimerkiksi vastusti jyrkästi komission ja parlamentin rakennusten energiatehokkuusdirektiiviin ajamia uudistuksia. Samaan aikaan kolmannes Suomen päästöistä – saman verran kuin EU:ssa keskimäärin – tulee yhä rakennuksista, eikä rakennuskannan päivittäminen ole todellakaan helppo ja nopea tehtävä.

Kaikki suomalaiset puolueet asemoituvat enemmän tai vähemmän ilmasto-toimien puolelle, mutta samaan aikaan monet toteuttavat niitä vastahakoisesti. Ovatko suomalaispuolueiden sanat ja teot ristiriidassa?

”Haluan kaikkia kiittää, jokaista tarvitaan. Mutta me olemme puolue, joka tuo nämä asiat aina ensimmäisenä ja viimeisenä pöytäan. Sanon suoraan, että on väsynyt analyysi sanoa, että kaikki puolueet ovat ilmaston tai luonnon puolella. Jos kysyttäisiin valtiontalouden tasapainottamisen tarpeesta, kaikki sanovat, että joo, pitää tasapainottaa.

Kaikki kuitenkin tietävät, että tasapainottamisen tavoissa ja mittaluokassa on puolueiden välillä eroja. Sama pätee ilmasto- ja ympäristöpuolelle.”

Ymmärretäänkö Suomessa, miten kunnianhimoisen ja vaativa tavoite hiilineutraalius vuonna 2035 on?

”Luulen, että politiikoilla on laajemmin tekemistä siinä, miten me kerromme hiilineutraaliudesta ylipäätään. Kyse ei ole siitä, että tavoite on kunnianhimoisen, vaan että se on välttämätön.”

Taloudellinen tilanne näyttää kuitenkin uudistusten osalta vaikealta. Suomen valtion edessä lienee tiukka kulukuri, kun taas kohonnut korkotaso vähentää yksityisen sektorin investointihalukkuuksia. Miten vihreä siirtymän investoinnit saadaan maksettua?

”Yhtälö ei todellakaan ole helppo, mutta jos me jätämme nyt investoinnit tekemättä, myöhemmin tulee vielä kalliimpi lasku – eikä vain ympäristön ja ilmaston näkökulmasta. Vaikkapa rakennuspuolella tilanne on näkyneenä vähentyneinä projekteina. Valtionkin on vaikeampi tehdä aloitteita, koska kustannukset ovat nousseet. Mutta tällaisissa tilanteissa valtion kannattaisi olla se, joka kannattelee ja edistää vihreää siirtymää, edistää vaikka aktiivisesti kohtuuhintaisen asuntotuotannon tavoitteita. Eivät korot toivottavasti ikuisesti pysy korkeina.”

Palauttaako vihreä siirtymä jyrkän EU-vastaisuuden poliittiselle kentälle?

”Eurooppa-päivänä viime viikolla oli jännä huomata kyselyistä, että suomalaiset ovat

yhä todella vahvasti EU:n puolella, vaikka viimeisen vuoden aikana ennallistamisasetuksesta ja energiaremonteista on leimahtanut valtavat taistelut hallituksen sisällä ja ulkopuolella. En todellakaan puolusta EU:ta kaikessa, mutta ajattelen, että on Suomen etu olla rakentavana jäsenenä mukana vaikuttamassa päätöksiin. Silloin niistä tulee parempia sen sijaan, että ajamme itsemme nurkkaan ja olemme niin, että paskat tästä tulee mitään. Silloin ketään ei kiinnosta kuunnella meitä.”

Edessä voi hyvin olla EU:n yhteisvelkajärjestelyjä, jotta saataisiin luotua unionille ilmastorahastoja. Miten niihin pitäisi suhtautua?

”Itse olen sanonut tähän asti, että katsotaan olemassa olevat mekanismit ja käytetään niihin kiinnitetty raha. Sosiaalirahaston kanssa Suomi jäi Ruotsin ja Tanskan kanssa yksin, kun ajattelimme, ettei EU:n tehtävä ole lähteä tukemaan yksittäisiä kotitalouksia ympäri unionia. Eurooppalaisittain ymmärretään, että muutos tapahtuu nyt. Meidän kannattaa olla etujoukoissa. Vaihtoehto on jäädä paikalleen venaamaan, että vihreän teknologian ratkaisut tulevat muualta sen sijaan, että lähtisimme maailmalle viemään ja myymään niitä. Tämä on miljardien eurojen kysymys, jota varmaan tuolla Säätytalollakin punnitaan.”

Vihreät tunnetusti eivät halua profiloitua vasemmalle eivätkä oikealle. Samaan aikaan Suomeen näyttää olevan tulossa kolmas peräkkäinen vasemmisto-oikeistorailon ympärille rakentuva hallitus. Yksinkertaistavia akseleita korostavat myös median suosimat nelikentät. Onko valmiiden rintamalinjojen välissä tilaa?

”Olen miettinyt paljon vihreiden historiaa ja sitä, miten puolue syntyi ’liikkeiden liikkeenä’. Meidän pitää jatkossa osoittaa olevamme entistä vahvemmin liikkeiden liike ja olla taho, joka voi tehdä luontevasti yhteistyötä vaikka kahden EK:n – Elinkeinoelämän keskusliiton ja Elokapiinan – suuntaan. Vahvuutemme on nimenomaan siinä, että pystymme työskentelemään näin.” «

Väitöskalenteri

FM Milja Heikkinen väitteli 28.4. Helsingin yliopistossa bio- ja ympäristötieteiden alalta aiheesta **"Networks in urban climate policy and governance"**.

KTM Tiina Kuuppelomäki väitteli 28.4. Tampereen yliopistosta taloustieteen alalta aiheesta **"Essays on the Economics of Education, Fertility and Mental Health"**.

OTK Manne Airaksinen väitteli 5.5. Helsingin yliopistossa oikeustieteen alalta aiheesta **"Osakkeenomistajakeskeisyys, sidosryhmät ja yhteiskuntavastuu osakeyhtiöoikeuden järjestelmässä"**.

KTM Matias Huhtilainen väitteli 5.5. Itä-Suomen yliopistosta yritysoikeuden ja -talouden alalta aiheesta **"Studies on Post-Financial Crisis Banking Regulation in the European Union"**.

FL Juha Ruuska väitteli 6.5. Jyväskylän yliopistosta nykykulttuurin tutkimuksen alalta aiheesta **"Yhteisöllisen yrittäjyyden oppimiskulttuuri. Muotoiluetnografinen tutkimus"**.

VTM Mika Vehka väitteli 12.5. Helsingin yliopistossa valtiotieteen alalta aiheesta **"Intresseistä käytännön organisoitumiseen: vaikuttajajärjestöjen**

sisäisen hallinnan vaikutus menestymiseen".

KTM Roope Ohlsbom väitteli 12.5. Jyväskylän yliopistosta taloustieteen alalta aiheesta **"Management practices, human capital, and productivity"**.

OTM, KTM Antti Vepsä väitteli 12.5. Tampereen yliopistosta yritysjuridiikan alalta aiheesta **"Vaihtuvapääomainen sijoitusyhtiö"**.

M.Sc. Hunter Jones väitteli 17.5. Aalto-yliopistosta markkinoinnin alalta aiheesta **"Consumers' Sociopolitical Imaginaries: Articles on Consumer Resistance and Responsibilization in an Era of Capitalist Realism"**.

FM Ville Kellokumpu väitteli 19.5. Oulun yliopistosta maantieteen alalta aiheesta **"Depolitisaation spatiaalinen politiikka: Visiönäinen suunnittelu, biotalous ja metsäpääoma"**.

KM Mikko Tujula väitteli 26.5.2023 kello 13.15 Helsingin yliopistossa kasvatustieteen alalta aiheesta **"Aktiiviseksi koulussa ja yhteiskunnassa - Kouludemokratian toteuttaminen peruskoulussa"**.

VTM Antti Kähäri väitteli 26.5. Turun yliopistossa sosiologi-

an alalta aiheesta **"Long-term changes in the consumption of healthy and unhealthy foods: Exploring the roles of age, birth cohort, socioeconomic status, and gender"**.

KTM Tapio Jukka väitteli 2.6. Jyväskylän yliopistosta taloustieteen alalta aiheesta **"Exploring the Fit Between Top Management Team, Management Control and Business Strategy"**.

FM Tapio Räsänen väittelee 15.8. Jyväskylän yliopistosta taloustieteen alalta aiheesta **"Empirical Studies on Family Economics"**.

Väittelijän vastaukset

Miten valitsit väitöskirjasi aiheen?

”Olin töissä Valtion taloudellisella tutkimuskeskuksella VATilla, ja huomasin, että koulutusvalintojen korrelaatioita työuriin ja henkilökohtaisen elämän osa-alueisiin on kyllä tutkittu, mutta syy-seuraussuhteita on selvitetty vähemmän. Nyt saatavilla oli sellaista dataa, metodeja ja laskentatehoa, että kausaalisia vaikutuksiakin voisi tutkia, ja siihen halusin lähteä.”

Mitä tutkit?

”Tutkin kahdessa artikkelissa teknillisten alojen korkeakouluopiskelijoita. Yhtäältä sitä, vaikuttaako yliopiston valinta tulevaisuudennäkymiin, ja toisaalta sitä, voiko menestystä opiskeluissa ja uralla ennakoida siitä, pääsiko sisään suoraan ylioppilasarvosanojen perusteella.

Lopuissa kahdessa artikkelissa tutkin lukiovalintoja. Toisessa sitä, miten niin sanottuihin huippulukioihin viimeisten joukoissa valituksi tuleminen vaikuttaa heidän mielenterveyteensä lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. Toisessa artikkelissa tutkin, miten pääsy suoraan peruskoulusta toisen asteen opintoihin vaikuttaa avioliittoihin tai lastensaantiin.”

Onko selektiivisissä lukioissa

opiskelu erityisen kuormittavaa?

”Näyttää siltä, että matalimmilla keskiarvoilla valituiksi tulleilla ei ollut sen enempää mielenterveyden ongelmia lukioaikana eikä 15 vuoden kuluessakaan kuin vertailuryhmällä. Yllättävää oli, että lukion kolmannen vuoden keväällä mielenterveyspalveluita käytettiin vähemmän kuin muuten.”

Tuliko esiin muita yllätyksiä?

”Se oli yllättävää, että suoraan peruskoulusta opiskelemaan päässeillä naisilla on hieman suurempi todennäköisyys saada lapsi ennen 20 ikävuotta kuin niillä, jotka ovat menneet peruskoulun jälkeen töihin tai olleet toimetomia. Nuoria äitejä oli aineistossa kuitenkin niin vähän, että suuria päätelmiä tästä ei voi vetää.”

Mitä tutkimuksesi perusteella voi sanoa teknillisten alojen opiskelusta?

”Oli kiinnostavaa havaita, että esimerkiksi Aalto-yliopistossa opiskelu verrattuna muihin alan korkeakouluihin ei vaikuta valmistumisen jälkeiseen tulotason tai työuraan. Uudellemaalle asumaan asettumiseen sillä on kylläkin vaikutus.

Suuria eroja ei myöskään havaittu todistuksella ja valintakokeella valittujen välillä valmistumisprosentissa tai työllistymi-

Maarit Kyttöharju

TIINA

KUUPPELOMÄKI

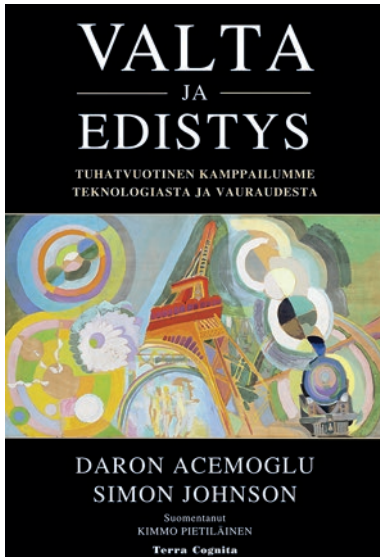
erikoistutkija, Labore

Kuuppelomäki väitteli 28.4.2023 Tampereen yliopistossa taloustieteen alalta aiheesta ”Essays on the Economics of Education, Fertility and Mental Health”.

sessä, joten on ollut perusteltua, ettei todistusvalintakiintiötä ole kasvatettu.”

Mitä haluaisit tutkia seuraavaksi?

”Minua kiinnostaisi selvittää, miten inkluusio luokkahuoneissa on vaikuttanut erityistukea vaativien oppilaiden ja toisaalta opettajien mielenterveyteen. Myös se, miten koronapandemian vaikutukset opiskelijoiden mielenterveyteen vaihtelevat eri paikkakunnilla, kaipaisi selvittämistä.” «

DARON ACEMOGLU
& SIMON JOHNSON:

Valta ja edistys. Tuhatvuotinen kamppailumme teknologiasta ja vauraudesta, Terra Cognita 2023. Suomentanut Kimmo Pietiläinen.

Teknologia ei saa olla vallatonta!

Suomessa talouden riskit tiedostetaan laajasti ja huoli taloudesta on suuri. Suomen tuottavuus on pudonnut kasvu-uraltaan ja julkisen talouden velkasuhde on ollut nousussa. Ja tässä järjestyksessä tärkeydeltään ja niin, että syy on ennen seurausta. Tällaisessa tilanteessa suurille visionääreille on ennististä enemmän sekä kysyntää että tarjontaa. Luvassa lienee lisää kirjoja, jossa huolestuneet kasvot nojautuvat puristettuun nyrkkiin.

MIT:n taloustieteen professori **Daron Acemoglu** ja yrittäjyyden professori **Simon Johnsonin** uusin kirja *Valta ja edistys. Tuhatvuotinen kamppailumme teknologiasta ja vauraudesta* tarjoaa perspektiivin, jota vasten Suomen nykyiset talousmurheet näyttävät mitättömiltä. Ja ne ovat ratkaistavissa, ainakin niin kauan, kun yhteiskuntamme instituutiot toimivat niin kuin ne ovat kaikissa Pohjoismaissa toimineet jo vuosikymmenien ajan.

Kuten kirjan alaotsikko kertoo, ajallinen horisontti on heillä pitkä, peräti tuhatvuotinen. Ja näkökulmien valikoima on laaja. Tämä on mahdollista siksi, että molemmat kirjoittajat hallitsevat suuresti hämmästyttävän monia tutkimuskirjallisuuden aloja.

Analyysi sukeltaa syvälle. Taloushistorian erilaisia käännteitä kuvataan yksityiskohtaisesti. Lu-

kiessa tulee välillä mieleen, että vähempikin ruoppaus olisi riittänyt esimerkiksi Panaman kanavan rakennusprojektin kuvauksessa. Mutta toisaalta merkittävien yhteiskunnallisten päätösten polku-riippuvuus, satunnaisuus ja jopa mielivaltaisuus tulee ainakin perusteellisesti todistettua. Panaman kanavaa lähdettiin rakentamaan yltiöoptimistisesti, ja hanke osoitautui lopulta valtavan paljon suunniteltua kalliimmaksi, hitaammaksi ja vaarallisemmaksi.

Suomen nykyiset talousongelmat selittyvät pitkälti reilun kymmenen vuoden takaisilla tuottavuusongelmilla. Nyt työllisyytemme on jo ennätyskorkealla tasolla. Ja kun työikäisen väestön määrä on lähtenyt laskuun, talouskasvumme täytyy pohjautua tuottavuuden kasvuun. Siihen tarvitsemme teknologista kehitystä.

On siis syytä suhtautua teknologiseen kehitykseen myönteisesti. Meillä enemmistö tekee niin. Myös Acemoglu ja Johnson suhtautuvat varovaisen optimistisesti teknologian mahdollisuuksiin. Heidän tärkeä viestinsä kuitenkin on, että teknologinen kehitys ei takaa *edistystä*. Vapaasti toimivilla markkinoilla teknologinen kehitys ei välttämättä ohjautu suuntaan, joka tuottaa vaurautta ja hyvinvointia. Syyt selitetään kirjassa hyvin.

Jos instituutiot eivät toimi ja päätöksenteko on hallitsematonta, voidaan päätyä Panaman kanavan kaltaisiin järjettömyyksiin. Tai yritysten innovointiponnistelut suuntautuvat sen kaltaiseen teknologiseen kehi-

tystyöhön, joka voi johtaa lopulta orwellilaiseen dystopiaan tai ympäristön tuhoutumiseen.

Acemoglu ja Johnson kuvaavat, kuinka historian saatossa teknologiseen kehitykseen on suhtauduttu milloin pessimistisesti, milloin optimistisesti. Taloustieteen klassikko **David Ricardo** kääntyi optimismista pessimismiin tai ainakin skeptismiin 1820-luvulla. Hän ”harkittuaan perusteellisemmin” kantoi huolta siitä, että koneet voivat viedä työvoimalta kysynnän. Myöhemmin toinen klassikko **John Maynard Keynes** pohti teknologisen työtömyyden mahdollisuutta.

Tuoreempaa ja edellisiä monta astetta pessimistisempää pohdiskelua tarjoaa suomalainen toimittaja **Pekka Vahvanen** kirjassaan *Kone kaikkivaltias*. Hän pelkää, että koneet vähentävät ajattelua ja elämän mielekkyyttä sekä lisäävät epätasa-arvoa taloudessa ja sosiaalisissa suhteissa. Lisäksi tekoäly on ihmisen älykkyyden ylittäessään eksistentiaalinen uhka koko ihmiskunnalle. Ihan äskettäin tähän samaan kuoroon on liittynyt uusia nimekkäitä henkilöitä. Tekoälyn kummisetä **Geoffrey Hinton** irtisanoutui vastalauseena työstään Googlella, perusteluna samanlaiset huolet kuin Vahvasella.

Modernin innovaatioperusteisen kasvututkimuksen tärkeä opetus on se, että nopealle teknologiselle kehitykselle tarvitaan hyvät institutionaaliset perustukset, mutta sen lisäksi teknologista kehitystä pitää ohjata hyvinvoinnin kannalta oikeaan suuntaan. Vapaasti toimivat markkinat eivät

hoida kumpaakaan tehtävää automaattisesti parhaalla mahdollisella tavalla. Tarvitaan julkista *valtaa*, joka on sekä vahva että hyväntahtoinen. Vaikea yhtälö.

Toimivien markkinoiden täydennykseksi tarvitaan viisaita kollektiivisia päätöksiä. Acemoglu ja Johnson tähdentävät, että niihin päästään varmemmin, kun kansalaisilla on laajat vaikutusmahdollisuudet. He korostavat myös ammattiliittojen merkitystä tässä. Kirjoittajat näkevät paljon vaivaa sen todistamiseksi, että on tärkeää pitää yksittäiset visionäärit riittävän tiukoissa suitsissa. Itse olisin vakuuttunut vähemmälläkin, mutta huomio on tärkeä.

Autoritäärisessä maassa, kuten Kiinassa, järkevien kollektiivisten päätösten teko on melkein mahdotonta. Viime vuosina olemme nähneet, että se voi olla hyvin vaikeaa myös demokraattisessa maassa. Varsinkin jos kansalaisilla on taipumusta suurten visionäärien liialliseen ihailuun ja luottamiseen.

Suomessa on toimiva demokratia, hyvinvoinnille suosiolliset instituutiot ja otollinen normipohja. Ne tarjoavat perustukset järkeville kollektiivisille päätöksille. Kansalaiset puhuvat, heitä kuullaan ja heillä on jopa tosiasiallista valtaa. Lobbarit sekä johtajat ovat riittävästi suitsissa, ainakin lähes. Kansalaisyhteiskuntamme toimii. Tiedän, että tämä kuvaukseni Suomen tilanteesta ei saa meillä jakamatonta kannatusta. Mutta sen sortin itsekriittisyyden nimenomaan kuuluu asiaan!

Globaalien ongelmien ratkaisemisessa Suomen instituutiot eivät tietenkään riitä mihinkään. Siinä joudumme kohdistamaan toimomme EU:hun. Mutta omien talousongelmien ratkaisuun yhteiskunnallinen päätöksentekomme on melko varmasti riittävässä kunnossa.

Pidetään vain huoli siitä, että julkisella vallalla on jatkossakin kyky edistää teknologista kehitystä ja suunnata sitä niin, että kehitys tuottaa sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästä kasvua. Eikä erehdytä luulemaan, että vapaasti toimivat markkinat hoitavat tämän asian automaattisesti parhaiten – tai että talousongelmamme johtuvat ennen kaikkea Suomen poliittisen jämäkkyyden puutteesta. «

Kirjallisuutta

- Acemoglu, D. (2002). Directed technical change. *The Review of Economic Studies*, 69(4), 781-809.
- Acemoglu, D., Robinson, J. A., & Torvik, R. (2020). The political agenda effect and state centralization. *Journal of Comparative Economics*, 48(4), 749-778.
- Herrmann, B., Thoni, C., & Gächter, S. (2008). Antisocial punishment across societies. *Science*, 319(5868), 1362-1367.
- Keynes, John Maynard. 1930 [1966]. "Economic Possibilities for Our Grandchildren". Teoksessa Keynes, *Essays in Persuasion*, New York: W. W. Norton.
- Ostrom, E. (2000). Collective action and the evolution of social norms. *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), 137-158.
- Vahvanen, P. (2022). *The Almighty Machine: How Digitalization is Destroying Everything that is Dear to Us*. John Hunt Publishing.

PRO GRADU –PALKINTO OZAN YANARILLE

Eläketurvakeskus myönsi pro gradu -palkinnon tänä vuonna kauppatieteiden maisteri **Ozan Yanarille**. Hän on tutkinut opinnäytetyössään *Takuueläkeuudistus köyhimpien eläkeläisten toimeentulon parantajana* vuoden 2011 takuueläkeuudistusta. ETK:n palkinto myönnetään vuosittain ansiokkaalle pro gradu -tutkielmalle.

Palkinnon saaneessa, Aalto-yliopistoon tekemässään opinnäytetyössään Yanar tutkii takuueläkkeen kohdentumista. Lisäksi hän analysoi, kuinka uudistus näkyi takuueläkkeen saajien eläketuloissa, keskeisissä tuissa ja käytettävissä olevissa tuloissa.

”Takuueläke kohdistuu sille joukolle, jolle sen oli tarkoituskin kohdistua eli köyhimmille eläkeläisille. Takuueläke on tuonut merkittävän lisän saajiensa toimeentuloon ja tarjonnut kaikkein köyhimmille eläkeläisille aiempaa korkeamman tulotason”, Yanar summaa

tutkielmassaan.

Eläketurvakeskuksen tiedotteen mukaan Yanarin tutkielma tuo merkittävän lisän niukahkoon takuueläketutkimukseen ja sen erityisenä ansiona on takuueläkkeen tarkastelu osana tulonsaajien tulonmuodostuksen kokonaisuutta.

Tällä hetkellä Ozan Yanar työskentelee tutkijana Laboressa ja tekee väitöskirjaa Helsingin yliopiston taloustieteen laitokselle. Väitöskirjassaan hän tutkii muun muassa takuueläkkeen tuoman tulojen lisäyksen vaikutusta saajien terveyteen ja eläköitymiseen.

Linkki Ozan Yanarin pro graduun:

aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/117519

KILPAILUKYKYSOPIMUS JA SOSIAALITURVAN JAKAUTUMINEN

Laboren Raportit-sarjan 45. julkaisu, **Merja Kauhasen** ja **Eero Lehdon** *Kilpailukyky sopimus ja sosiaaliturvan*

jakautuminen, tarkastelee kilpailukyky sopimuksessa muutettujen sosiaaliturvamaksujen palauttamisen vaikutuksia sekä yleisemmin sosiaaliturvamaksujen käyttöä talouspolitiikan välineenä. Lisäksi raportissa esitetään vertailu sosiaaliturvamaksujen jakautumisesta työnantajien ja palkansaajien välillä Suomessa ja Suomen keskeisissä verrokkimaissa Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa ja Saksassa.

Raportin laskelmien mukaan sosiaaliturvamaksujen palautus vuoden 2016 tasolle alentaisi vakuutettujen maksuja 1,7 prosenttiyksiköllä. Verotus kiristyisi vajaalla miljardilla eurolla niin, että nettovaikutus olisi vajaat 700 miljoonaa euroa.

Sosiaaliturvamaksujen palautus vuoden 2016 tasolle ja maksuperusteisiin vahvistaisi julkista taloutta 723 miljoonalla eurolla. Maksuperusteet tarkoittavat niitä periaatteita, joiden mukaan sosiaaliturvamaksut kerätään. Sosiaaliturvamaksujen jakautuminen työnantajien ja palkansaajien kesken vaihtelee eri maiden välillä. Saksassa jakautuminen on tasaisinta ja Ruotsissa epätasaisinta. Suomi ja Norja sijoittuvat näiden kahden maan välille maksujen jakautumisessa. Tanskassa sosiaalime-not rahoitetaan pääsääntöisesti yleisillä verotuotoilla.

Raportti tarkastelee myös aiemman tutkimuksen pohjalta maksujen taloudellista kohtaantoa.

Linkki mediatiedotteeseen: labore.fi/julkaisu/kilpailukyky sopimus-ja-sosiaaliturvan-jakautuminen-2/

Labore julkaisee tutkimuksia, raportteja, työpapereita ja Policy Briefejä.

SUOMEN YRITYSSEKTORIN TYÖMARKKINAT VOIMAKKAASSA MUUTOKSESSA

Suomen yrityssektorin työmarkkinoilla on tapahtunut merkittäviä muutoksia vuosina 2003–2020, kirjoittavat **Paolo Fornaro** ja **Mika Maliranta** tuoreessa Laboren Analyysi-julkaisussa *Työntekijöiden palkat yritysten myllerryksissä*.

Yritykset ovat luoneet uusia työpaikkoja ja kehittäneet uusia tuotteita ja tuotantotapoja. Uusien korkean tuottavuuden työpaikkojen luonnissa tarvitaan erityisesti STEM-koulutettujen osaamista. Tämä näyttää heijastuvan STEM-koulutettujen viimeaikaisessa palkkakehityksessä. Jatkuva panostus koulutukseen ja innovointiin on tärkeää, jotta Suomen yrityssektori pysyy kilpailukykyisenä myös tulevaisuudessa.

Julkaisu aloittaa Laboren uuden Analyysit-sarjan, jossa julkaistavat raportit ovat tiiviitä tutkimuskatsauksia erilaisiin ajankohtaisiin yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin ja teemoihin.

Linkki mediatiedotteeseen: labore.fi/julkaisu/suomen-yrityssektorin-tyomarkkinat-voimakkaassa-muutoksessa/

SUOMEN TALOUS-POLIITTISIN SHOW

KUUNTELE ESIM. APPLEN PODCASTEISSA JA SPOTIFYSSÄ. SEURAAVAN JAKSON AIHEENA ON OMISTAJUUS JA YRITYKSEN MENESTYS.

Mika Malirannan ja Matti Apusen talouspoliittinen M&A-podcast ilmestyy joka kolmas perjantai. M&A jatkaa samojen tekijöiden suosittuja A/M- ja SPAM-podcasteja. Viime vuonna M&A-podcastia kuunneltiin 36 000 kertaa. Podcastin teknisestä tuotannosta vastaa Jaksomedia Oy.

M&A:n rinnalle on tullut uusi tuote M&A&X, jossa yksittäinen podcast-jakso toteutetaan yhteistyössä kumppanin kanssa valittuja teemoja käsitellen. Tähän mennessä M&A&X-jaksoja on tuotettu yhteistyössä Vaino Tannerin säätien, Suomen Perheyritysten liiton sekä TEK:n, Suomen Ekonomien ja Suomen Yrittäjien kanssa. Haluaisitko sinä tilata oman M&A&X-jakson? Ole yhteydessä podcastin tekijöihin!

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU
LAURA OJA
JAANA TOIVAINEN

LABORE

Johto

MIKA MALIRANTA
johtaja
Puh. +358 50 369 8054
mika.maliranta@labore.fi

EETU ISOTALO
tutkija
Puh.+358 40 940 2696
eetu.isotalo@labore.fi

JUUSO VILLANEN
tutkija
Puh. +358 40 940 2336
juuso.villanen@labore.fi

Työmarkkinat

TUOMO SUHONEN
tutkimusjohtaja, tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2916
tuomo.suhonen@labore.fi

PETRI BÖCKERMAN
johtava tutkija
Puh.+358 40 091 3189
petri.bockerman@labore.fi

MERJA KAUMANEN
johtava tutkija
Puh. +358 40 940 1946
merja.kauhanen@labore.fi

MILLA NYSSÖLÄ
johtava tutkija
Puh.+358 45 7750 2062
milla.nyssola@labore.fi

TIINA KUUPPELOMÄKI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 1951
tiina.kuuppelomaki@labore.fi

LAURO CARNICELLI
tutkija
Puh.+358 40 940 2694
lauro.carnicelli@labore.fi

ANNA IDSTRÖM
tutkija
Puh.+358 50 3805 584
anna.idstrom@labore.fi

Julkinen talous

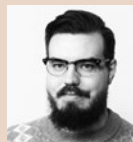
HANNU KARHUNEN
tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2779
hannu.karhunen@labore.fi

OHTO KANNINEN
johtava tutkija
Puh.+358 41 513 7175
ohto.kanninen@labore.fi

TONI JUUTI
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2853
toni.juuti@labore.fi

JANI-PETTERI OLLIKAINEN
erikoistutkija
Puh.+358 40 940 2697
jani-petteri.ollikainen@labore.fi

JEREMIAS NIEMINEN
tutkija
jeremias.nieminen@labore.fi

OZAN YANAR
tutkija
Puh. +358-44 275 8797
ozan.yanar@labore.fi

Makrotalous ja talousennusteet

ILKKA KIEMA
tutkimusohjaaja
Puh.+358 40 940 2287
ilkka.kiema@labore.fi

PAOLO FORNARO
johtava tutkija
Puh. +358 40 9658 449
paolo.fornaro@labore.fi

VEERA NIPPALA
tutkija
Puh. +358-50 407 6258
veera.nippala@labore.fi

RISTO RÖNKKÖ
tutkija
risto.ronkko@labore.fi

JUHA SAARINEN
tutkijajarjoittelija
Puh.+358 40 940 2778
juha.saarinen@labore.fi

Tohtorihautomo

OUTI JURVANEN
tutkija
outi.jurvanen@labore.fi

SAMI JYSMÄ
tutkija
Puh.+358 40 940 2841
sami.jysma@labore.fi

SANNI KIVIHOLMA
tutkija
Puh.+358 50 316 4678
sanni.kiviholma@labore.fi

AAPO STENHAMMAR
tutkija
Puh.+358 45 7750 2061
aapo.stenhammar@labore.fi

Talous ja hallinto

JAANA TOIVAINEN
johdon assistentti
Puh. +358 40 940 1943
jaana.toivainen@labore.fi

MERJA LINDHOLM
talouspäällikkö
Puh. +358 40 940 1947
merja.lindholm@labore.fi

Viestintä

ESSI LINDBERG
viestintäpäällikkö
Puh. +358 40 940 2835
essi.lindberg@labore.fi

AILA MUSTONEN
järjestelmäpäällikkö
Puh. +358 40 940 1941
aila.mustonen@labore.fi

TUOMO TAMMINEN
T&Y-lehden tuottaja
Puh. +358 40 351 1196
tuomo.tamminen@labore.fi

Posti Green

Työn ja talouden tutkimus LABORE on vuonna 1971 perustettu taloudellinen tutkimuslaitos, jossa tehdään riippumatonta ja tieteen kansainväliset laatukriteerit täyttävää soveltavaa taloustieteellistä tutkimusta. Tutkimuksen painopistealueet ovat työn ja koulutuksen taloustiede, julkistaloustiede sekä makrotaloustiede.

Työn ja talouden tutkimus LABORE

Arkadiankatu 7 (Economicum)

00100 Helsinki

Puh. +358 40 940 1940

labore.fi

Vuosikerta 35,00 €

Irtonumero 10,00 €

ISSN-L 1236-7206

ISSN 1236-7206 (painettu)

ISSN 1795-181X (pdf)